

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSMAN ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DEKİ DÖVİZ PİYASASININ KATILIMCILARI VE
KATILIMCILARIN PİYASADAN BEKLENTİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ümit ÇUFADAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emine ORHANER

Ankara - 2010

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSMAN ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ DÖVİZ PİYASASININ KATILIMCILARI VE
KATILIMCILARIN PİYASADAN BEKLENTİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ümit ÇUFADAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emine ORHANER

Ankara - 2010

T.C.

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ümit ÇUFADAR tarafından hazırlanan “Türkiye’deki Döviz Piyasasının Katılımcıları ve Katılımcıların Piyasadan Beklentileri” başlıklı bu çalışma 09.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Finansman Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Kürşat YALÇINER (Başkan)

İmza

Prof. Dr. Emine ORHANER (Danışman)

İmza

Doç. Dr. A. Mete TÖRÜNER (Üye)

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Türkiye'deki döviz piyasasının gelişimi, gelişimine katkıda bulunan kişi ya da kurumların kimler olduğu, katılımcı konumunda olan kişi veya kurumların özellikleri göz önüne alınarak piyasada olma nedenleri, hangi amaçla işlem yaptıkları, piyasanın işleyişi sırasında karşılaştıkları sorunlar ve piyasadaki beklentileri tespit edilecektir. Çalışmanın döviz piyasasındaki sorunları tespit ederek döviz piyasasının gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Döviz piyasasıyla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara yön verilecek bir çalışma olması da arzu edilen bir durumdur.

Araştırmanın proje aşamasından tamamlanmasına kadar büyük emeği ve katkısı olan, her aşamasında gereken tüm desteği sağlayan saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Emine ORHANER'e sonsuz teşekkür ediyorum.

Anket çalışmalarımda yardımcı olan canım arkadaşım İlke MAT'a, sınıf arkadaşlarıma, işlerimi benim yerime yapan mesai arkadaşlarıma ve benden desteklerini esirgemeyen canım aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Problemi.....	3
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
Araştırmanın Varsayımları.....	4
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DÖVİZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	6
1.1.1. Döviz ve Döviz Kuru.....	6
1.1.2. Döviz Kuru Çeşitleri.....	10
1.1.2.1. Düz Kur.....	10
1.1.2.2. Çapraz Kur.....	11
1.1.3. Döviz Kuru Sistemleri.....	11
1.1.3.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi.....	12
1.1.3.1.1. Sabit Döviz Kuru Sisteminin Avantajları.....	14
1.1.3.1.2. Sabit Döviz Kuru Sisteminin Dezavantajları.....	15
1.1.3.2. Esnek (Serbest) Döviz Kuru Sistemi.....	16
1.1.3.2.1. Esnek Döviz Kuru Sisteminin Avantajları.....	18
1.1.3.2.2. Esnek Döviz Kuru Sisteminin Dezavantajları....	19

1.1.3.3.	Karma Sistemler.....	20
1.1.4.	Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörler.....	22
1.1.4.1.	Ekonomik Faktörler.....	22
1.1.4.2.	Politik Faktörler.....	24
1.1.4.3.	Diğer Faktörler.....	25
1.1.5.	Döviz Piyasasının Tanımı, Özellikleri ve Katılımcıları.....	26
1.1.5.1.	Döviz Piyasası.....	27
1.1.5.2.	Döviz Piyasasının Özellikleri.....	30
1.1.5.3.	Döviz Piyasasının Katılımcıları.....	32
1.1.5.3.1.	Bankalar ve Banka Dışı Mali Kurumlar.....	32
1.1.5.3.2.	Dış Ticaret ve Dış Yatırım İşlemleri Yapan Kişiler ve Firmalar.....	34
1.1.5.3.3.	Spekülatörler ve Arbitrajcılar.....	34
1.1.5.3.4.	Merkez Bankaları ve Hazine.....	35
1.1.5.3.5.	Döviz Brokerleri.....	35
1.1.5.3.6.	Enflasyondan Korunmaya Çalışanlar (Küçük Tasarruf Sahipleri)	36
1.1.6.	Döviz Piyasasında İşlemler.....	37
1.1.6.1.	Spot İşlemler.....	37
1.1.6.2.	Vadeli İşlemler.....	38
1.1.6.2.1.	Forward İşlemler.....	41
1.1.6.2.2.	Futures İşlemler.....	43
1.1.6.2.3.	Döviz Opsiyonları.....	45
1.1.6.3.	Swap İşlemler.....	48
1.1.6.4.	Arbitraj.....	50
1.1.7.	Döviz Spekülasyonu.....	54
1.1.7.1.	Spot Piyasada Spekülasyon.....	56
1.1.7.2.	Forward Piyasada Spekülasyon.....	57
1.1.7.3.	Futures Piyasada Spekülasyon.....	57
1.1.7.4.	Kısa Süreli Ödünç Alma ve Verme Yoluyla Spekülasyon.....	58
1.1.7.5.	Kurlardaki Değişkenlik Üzerine Spekülasyon.....	58

1.1.7.6. Dış Ticarete Korunmama Yoluyla Spekülasyon.....	59
1.1.7.7. İstikrar Sağlayıcı ve İstikrar Bozucu Spekülasyon.....	59
1.1.7.8. Fiyat Eğilimi Tahminine Göre Spekülasyon.....	60
1.2. TÜRKİYE'DE DÖVİZ PİYASALARI.....	60
1.2.1. Türkiye'de Döviz Piyasasının Tarihsel Gelişimi.....	61
1.2.2. Serbest Döviz Piyasası.....	66
1.2.3. T.C Merkez Bankası Gözetiminde Döviz ve Efektif Piyasası...66	
1.2.4. Bankalararası Döviz Piyasası.....	69
1.2.5. Türkiye'de Gerçekleştirilen Döviz İşlemleri.....	71
1.2.5.1. Spot İşlemler.....	71
1.2.5.2. Vadeli İşlemler.....	73
1.2.5.3. Swap İşlemler.....	74
1.2.5.4. Arbitraj.....	75
1.2.6. Türkiye'de Döviz Piyasasının Etkinliği.....	77
1.2.6.1. Döviz Piyasasının Zayıf Yönleri.....	78
1.2.6.2. Döviz Piyasasının Üstün Yönleri.....	79
1.2.6.3. Döviz Piyasasının Geleceği.....	80

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli.....	81
2.2. Evren ve Örneklem.....	81
2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Kişilerle İlgili Kişisel Bilgilere İlişkin Bulgular.....	84
3.2. Kişilerle İlgili Olarak Araştırma Konusuyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	85
3.3. Hipotezlerin Test Edilmesi.....	105
3.4. İthalat-İhracat Firmalarıyla İlgili Kişisel Bilgiler.....	131

3.5. Firmalarla İlgili Olarak Araştırma Konusuyla İlgili Bulgular ve Yorumlar.....	132
3.6. Hipotezlerin Test Edilmesi.....	138
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	180
EKLER.....	184
ÖZET.....	192
ABSTRACT.....	194

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CBOT	: Chicago Board of Trade
CME	: Chicago Mercantile Exchange
ECU	: European Currency Unit
EFT	:Elektronik Fon Transferi
FINEX	: Financial Instrument Exchange
IBM	: Intelligent Business Machines
IMF	: International Monetary Fund Home
IMM	: International Monetary Market
LIFFE	: London International Financial Futures Exchange
NYFE	: New York Futures Exchange
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OTC	: Over the Counter
SDR	: Special Drawing Rights
SIMEX	: Singapore International Monetary Exchange
TPKK	: Türk Parasını Koruma Kanunu
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
VİS	: Vadeli İşlem Sözleşmeleri
VOB	: Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Çapraz Kurlar.....	11
Tablo 2: Döviz Piyasası İşlemlerinin Coğrafi Piyasalara Göre Dağılışı.....	29
Tablo 3: Uluslararası Döviz Piyasalarında Günlük Genel İşlem Hacimleri.....	38
Tablo 4: Forward, Futures ve Opsiyon Sözleşmelerinin Taşıdıkları Temel Özellikler İtibari İle Karşılaştırılması.....	40
Tablo 5: Alıcı ve Satıcı Açısından Her İki Opsiyonun Karşılaştırılması.....	45
Tablo 6: Bankaların Türk Lirası Karşılığı Günlük Ortalama Spot İşlem Hacmi.....	72
Tablo 7: Bankaların Türk Lirası Karşılığı Günlük Ortalama Swap İşlem Hacmi.....	75
Tablo 8: Katılımcıların Cinsiyet, Medeni Durum ve Yaşa Göre Dağılımları.....	84
Tablo 9: Katılımcıların Meslek, Gelir ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımları.....	85
Tablo 10: Katılımcıların Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları.....	86
Tablo 11: Katılımcıların Cinsiyete Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları.....	86
Tablo 12: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları.....	87
Tablo 13: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları.....	88

Tablo 14: Katılımcıların Mesleklerine Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları.....	89
Tablo 15: Katılımcılara Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları.....	89
Tablo 16: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları.....	90
Tablo 17: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları.....	91
Tablo 18: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları.....	92
Tablo 19: Katılımcıların Hangi Kurum Vasıtasıyla Döviz Piyasası Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulguların Dağılımı.....	92
Tablo 20: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	93
Tablo 21: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	93
Tablo 22: Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	94
Tablo 23: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları.....	94
Tablo 24: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları.....	95
Tablo 25: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları.....	96
Tablo 26: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları.....	96

Tablo 27: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları.....	97
Tablo 28: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yaparken Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	98
Tablo 29: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	98
Tablo 30: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Piyasada Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları.....	99
Tablo 31: Katılımcıların Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	100
Tablo 32: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	101
Tablo 33: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	103
Tablo 34: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	104
Tablo 35: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	105
Tablo 36: Kişilerin Tasarruflarını Değerlendirmek İçin Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	106
Tablo 37: Kişilerin Cinsiyet Ayrımına Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	106
Tablo 38: Kişilerin Medeni Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	107
Tablo 39: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	108

Tablo 40: Kişilerin Gelir Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	109
Tablo 41: Kişilerin Meslek Grubuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	110
Tablo 42: Kişilerin Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular.....	111
Tablo 43: Kişilerin Cinsiyet Ayrımına Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular.....	111
Tablo 44: Kişilerin Medeni Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular.....	112
Tablo 45: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular.....	113
Tablo 46: Kişilerin Gelir Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular.....	114
Tablo 47: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	115
Tablo 48: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	115
Tablo 49: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	116
Tablo 50: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	117
Tablo 51: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	118
Tablo 52: Katılımcıların Meslek Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	119

Tablo 53: Kişilerin Döviz İşlemleri İçin Yabancı Bankaları Tercih Etmelerine İlişkin Bulgular.....	119
Tablo 54: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Döviz İşlemleri İçin Yabancı Bankaları Tercih Etmelerine İlişkin Bulgular.....	120
Tablo 55: Katılımcıların Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	121
Tablo 56: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	121
Tablo 57: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	122
Tablo 58: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	123
Tablo 59: Katılımcıların Mesleki Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	124
Tablo 60: Kişilere Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular.....	124
Tablo 61: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular.....	125
Tablo 62: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular.....	126
Tablo 63: Kişilerin Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	127
Tablo 64: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	128
Tablo 65: Katılımcıların Mesleki Durumuna Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	129

Tablo 66: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	130
Tablo 67: Ankete Katılan Firmaların Türü, Sektörü, Çalışan Sayısı ve Faaliyet Sürelerine İlişkin Bulgular.....	131
Tablo 68: Katılımcıların İthalat-İhracat İşlemlerinde Kullandıkları Para Birimlerine İlişkin Bulgular.....	132
Tablo 69: Katılımcıların Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörleri Gösterme Durumuna İlişkin Bulgular.....	133
Tablo 70: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulgular.....	134
Tablo 71: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yaparken Tercih Ettiği Kurumlara İlişkin Bulgular.....	135
Tablo 72: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptığı İşlemlere İlişkin Bulgular.....	136
Tablo 73: Katılımcıların Türkiye'deki Döviz Piyasasının Gelişmesinin Bağlı Olduğu Kurum veya Kuruluşlara İlişkin Bulgular.....	137
Tablo 74: Katılımcıların İçinde Bulundukları Ekonomik Duruma Göre Korunma Yöntemi Olarak Seçtikleri İşlemlere İlişkin Bulgular...	138
Tablo 75: İthalat-İhracat Firmaları Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	139
Tablo 76: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	139
Tablo 77: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Döviz İşlemlerini Döviz Gelirlerini Artırmak İçin Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	140

Tablo 78: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	141
Tablo 79: İthalat-İhracat Firmalarının Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular.....	142
Tablo 80: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular.....	143
Tablo 81: İthalat-İhracat Firmalarının Sektöre Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular.....	144
Tablo 82: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular.....	145
Tablo 83: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	146
Tablo 84: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	146
Tablo 85: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	147
Tablo 86: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular.....	148
Tablo 87: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	149
Tablo 88: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	150
Tablo 89: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	151

Tablo 90: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular.....	152
Tablo 91: İthalat-İhracat Firmalarına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular.....	153
Tablo 92: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular.....	154
Tablo 93: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular.....	155
Tablo 94: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular.....	157
Tablo 95: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular.....	158
Tablo 96: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular.....	159
Tablo 97: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular.....	160
Tablo 98: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular.....	161
Tablo 99: İthalat-ihracat Firmalarının Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	162
Tablo 100: İthalat-ihracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	162
Tablo 101: İthalat-ihracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	163
Tablo 102: İthalat-ihracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular.....	164

Tablo 103: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumda Olmalarına İlişkin Bulgular.....	165
Tablo 104: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumunda Olmalarına İlişkin Bulgular.....	166
Tablo 105: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumunda Olmalarına İlişkin Bulgular.....	167
Tablo 106: İthalat-İhracat Firmalarına Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular.....	168
Tablo 107: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular.....	169
Tablo 108: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular.....	170

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Serbest Döviz Kuru Sisteminde Döviz Kuru Dengesi.....	17
---	----

GİRİŞ

Döviz piyasalarının temel fonksiyonu, uluslararası ticaret ve sermaye akımlarının gerçekleştirilmesidir. Bugün dünyadaki en büyük mali piyasalar döviz piyasalarıdır. Bu piyasalarda yapılan işlemler dünyadaki toplam işlem hacminin 50 katından fazladır.¹

Döviz piyasalarının diğer mal ve hizmet piyasalarından bazı temel farklılıkları vardır. Döviz piyasaları daha çok farklı ulusal paraların birbirine dönüşümünü sağlayan bir örgüt veya kurumsal yapı niteliğinde olup bir piyasanın ana özelliklerini de bünyesinde taşırlar. Şöyle ki, bu piyasada da döviz arz eden satıcılar, döviz talep eden alıcılar ve aracı kurumlar vardır. Döviz piyasasında arz ve talebin karşılaşmasıyla döviz fiyatları oluşmaktadır.

Döviz piyasasının temel aracı kurumları ticari bankalardır. Hemen hemen tüm büyük bankalar müşterilerine döviz alım ve satım hizmeti sunmaktadır. Bankaların genellikle döviz işlemleri yapmak üzere kurulmuş özel servisleri (kambyo departmanı) vardır. Döviz piyasanın bankalardan sonra diğer katılımcıları ise, mali kuruluşlar, ihracat– ithalat firmaları, şirketler, kamu kuruluşları, küçük tasarruf sahipleri ve merkez bankalarıdır.

Ülke dışındaki kişilere ithalat dolayısıyla veya herhangi bir nedenle borçlanan, yurt dışına yatırım yapmak isteyen veya yurt dışına turistik seyahat yapmak isteyen kişi yabancı para talebinde bulunduğundan, bu kişiler döviz piyasasında “Alıcı” olarak tanımlanırlar. “Satıcılar” ise, yurt içinde gerçekleştirilen ihracatın bedelini ulusal para cinsinden talep eden veya yurt içine yabancı para cinsinden sermaye akımını gerçekleştirmek isteyen kişilerdir. Bunlara ek olarak ellerindeki yabancı parayı başka bir yabancı parayla değiştirmek isteyen kişiler ise hem alıcı hem de satıcı olmaktadır.

¹ **Uluslararası Döviz Piyasası**, (çevrimiçi) 05 Aralık 2009.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%C4%B1_d%C3%B6viz_piyasası%C4%B1

Türkiye’de uygulanan döviz kuru sistemi dönemler itibariyle farklılıklar arz etmektedir. Ülkemizde 1980 öncesi dönemde sabit kur sistemi uygulanmış 1980 sonrası dönemde ise sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçiş süreci yaşanmıştır. Sık sık devalüasyonların yapıldığı 1980-1989 döneminde sabit kur sistemi uygulanmış 1989-1999 döneminde ise kontrollü serbest kur sistemine geçilmiştir. Kısa bir sürede olsa 2000–2001 döneminde günlük artışların belirlendiği sabit kur sistemi uygulaması yapılmış ve 2001 yılının ikinci yarısından itibaren TC. Merkez Bankası müdahalelerinin sınırlandırıldığı serbest kur sistemi uygulamasına geçilmiştir.² Döviz kurlarının dış ticarete avantaj sağlama aracı olarak kullanıldığı 1980–2001 döneminde kısmen, 2001 sonrasında ise gerçek anlamda ihracata dayalı büyüme modeli uygulanmıştır. Döviz kurunun gözetimli serbest dalgalanmaya bırakılması 2001 krizinden sonradır.³ Vadeli işlemler borsasının açılmasıyla 2009 yılından sonra döviz piyasası daha etkin hale getirilmiştir. Ayrıca ülkemizdeki dış ticaret artışının, döviz piyasasını mecburi hale getirmesi dövizde olan ilgiyi de artırmıştır.

Bu çalışmada döviz, döviz piyasası, piyasada yapılan işlemler, piyasayı etkileyen faktörler, ülkelerin uygulamış oldukları döviz kuru sistemleri anlatılmış, Türkiye’deki döviz piyasasının gelişimi ve piyasa katılımcıları hakkında bilgi verilmiş, katılımcıların piyasadan beklentileri üzerine bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmada, belge ve arşiv tarama yöntemiyle Merkez Bankası, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası, Bank for International Settlements, Türkiye Sermaye Piyasası ve Aracı Kuruluşlar Birliğinin yayınlamış olduğu verilerden yararlanılmıştır.

² BARIŞIK S., DEMİRCİOĞLU E., “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat–İthalat İlişkisi(1980-2001)” , **ZKE Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2006,s.72.

³ BARIŞIK S., DEMİRCİOĞLU E., a.g.m. s.72

Ayrıca araştırmada bir anket uygulaması yapılmış, elde edilen veriler istatistikî analizlere tabi tutulmuştur. İnternet taraması ile döviz piyasası hakkında elde edilecek bilgiler de çalışmada yer almıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde, döviz, döviz kuru, döviz kuru sistemleri, döviz kurlarını etkileyen faktörler, döviz piyasası ve özellikleri, piyasa katılımcıları, döviz piyasası işlemleri, Türkiye'deki döviz piyasasının gelişimi ve etkinliği hakkında bilgi verilmesi hedeflenmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, kullanılan yöntem belirtilmiş, araştırmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye'deki döviz piyasasının katılımcılarını ve katılımcıların demografik durumlarını, piyasada yapmış oldukları işlemleri ve piyasadaki etkinliklerini ortaya koymak amacıyla elde edilen teknik veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonunda ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Problemi

Döviz Piyasasının işleyişi içinde bulunan kişi ya da kurumların kimler olduğu, katılımcı olarak varsaydığımız ithalat-ihracat firmaları ve kişisel yatırımcıların bu piyasadaki beklentilerinin neler olduğu, döviz piyasasında hangi para birimi üzerinde işlem yapıldığı araştırmanın temel problemleridir. Kişisel katılımcıların ve firmaların döviz piyasasında hangi işlemleri yaptığı, kişisel katılımcıların döviz piyasasında işlem yapmak için hangi aracı kurumları kullandığı ve tasarruflarının ne kadarını döviz piyasasında değerlendirdikleri, araştırmanın diğer alt problemleridir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye, dünya üzerinde gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan bir ülke konumundadır. Gerek coğrafi konumu, gerek siyasal yapısı, gerekse

kültürel özellikleri bakımından hassas dengelere sahip bir ülkedir. Bu hassas dengelerdeki değişimler ve 1980'lerden sonra ekonominin dışa açılmasıyla beraber yıllar itibariyle izlenen para politikaları, yine uluslararası arenada yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler, gelişmekte olan Türkiye ekonomisini duyarlı hale getirmiştir. Ülkelerin birbirleriyle fiziki mal ticaretine girişmeleri, dış ticaret, turizm, müteahhitlik, sermaye ihracı ve ithali gibi ilişkiler döviz ticaretini zorunlu kılmaktadır. Döviz ticareti, bir ülke parasının diğer bir ülke parası ile değişimini içermektedir. Farklı ülkelerde farklı paralar kullanıldığı için sınır ötesi işlemlerde bir paranın diğer bir paraya çevrilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Piyasa katılımcıları bunun için FX Market veya Döviz Piyasası olarak adlandırılan piyasayı kullanmaktadırlar.

Bu çalışmada Türkiye'deki döviz piyasasının gelişimi, gelişimine katkıda bulunan kişi ya da kurumların kimler olduğu, katılımcı konumunda olan kişi veya kurumların özellikleri göz önüne alınarak piyasada olma nedenleri, hangi amaçla işlem yaptıkları, piyasanın işleyişi sırasında karşılaştıkları sorunlar ve piyasadaki beklentileri tespit edilecektir. Çalışmanın döviz piyasasında ki sorunları tespit ederek döviz piyasasının gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Döviz piyasasıyla ilgili daha sonra yapılacak araştırmalara yön verilecek bir çalışma olması da arzu edilen bir durumdur.

Araştırmanın Varsayımları

Verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasına yönelik olarak aşağıdaki varsayımlar yapılmıştır.

- a) Araştırmada kullanılan anket formunun gerekli verileri toplamada uygun bir araç olduğu varsayılmaktadır.
- b) Anket formu ile elde edilen bilgilerin gerçeği yansıttığı varsayılmaktadır.

- c) Ankete katılan bütün katılımcıların doğru cevap verdiği ve içinde bulundukları durumu değerlendirebilecek durumda oldukları varsayılmıştır.
- d) Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır,
- e) Türkiye'deki döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olduğu varsayılmıştır.
- f) Döviz piyasasının her katılımcıya göre değişik üstünlükleri ve zayıf yönlerinin bulunduğu varsayılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın amacına ulaşabilmek için bazı sınırlamalar yapılmıştır. Araştırmada yapılan sınırlamaları şöyle sıralayabiliriz;

- a) Araştırma, tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilen ve piyasa katılımcısı olan Ankara ilindeki 360 kişisel yatırımcı ve 50 ithalat-ihracat işletmesi ile sınırlıdır.
- b) Araştırmada firmalara yöneltilen sorular üst düzey yöneticiler ve finans yöneticileri ile sınırlandırılmıştır.
- c) Araştırma örnekleminde yer alan kişisel yatırımcıların en az lise mezunu olmasına dikkat edilmiş ve asgari eğitim düzeyi lise ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde döviz ve döviz piyasası ile Türkiye’de uygulanan döviz piyasası, piyasa katılımcıları ve piyasada yapılan işlemler hakkında bilgiler verilmiştir. Yapılan literatür incelemeleri sonucunda ülkelerin uyguladığı döviz kuru sistemleri, döviz kurlarını etkileyen faktörler, sağladığı avantajlar ve dezavantajları belirtmeye çalışılmış, piyasa katılımcıları ve piyasada yapılan işlemlerde anlatılmıştır. Daha sonra Türkiye’deki tarihsel gelişimi ve günümüzdeki uygulanan döviz piyasası işleyişi hakkında bilgi verilmiş ve piyasanın etkinliği hakkında tartışmalara yer verilmiştir.

1.1 DÖVİZ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Çalışmanın bu kısmında döviz, döviz kuru, döviz kuru sistemleri ve döviz piyasaları hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

1.1.1 Döviz ve Döviz Kuru

Ulusal sınırlar içinde geçerliliği kabul edilen yabancı paralara veya para yerine geçen her türlü ödeme araçlarına “döviz” denir. Dar anlamıyla, yabancı ülkelerin paralarına, geniş anlamda ise, yabancı ülkelere ödeme yapmaya yarayan her çeşit araca “döviz” denmektedir. Bu anlamda çek, poliçe, emre yazılı senet, hazine bonosu, hisse senedi ve tahvil şeklindeki araçlar konvertibl (para rejimlerinde) döviz olarak kullanılmaktadır. Döviz kelimesinin geniş anlamda kullanılışında, özellikle bankacılık uygulamalarında nakit yabancı paralara karşılık olarak para yerine geçen

ödeme araçları da yer almaktadır. Döviz sözcüğü dilimize Fransızcadaki “devise” den geçmiştir.⁴

Döviz çeşitli şekillerde ifade edilebilen bir kelimedir. Türk Parasını Koruma Kanunu (TPKK)'nın 32 sayılı Kararında döviz (kambiyo), "Efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her nevi hesap, belge ve araçlar"⁵ olarak ifade edilmektedir. Banka transferleri, döviz poliçeleri, ödeme emirleri, yabancı mevduat sertifikaları, seyahat çekleri vb belge ve araçlar örnek olarak verilebilir.

Efektif, banknot şeklindeki yabancı ülke paraları olarak tanımlanmakta; bankacılık uygulamalarında nakit yabancı paralara ise "efektif döviz" veya yalnızca "efektif" adı verilmektedir. Efektif, döviz kavramının bir parçasıdır. Her efektif bir dövizdir fakat her döviz efektif değildir. Uygulamaya bakıldığında genelde, toplam döviz işlemleri içinde nakit olarak yapılanların payının çok düşük olduğu görülmektedir.⁶

Bazı ülkelerin ulusal paralarının, uluslararası ticarete geçerli ve aranan para niteliğine sahip olması, bu ülkeler için dış ödemelerinde önemli kolaylıklar sağlamasının yanında, ekonomik politikalarını belirlemede global anlamda önemli sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Böyle ülkeler uluslararası piyasalarda oluşan optimal fiyat düzeyinden yeterince faydalanamayacağı için ekonomik gelişimini ve gelir dağılımını düzeltmekte zorlanacaklardır. Bazı ülkelerin ise ekonomik yapılarının yetersiz olması örneğin, enflasyonun yüksek olması, dış ödemeler bilançosunun açık vermesi, dünya ticaretinde küçük bir paya sahip olması vb. ulusal parasının

⁴ AYYILDIZ C., **Döviz Kurlarında Ve Faiz Oranlarında Meydana Gelen Değişiklerin Firma Karlılığına Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002, s. 4.

⁵ “32 Sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu,” **T.C Resmi Gazete**, Gazete No: 20249, 7 Ağustos 1989

⁶ **Döviz Kurları Üzerine İşlemler**, (çevrimiçi) 01 Aralık 2009.

http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm

uluslararası ticaretteki ödeme aracı olma niteliğini kaybettirmektedir. Bu nitelikteki dövizlere “konvertibl olmayan döviz” denilmektedir.

Döviz piyasalarında oluşan arz ve talep, dövizin fiyatını oluşturmaktadır. Döviz kuru bir birim yabancı parayı satın alabilen ulusal para miktarıdır. Diğer bir ifadeyle döviz kuru yabancı paranın ulusal para cinsinden fiyatıdır. Döviz piyasasında oluşan döviz kuru, uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmet akımının gerçekleşmesi için bir alt yapı oluşturmaktadır.

Döviz kuru kotasyonları çift taraflı olarak verilmektedir.

Örnek: € / \$

Euro’nun Dolar cinsinden alış fiyatı: 1,3564

Euro’nun Dolar cinsinden satış fiyatı: 1,3570

1,3570/64 70/64

Alış ve Satış arasındaki fark “spread” ya da “kur marjı” olarak adlandırılmaktadır. Spread’ı döviz miktarı, işlem hacmi, müşterinin niteliği, belirsizlik, tatil, bayram, hafta sonu, vb. gibi pek çok faktör etkilemektedir.

Döviz kurları iki şekilde belirlenebilir: doğrudan kotasyon ve dolaylı kotasyon.

Doğrudan kotasyon; yabancı para biriminin ulusal para miktarı olarak ifade edilişidir. Paris döviz piyasasında ve Türkiye’de bu yöntem kullanılmaktadır. Bu yönteme ayrıca “Avrupa” usulü de denir. Örnek olarak 1\$=1,5208 TL

Dolaylı kotasyon; Ulusal para biriminin yabancı para miktarı olarak ifade edilişidir. Londra Döviz Borsası’nda bu yöntem uygulanmaktadır. İngiliz para birimi olan Sterlin’in (£) ne kadar Amerikan Dolar’ı (\$) veya ne kadar Japon Yeni (¥) ettiğini göstermektedir. Bu yönteme ayrıca “Amerikan” usulü de denir. Örnek olarak 1 £ = 15590 \$

Avrupa tipi kotasyonlarda, uluslararası piyasada dolar baz paradır ve C1 olarak ifade edilmektedir. Karşı para ise C2 olarak gösterilmektedir. Yurtiçi piyasalarda ise ulusal para baz para olarak kabul edilmektedir.

Yurtiçi piyasalarda yerli para içermeyen gösterimler çapraz kur olarak tanımlanırken uluslararası piyasada ABD doları içermeyen kurlar çapraz kur olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası piyasalarda kurlar ABD dolarına kote edildiği için eğer para birimlerinin dolara karşı değeri biliniyorsa herhangi iki para birimi arasında değişim oranı kolaylıkla belirlenebilir.⁷

Bankalar veya ilgili diğer mali kurumların döviz alım-satımı için kur belirlemeleri “kote etmek” veya “kotasyon” deyimleri ile ifade edilmektedir. Bunun Türkçe karşılığı ise “fiyat yazmak” olarak açıklanır.⁸ Kote edilen kurlar, bankanın döviz almak veya satmak istediği fiyatları gösterir. Müşteri bu fiyatları kabul ederse işlem yapılır ve kote edilen kur gerçekleşen kur durumuna gelir. Kote edilen kurlar belirli bir zamanla sınırlıdır. Piyasa koşulları değiştiğinde bankalar ve ilgili kurumlar da kote ettikleri fiyatlarda ayarlamalar yapmaktadırlar.

Döviz kurlarında meydana gelen bir değişiklik salt dövizin değerinde değil, uluslararası ticarete konu olan ve konu olması muhtemel olan yurt içinde üretilen mal ve hizmetlerin uluslararası fiyatlarında da değişikliklere sebep olmaktadır. Hatta ülkenin gayrisafi milli gelirlerinin uluslararası kriter cinsinden değeri değişmektedir. Bu durumda, döviz kurunun yükselmesi, Türk Lirası’nın diğer paralar karşısında değer kaybetmesine sebep olmaktadır. Diğer bir ifade ile bir birim yabancı para elde etmek için daha fazla ulusal para sarf edileceği ve bir Türk Lirası’nın yabancılar tarafından satın alınması halinde daha az yabancı para verileceği anlamına gelir. Bunun

⁷ ORHANER E., **Para Piyasası Ders Notları**, Ankara 2008, s. 20.

⁸FİSTİKÇİ N., **Döviz Piyasası ve Kur Riskinden Korunma Yöntemleri: Türev Enstrümanlar ve Türkiye’de Kullanılabilirliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2007, s. 4.

sonucu olarak ithal edilen malların ulusal para cinsinden değeri artarak, ithalatın pahalılaşması ve ihraç edilen malların yabancı para cinsinden değeri düşerek, ihracatın ucuzlaması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Döviz kurunun düşmesi halinde yukarıda belirtilen sistem tersine çalışarak, Türk Lirası cinsinden ithalatın ucuzlaması ve yabancı para cinsinden ihracatın pahalılaşması sonucu ortaya çıkacaktır⁹

Aynı cins dövizin birden fazla resmi kuru olmasına katlı kur sistemi denir. Katlı kur sistemi döviz alımlarına uygulanabildiği gibi döviz satışlarına da uygulanabilmektedir.

1.1.2 Döviz Kuru Çeşitleri

Dövizin değerinin serbest piyasa şartlarına göre belirlenmesine ya da resmi otorite tarafından belirlenmesine göre döviz kurları değişken ve sabit kurlar olarak ayrılmaktadır. Ancak bu tür çeşitlendirme döviz kurunu tasniften daha çok dövizin değerini belirlemeyi açıklamaktadır. Döviz kuru aşağıdaki şekilde çeşitlendirilebilir.¹⁰

1.1.2.1 Düz Kur

İki para arasında doğrudan doğruya uygulanan kura düz kur denir. Uygulamaya bakıldığında Türk Lirası ile Dolar arasındaki kur 1 USD = 1,5208 TL ise bu durumda bir \$ almak için 1,5208 TL ödemek gerekecektir. İşte Türk Lirası ile ABD Doları arasında doğrudan doğruya uygulanan bu döviz kuruna “düz kur” denir.

⁹ FISTIKÇI N., a.g.e., s.5.

¹⁰ FISTIKÇI N., a.g.e., s.5.

1.1.2.2 Çapraz Kur

Yurtiçi piyasalarda yerli para içermeyen gösterimler “çapraz kur” olarak tanımlanırken, uluslararası piyasalarda ABD Doları’nı içermeyen kurlar çapraz kur olarak tanımlanmaktadır. Genelde uluslararası piyasalarda kurlar ABD Doları’na kote edilmektedir. Buradan hareketle eğer tüm para birimlerinin dolara karşı değeri biliniyorsa, herhangi iki para birimi arasındaki değişim oranı kolaylıkla belirlenebilmektedir. Bu işlem “çapraz kur” hesaplaması olarak da adlandırılabilir.

Çapraz kurların, dolar piyasasına göre olması gereken denge kurundan sapması halinde piyasalarda arbitraj olanağı ortaya çıkmaktadır.¹¹

Tablo 1: Çapraz Kurlar

USD/AUD	1	ABD DOLARI	1,075	AVUSTRALYA DOLARI
USD/DKK	1	ABD DOLARI	5,128	DANİMARKA KRONU
USD/CHF	1	ABD DOLARI	1,020	İSVİÇRE FRANGI
USD/SEK	1	ABD DOLARI	7,017	İSVEÇ KRONU
USD/JPY	1	ABD DOLARI	91,85	JAPON YENİ
USD/CAD	1	ABD DOLARI	1,031	KANADA DOLARI
EUR/USD	1	EURO	1,451	ABD DOLARI
GBP/USD	1	İNGİLİZ STERLİNİ	1,628	ABD DOLARI

Kaynak: T.C.M.B www.tcmb.gov.tr (çevrimiçi) 14.01.2010

1.1.3 Döviz Kuru Sistemleri

Döviz kuru sistemleri sabit döviz kuru sistemi ve esnek döviz kuru sistemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ancak bu iki sistem, uç uygulamalar olduğu için bu iki sistem arasında uzlaştırmacı uygulama modelleri de bulunmaktadır. Bu iki döviz kuru sistemi arasında olan döviz kuru sistemleri şunlardır:

a) Ayarlanabilir döviz kuru sistemi

¹¹ UZUNOĞLU S., *Para ve Döviz Piyasaları*, Literatür Yayınları İstanbul, 2008, s.63.

- b) Kambiyo denetim sistemi
- c) Altın para standardı sistemi

Sabit kur sisteminde döviz kurları zaman içinde sabit tutulurken, serbest kur sisteminde döviz kuru serbest bir şekilde piyasadaki arz ve talebe göre dengelenerek belirlenmektedir.

Bütün döviz kuru sistemlerinde temel amaç, döviz kurunun belirleniş şekli ne olursa olsun ödemeler bilançosunu dengede tutan denge kurlarını belirlemektir.¹²

1.1.3.1 Sabit Döviz Kuru Sistemi

Sabit kur sisteminin esası, döviz kurunun belirli bir düzeyde belirlenmesi ve piyasadaki arz ve talep değişimleri ne yönde olursa olsun kurun belirtilen düzeyde sürdürülmesidir. Bu sistemde döviz kurlarının serbest kur sisteminde olduğu gibi arz ve talep koşullarına bağlı olarak değişmesine izin verilmez. Döviz kurlarının tespit edilen parite kuru etrafında çok dar sınırlar içinde dalgalanmasına müsaade edilir.

Bu sınır, Bretton–Woods’ ta getirilen kurların paritenin etrafında $\pm$ %1 dalgalanmasına izin verilen, 1971’de ise $\pm$ %2.25 olarak tespit edilen ve alt ve üst destekleme noktaları denilen sınırdır. Üst destekleme noktası, milli paranın alabileceği en yüksek değer iken, alt destekleme noktası ise milli paranın alabileceği en düşük değeri ifade etmektedir.

Kurların belirlenen düzeyde istikrarlı olarak devamlılığının sağlanması Merkez Bankası’nın döviz piyasasına alıcı veya satıcı olarak müdahalesi ile gerçekleşir. Bunun için Merkez Bankası’nın elinde yeterli miktarda altın ve yabancı döviz stokunun olması gerekir.¹³ Örneğin döviz kurları yükselmeye başladığı zaman Merkez Bankası piyasaya döviz sürer, tersi durumunda

¹² AYYILDIZ C., a.g.e., s.10.

¹³ MUTLU Özlem Y., **Döviz Kuru Riskinde Hedging ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 9.

döviz düşmeye başladığında ise, Merkez Bankası tanzim alım satımları yaparak döviz kurlarını sabit tutar. Bu sistemin ülkeye empoze ettiği fiyat disiplini mevcuttur. Türkiye’de döviz kurları, Mayıs 1981’den önce siyasi kararlarla belirlenmekte iken, bu tarihten itibaren günlük kur uygulanmasına başlanmıştır.¹⁴

Sabit döviz kuru sistemi genel anlamda altın para standardının hâkim olduğu sistemlerde işlerlik kazanmaktadır. Altın standardı 1880’den 1914 yılına kadar dünyada uygulanmış bir sistemdir. Altın standardı, para biriminin belli miktarda altın içermesi ve paranın altına, alınan paraya serbest bir biçimde çevrilmesidir.¹⁵

Altın standardında sınırları, altının bir piyasadan diğer piyasaya nakil masrafları tayin etmektedir. Söz konusu masraflar sadece ulaştırma hizmeti, sigorta ve işlem masraflarını değil, altın arbitrajcılarının kendi fonlarını bağlamış oldukları süre için faizi de kapsar. Ülkelerin paraları altına bağlı olduğundan ulusal paraların birbirleriyle ifadesi olan döviz kurları da sabit olacak veya “altın noktaları” diye adlandırılan kur sınırları içinde sabit kalacaktır.¹⁶

İki ülke paralarının altın cinsinden birbirine oranına “darphane oranı” denilmektedir. Altının bir ülkeden diğerine taşınması sırasında ulaşım masrafları, komisyon, sigorta gibi harcamalar yapmak gereklidir. Dolayısıyla, altın satacak kişi diğer ülkedeki darphane kurundan işlem göreceği için, altının bir ülkeden diğerine taşıma maliyetini göz önünde bulundurmamak zorundadır. Bu nedenle, altının alım ve satım oranları darphane kuru ile hiçbir zaman eşit olmamaktadır.¹⁷

¹⁴ SEYİDOĞLU H., **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2009, s.497.

¹⁵ FISTIKÇI N., **a.g.e.**, s. 8.

¹⁶ AYYILDIZ C., **a.g.e.**, s.13.

¹⁷ AYYILDIZ C., **a.g.e.**, s.13.

Sabit döviz kuru sistemi günümüzde yaygın olarak kullanılmamakla birlikte hâlâ bu sistemi kullanan ülkeler de bulunmaktadır. Bu ülkeler ulusal paralarını, ya ABD Doları gibi bir büyük ülke parasına ya da para sepeti de denilen hesap birimlerine bağlamışlardır. Örneğin EURO'ya geçmeden önce Avrupa Birliği ülkeleri ulusal paralarını sabit kurlardan ECU adı verilen bir hesap birimine bağlamıştır. Bazı ufak ülkeler de paralarını Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin çıkarttığı hesap birimi olan Özel Çekme Hakları (SDR)'na bağlamıştır. Daha geniş bir grup ülke de ulusal parasını ticaret yaptıkları ülkelerin paralarından oluşturdukları özel para sepetlerine bağlamayı tercih etmişlerdir.

İster tek bir yabancı ülke parası, isterse bir hesap birimine bağlı olsun ülkeler sabit kurdan paralarını bir değer standardına bağlayarak bir parite kuru oluşturmakta ve piyasa kurunun bu parite etrafında dar sınırlar içinde değişmesine izin vermektedirler. Kuşkusuz paritenin altında ve üstündeki dalgalanma sınırları ne derece genişletilirse sisteme o kadar esneklik tanınmış olacaktır.¹⁸

1.1.3.1.1 Sabit Döviz Kuru Sisteminin Avantajları

Sabit döviz kuru sisteminin avantajlarını iki başlık altında toplayabiliriz:

- a) Geçici ve önemsiz nedenlerden kaynaklanan dış dengesizlikler söz konusu olduğunda, döviz kuru değişmesi gibi (devalüasyon ve revalüasyon) temel bir düzeltme aracı yerine, rezervlerin kullanılması, kaynakların arızı işsizliği ve yanlış tahsisi gibi sosyal maliyetleri ortadan kaldıracaktır. Ancak, bu durumda ülkenin önemli ölçüde hazır döviz rezervlerine sahip olması hem sabit kur sisteminin devamı, hem de kısa dönemli dış dengesizliklerin giderilmesinde temel şart olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁸ FISTIKÇI N., **a.g.e**, s. 8.

b) Döviz kuru değışmelerinin dış ticaret ve sermaye akımları üzerinde doğurabileceğı riske karşılık, sabit tutulan kurlar, bir istikrar ortamını beraberinde getirecektir. Bununla beraber, sürekli enflasyon dönemlerinde sabit tutulan kurlar, uzun dönemde iç ve dış fiyat seviyelerini yansıtmaktan uzak kalarak, yüksek oranlı devalüasyon beklentileri, spekülâtif hareketleri teşvik edecektir. Ancak uygulamada katı bir sabit kur sistemi söz konusu olmamış, hem parite değeri belli marjlar içinde dalgalanmasına hem de ödemeler dengesinde ortaya çıkan dengesizliklerde devalüasyonlara müsaade edilmiştir. Böylece sabit kur sisteminin uzun dönemde yaratacağı olumsuz sonuçlar bertaraf edilirken, döviz kuru değışmelerinin dış ticaret ve sermaye akımları üzerinde doğuracağı riskler ortadan kaldırılmıştır.

1.1.3.1.2 Sabit Döviz Kuru Sisteminin Dezavantajları

Sabit döviz kuru sisteminin dezavantajlarını üç noktada toplamak mümkündür:

- a) Sabit kur sistemi etkin bir dış denge mekanizması içermemekte, ödemeler dengesizliğini gidermek üzere uygulanacak politikaları ülke ekonomileri üzerinde olumsuz yönde ve eşit olmayan sonuçlara yol açmaktadır. Serbest kur sistemlerinde bir dış dengesizlik ortaya çıktığı anda döviz kurları o dengesizliği giderecek oranda kendiliğinden değışmesine rağmen, sabit kur sisteminde bunu kur ayarlaması-devalüasyon yoluyla yapılması zorunluluğı vardır. Gerek devalüasyon oranı ve bunun doğuracağı şoklar, gerekse devalüasyon yoluyla giderilemeyen dış açıkları kapatmak için hükümetler zorunlu olarak daraltıcı para ve maliye politikası ile dış ticaret ve kambiyo kısıtlamaları gibi önlemlere başvurmaktadırlar. Bu önlemlerin dünya ticaret akımlarının gelişmesini engelleyeceği açıktır.
- b) Sabit kur sisteminin ikinci dezavantajı, sistemin sürdürülebilmesi için ödemeler dengesizliği ile karşılaşan ülkelerin, bu dengesizlikleri

gidermek amacıyla yeterli miktarda altın ve döviz rezervi bulundurmamak zorunluluğunda olmalarıdır. Ancak, ortaya çıkan dış dengesizliklerin finansmanı gerek rezervlerin sınırlılığı, gerekse doğuracağı enflasyonist etki nedeniyle kısa dönemli olacak, uzun dönemde ise bu sabit kur sisteminin işleyişini aksatacak ve hatta imkânsızlaştıracaktır.

- c) Sistemin üçüncü ve son sakıncası ise, istikrar bozucu ve spekülasyonu özendirir bir niteliğe sahip olmasıdır. Sabit kur sistemi altında cari döviz kurunun korunmasının imkânsızlaştığı anda spekülatif krizler de doğmaya başlayacaktır. Denge döviz kurlarının zamanla sabit kurlar seviyesinden uzaklaşması, devalüasyon baskısını artırırken, spekülasyonu önemli ölçüde teşvik edecektir.¹⁹

1.1.3.2 Esnek (Serbest) Döviz Kuru Sistemi

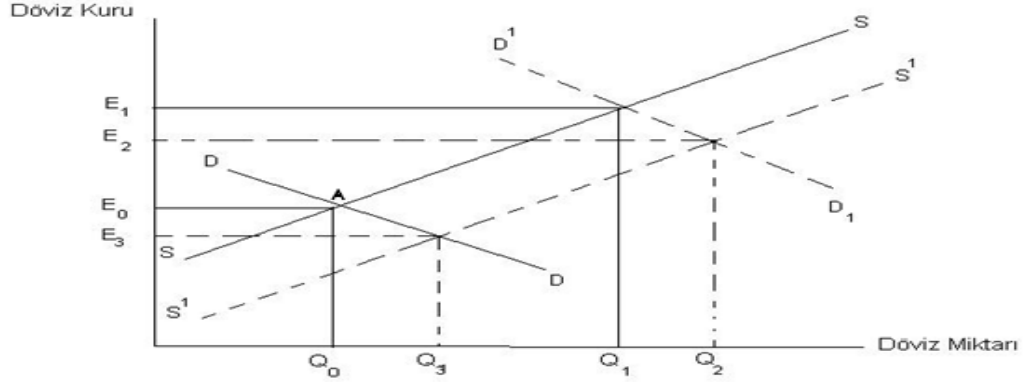
“Serbest”, “dalgalanan”, “yüzen” kur sistemi de denilen esnek döviz kuru sistemi, resmi otoritenin kurlar üzerinde hiçbir müdahale ve denetimi olmaksızın, yabancı paraların fiyatlarının, piyasada arz ve talep koşullarına göre oluştuğu bir sistemdir. Böylece döviz kurlarının tespiti piyasa mekanizmasının işleyişi çerçevesinde döviz arz ve talebini birbirine eşitleyecek biçimde sürekli değişme esasına dayanır. Bu nedenle döviz kurlarında tam bir esneklik söz konusudur. Kurların oluşumunun serbest piyasa mekanizmasının işleyişine terk edilmesi ekonomide etkin kaynak dağılımını gerçekleştirerek, ekonominin dış dengesi, arz ve talep koşullarına göre oluşan döviz kurları vasıtasıyla sağlanır.²⁰

¹⁹ AY A., **İktisadi Gelişme Sürecinde Döviz Kuru Sistemlerinin Türkiye Şartlarına Göre Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995, s. 42.

²⁰ AY A., **a.g.e.**, s.45.

Aşağıdaki şekilde bu sistemin işleyişi gösterilmiştir.

Şekil 1: Serbest Döviz Kuru Sisteminde Döviz Kuru Dengesi

Kaynak: Can AYYILDIZ, Döviz Kurlarında ve Faiz Oranlarında Meydana Gelen Değişikliklerin Firma Kârlılığına Etkileri, s. 16

Şekil1’de yatay eksen döviz miktarını, dikey eksen döviz kurunu göstermekte ve döviz arzı S, döviz talebi de D doğruları ile temsil edilmektedir. Denge döviz kuru döviz arz ve talep eğrilerinin kesiştiği A noktası E_0 düzeyinde oluşmaktadır.

Denge döviz kurunda döviz miktarı Q_0 olmaktadır. İthal mallarına olan talep artışından (milli gelirin artması sonucu) dolayı döviz talep doğrusunun $D'D'$ biçimde kaydığını düşünelim. Bu durumda diğer şartlar veri iken denge döviz kuru değişir ve E_0 dan E_1 düzeyine çıkarken döviz miktarı da Q_1 ’e kayar. Dış dünya gelirlerinin artması veya fiyatlardaki değişme sonucu ihraç mallarına bağlı olan talep artışına bağlı olarak, döviz arz eğrisi $S'S'$ konumuna kaysın. Bu durumda ise kısa dönemde döviz kuru E_0 ’dan E_3 düzeyine (arz arttığı için) düşer. Eğer döviz arz ve talep eğirleri birlikte ($S'S'$ ve $D'D'$) kayarsa, döviz kuru her iki eğrinin kaymalarına bağlı olarak E_2 düzeyine çıkar. Döviz kurundaki değişmeler arz ve talep eğrilerinin eğimleri ile yakından ilişkilidir. Döviz arz eğrisinin eğiminin küçük olması döviz arzındaki değişmeler karşısında döviz fiyatının daha az değişeceği anlamını taşır. Esneklik katsayısının döviz arz ya da talep fiyat esnekliklerinin bir

bileşeni olduğu hatırlanırsa, esneklik değerleri de döviz kurundaki değişme sınırlarını doğrudan etkiler.²¹

Esnek kur sistemi günümüzde fazla uygulama alanı bulamamıştır. Çünkü gerçek ekonomik hayatta hükümetler ve merkez bankaları döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmaları önlemek için döviz piyasalarına çeşitli ölçülerde müdahale etmektedirler. Bu müdahaleler, kısa dönemli düzensiz dalgalanmaların ortadan kaldırılmaya yönelik veya ekonomik açıdan ülkenin rekabet gücünün korunmasına yönelik olarak kamu otoritesince, uluslararası otoritenin kararı ile veya uluslararası anlaşmalar ile yapılabilmektedir.

1.1.3.2.1 Esnek Döviz Kuru Sistemi Avantajları

Esnek kur sistemini savunanlar, bu sistemin üstünlüklerini, temelde serbest piyasa mekanizmasının yararları ile açıklarlar. Sistem en düşük maliyetle en etkin kaynak dağılımını sağlayacaktır.

Esnek döviz kuru sistemi lehindeki görüşler şöyle sıralanabilir:

- a) Esnek döviz kuru sisteminin birinci avantajı, sistemin basitliğidir. Döviz kurlarının belirlenmesi, piyasada oluşan arz ve talep koşullarına bırakılırken, sabit kur sisteminin gerektirdiği karmaşık kurallar ve kurumsal düzenlemelere de ihtiyaç duyulmaktadır.
- b) Esnek kur sisteminde döviz kurları piyasada arz ve talep koşullarına bağlı olarak oluşacağından dış dengesizlikte uzun süreli olmayacak ve dış denge kendiliğinden sağlanacaktır. Böylece dış ticaret tehditlerine, sermaye hareketi sınırlamalarına, kambiyo kontrollerine başvurmadan dış ödemelerde denge sağlanacaktır.
- c) Esnek kur sistemi ülkelere izleyecekleri yurt içi politikalarda daha fazla esneklik ve serbestlik tanımaktadır. Dış denge, kur değişimleri yoluyla kendiliğinden sağlanacağı için, her ülke, tam istihdam hızlı ekonomik

²¹ AYYILDIZ C.,a.g.e., s. 16.

büyüme, fiyat istikrarı sağlama gibi amaçları gerçekleştirmek için izleyeceği para ve maliye politikalarının seçiminde, dış ödemeler dengesi sorunu veya baskısı sınırlayıcı bir etken olmayacaktır.

- d) Esnek kur sisteminin diğer bir avantajı ise istikrar bozucu spekülasyona müsaade etmemesi, aksine döviz piyasasında istikrar sağlayıcı spekülasyona neden olarak spekülasyonun kendi doğal işlemini yerine getirmesini sağlamasıdır.
- e) Sistemin önemli bir özelliği de dış rezervlere olan ihtiyacı en düşük düzeylere indirmesi, rezerv tutma gereksinimini azaltması, hatta ortadan kaldırmasıdır. Döviz piyasası kendiliğinden dengeye kavuşacağından, dış ödemeler için rezerv tutma gereği duyulmayacak veya bu gereksinme en düşük düzeyde tutulacaktır.
- f) Esnek döviz kuru sistemi, döviz kurlarının uzun dönem denge düzeyine yönelmesine fırsat sağlayarak, dünya ekonomisinin karşılaştırmalı üstünlük yapısına uygun olarak uluslararası uzmanlaşmayı teşvik edecektir. Ayrıca tahditsiz konvertibl para rejimleri yaygınlaşacak, dış ticaret ve sermaye hareketleri sınırlamaları ortadan kalkacak, dış ticaret ve sermaye hareketlerinde serbestlik geçerlilik kazanacaktır.

1.1.3.2.2 Esnek Döviz Kuru Sistemi Dezavantajları

Esnek döviz kuruna yöneltilen eleştirileri aşağıda şöyle sıralayabiliriz:

- a) Esnek döviz kuru sistemi her zaman için uzun sürede dış ödemelerde denge sağlamayabilir. Aksine bazı koşullarda dış ödemeler sorununun daha da ağırlaşmasına neden olabilir. Dış ödemelerde denge; döviz arz ve talebindeki esnekliklere, daha açık bir deyişle ihracat mallarının dış talep ve iç arzın fiyat esnekliklerine, ithal mallarının da iç talep ve dış arzının fiyat esnekliklerine bağlıdır. Aynı zamanda ilgili ülkenin üretim kapasitesinin ihracat artışına imkân vererek, üretim faktörlerinin yeteri derecede akıcılığa sahip olmasına bağlıdır.

- b) Esnek döviz kuru sisteminde spekülasyonun kümülâtif şekilde istikrar bozucu etkisinin olacağı iddia edilmektedir. Dış ödeme dengesizlikleri spekülâtif sermaye akımlarını hızlandırarak dış ödemelerdeki açığın daha da artmasına yol açacak, böylece döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar dolayısıyla da sistemin çökmesine bile yol açabilecektir.
- c) Esnek kur sistemi, kurların ilerideki değişimi konusunda doğurduğu belirsizlik ve istikrarsızlık dolayısıyla uluslararası ekonomik işlemlerdeki rizikoyu artırır. Bu da dış ticaret hacminde ve uluslararası sermaye akımlarındaki normal gelişmeyi engeller.
- d) Esnek kur sistemi iç maliyetler üzerinde tek yönlü etkiler doğurarak maliyet enflasyonunu körükleyecek ve gelişmekte olan ülkelerin enflasyon–devalüasyon kısır döngüsüne girmesine neden olacaktır. Dış ödemeler dengesinin açık vermesiyle döviz kurlarının yükselmesi, ithal malın fiyatlarını arttırırken, ülke içi fiyat ve ücret artışlarına neden olacaktır.
- e) Esnek kur sistemi uluslararası likidite gereksinimini de ortadan kaldırmamaktadır. Döviz kurlarında dalgalanmanın fazla ve uzun süreli olması, ulusal otoriteleri bu dalgalanmaları hafifletme yönünde harekete geçirecek ve uluslararası likidite gereksinimini ortaya çıkaracaktır.²²

1.1.3.3 Karma Sistemler

Sabit ve esnek kur sisteminin bir arada uygulandığı karma sistemlerden de söz edilebilir. Gözetimli dalgalanma, döviz kuru bantları, sürünen pariteler, parasal birlikler, yönetimli dalgalanma ve geniş marjlı pariteler karma sistemlere örnek olabilir.

Yönetimli dalgalanmada, kur dalgalanmaları merkez bankaları gözetimi altında ve döviz piyasalarındaki arz ve talebe göre belirlenmektedir.

²² AY A.,a.g.e., s.45.

Merkez Bankaları tarafından kısa aralıklarla iç ve dış piyasadaki gelişmelere bağlı olarak kura müdahale edilmektedir.

Geniş marjlı parite uygulamasında, ulusal paranın sabit paritelere bağlı olarak dalgalanması devam etmekte, fakat parite etrafındaki dalgalanmaların sınırları yükseltilmektedir.

Gözetimli dalgalanma sisteminde, para otoriteleri döviz kurlarının uzun dönem trendini etkilemeye teşebbüs etmeden kısa dönemli dalgalanmaları gidermeye çalışmaktadırlar. Para otoritesi, döviz piyasasına önceden belirlenmiş bazı ekonomik göstergelere bağlı olarak müdahale etmektedir. Ancak bu müdahale para otoritesince önceden taahhüt edilmemekte para otoritesi, ekonomik koşullara uygun hareket etme özgürlüğü taşımaktadır.

Gözetimli dalgalanma sistemi ile ülkenin ekonomik koşulları iyileşirken diğer ülkelerin bundan olumsuz etkilenmeleri söz konusu olabileceğinden bu sisteme kirli dalgalanma adı da verilmektedir.

Döviz kuru bantları, döviz kurunun belirlenen sınırlar içinde dalgalanmasına izin vermektedir. Örneğin para otoritesi kurları resmi veya fiili olarak merkez bir oranın yukarısına veya aşağısına doğru %1 oranında dalgalanmasına izin verebilir. Sistem kendi içinde esneklik sağlarken dış şoklara karşı ortaya çıkacak kur belirsizliğini ortadan kaldırmaktadır. Spekülatif hareketlere açık olması sistemin olumsuz tarafını oluşturmaktadır.

Sürünen (kayan) parite sisteminde, döviz kurları önceden ilan edilen miktarda ya da yüzdede, sık sık ve açıkça belirlenen aralıklarla denge döviz kuruna ulaşınca kadar değiştirilmektedir. Sürünen pariteler sistemine karar veren ülkeler, döviz kurunda yapacakları değişikliklerin miktarına, sıklığına ve dalgalanma bandındaki genişliğine karar vermek zorundadırlar. Reel şoklarla ve farklı enflasyon oranlarıyla karşılaşılacak, gelişmekte olan ülkelere uygun düşen sürünen parite sistemi ile istikrar bozucu spekülasyonların dezavantajlarından kaçınılabilir. Yarı sabit kur sistemi olan sürünen paritelerde para politikası kur sisteminin sürdürülmesini engelleyecek şekilde

kullanılamaz. Enflasyonu düşürmek için tercih edilen bu sistem pek çok Latin Amerika ülkesinde uygulanmıştır.²³

Parasal birlikler, genellikle aynı coğrafi alanda yerleşik bir grup ülke, ulusal paralarını sabit bir kurdan birbirine bağlamakta grup dışındaki ülkelerin paralarına karşı birlik içinde kabul edilen parayı dalgalanmaya bırakmaktadırlar. Bu uygulamaya parasal birlikler ya da optimum para alanı adı verilmektedir. Parasal birlikler, üye ülkelerin sabit kur uygulamasına dayandığı için ülkeler birbirlerine karşı kur ayarlaması yapamazlar. Parasal birliklerinin en büyük dezavantajı üye ülkelerin bağımsız istikrar ve büyüme politikalarını izleyememeleridir.²⁴

1.1.4 Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörler

Döviz kurlarını çeşitli faktörler etkileyebilir. Örneğin, para arzında meydana gelen değişimler, uygulanan para politikaları, gelecekle ilgili beklentiler, vb. Ancak döviz kurlarını etkileyen faktörleri genel olarak üç grupta toplamak mümkündür: ekonomik faktörler, politik faktörler ve diğer faktörler.

1.1.4.1 Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler arasında ödemeler dengesi, ekonomik büyüme, para arzı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, faiz oranları, sermaye arz ve talebi, vergi tahsilâtı vb. sayılabilir.

Ödemeler dengesindeki olumlu gelişme uluslararası rezervlerin artışına, dış borçların azalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise ülke

²³ KANSU A., **Döviz Krizleri: Türkiye 1994 Ve 2001 Krizlerinin Döviz Krizi Modelleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s.25.

²⁴ ORHANER E., **a.g.e.**, s.22

parasının değerini artırmaktadır. Özellikle ihracat, ülke parasının değerini artırırken ithalat ise azaltmaktadır. demeler dengesindeki ithalat-ihracat durumunun yanında sermaye hareketleri de ulusal paranın değerinde etkili olmaktadır. Eğer demeler dengesi kötü ise yani cari açık veriyor ise bu açık uluslararası rezervlerin azalışı ve/veya dış borçların artışı biçiminde sonuçlanmakta ve ülke parası değer yitirmeye bařlamaktadır²⁵

Ekonomik büyümenin döviz kuru üzerindeki etkisini analiz etmek için büyümenin kaynağının analiz edilmesi gerekir. Ekonomide büyümenin kaynağı i tüketim ve bütçe açıkları ise ülkenin dövize talebi artacak ülke parasının değeri düşecektir. Ancak ekonomik büyümenin kaynağı yatırımlar ise özellikle yabancı yatırımlar ve ihracat ise ülke parasının değeri artacaktır. Görüldüğü gibi ekonomik büyümenin kaynağının ne olduğunu bilmek, ekonomik büyümenin döviz kurlarına etkisinin doğru analiz edilerek yorumlanmasına yardımcı olacaktır. Bir ülkede para arzının artması enflasyonist baskı yapacağından paranın değeri düşecek döviz kuru ülke aleyhine değişecektir. Örneğin bir ülkede enflasyon yüzde 10, ekonomik büyüme ise yüzde 5 olarak hedeflenmiş olsun, ancak para arzı yüzde 30 oranında artış gösterir ise bu koşullarda enflasyonist bir eğilim ortaya çıkacaktır. Bu paranın satın alma gücünün dolayısıyla değerinin düşeceğine işaret etmektedir.

Enflasyon sonuçta döviz kuru üzerinde de baskı yaratmaktadır. Eğer enflasyon yaşayan bir ülke, parasının değerini yabancı paralar karşısında dşrmemekte direnirse ihracatı azacak ve ithalatı da artacaktır. Sonuçta dış açığın artması ülke parasının değerinin düşmesinde büyük rol oynamaktadır. Sermaye arz ve talebindeki değişmeler de Interbank piyasalarında faiz oranlarını etkileyerek döviz kurlarını etkileyebilmektedir.

²⁵ **Dalgalı Kur Sisteminde Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler**, (evrimii) 01 Aralık 2009

http://www.ekodialog.com/konular/dkur_etkenleri.html

Ekonomik performansı gösteren işsizlik oranı, vergi oranları, vb. değişimler ülke parasına olan arz ve talebi etkileyecektir. Gerek arbitrajcı gerek spekülâtörler için döviz talebi, faiz oranlarındaki değişimle yakından ilgilidir. Çünkü spekülâtörler ve arbitrajcılar için faiz oranları alternatif getiri olduğu için kazancını faiz oranlarıyla karşılaştırmak durumundadırlar.

1.1.4.2 Politik Faktörler

Hükümetlerin izlediği ekonomi politikası, politik sistemdeki belirsizlik durumu, Merkez Bankası ve diğer düzenleyici kurumların izlediği düzenleyici politikalar, döviz kurunun belirlenmesinde önemli politik faktörlerdir.

Bir ülkedeki siyasi güç ve istikrar ülke ekonomisine olumlu yansımaktadır. Siyasi gücün popülist politikalar izlemesi, yetersiz yönetim göstermesi, diğer ülkelerin düşmanca bir tutum izlemesi, savaş tehdidi ülke ekonomisini etkilediği gibi döviz kurlarını da etkilemektedir. Yerel, bölgesel ve uluslararası politik koşullardaki olumlu veya olumsuz değişimler, döviz piyasalarına doğrudan etki etmektedir. Örneğin 2003 yılı Mart ayında gerçekleşen Irak savaşı öncesi ülkemizde kurların hızlı bir artış gösterdiği, savaşın kısa sürmesi ve tahmin edilen olumsuzlukların Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı riskin ortadan kalkması neticesinde de, kurların hızla gerilediği görülmüştür.²⁶ Politik koşulların ülke ekonomisi üzerinde yaratacağı olumlu veya olumsuz etkiler döviz piyasalarınca yakından takip edilmektedir. Aynı şekilde, büyük doğal afetlerin ortaya çıkması da yine ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etki edeceği için döviz piyasalarında etkili olmaktadır.²⁷

²⁶ **Vadeli İşlem Piyasalarına Global Bakış**, (çevrimiçi) 15 Ocak 2010

<http://www.tspakb.org.tr/tr/DesktopDefault.aspx?tabid=87>

²⁷ <http://www.tspakb.org.tr/tr/DesktopDefault.aspx?tabid=87>, a.g.m.

Seçimlerin zamanından önce yapılmasını gerektiren durumların söz konusu olması, yeni hükümetlerin eski hükümetin icraatlarını devam ettirip ettirmeyeceği gibi belirsizlikler piyasalarda büyük dalgalanmalara neden olmaktadır. Nitekim Türkiye Şubat 2001 krizinde, politik faktörler tek başına olmamakla birlikte kriz yaratıcı önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir.

1.1.4.3 Diğer Faktörler

İnsanların davranışları; gelecekle ilgili beklentilerinin olumlu ya da olumsuz olması yaşanan olayların geleceğe yansıması ve aynı çatı altında yaşayan insanların ortak kararlar alması döviz kurlarını etkileyen önemli faktörlerdir.

Piyasa psikolojisi; rapor veya istatistikler gibi göstergeleri olmadığı, belirlenmesi en güç etken olan piyasa psikolojisi döviz piyasalarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Güvenilirliğe hücum, uluslararası olayların meydana gelmesi yatırımcıların kendilerine sağlam bir liman arayışı içerisine girmelerine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda ise daha kuvvetli olarak algılanılan para birimine daha büyük miktarda bir talep olacak ve talep edilen paranın değeri yükselecektir. Sylentiyi al, gerçeği sat, teknik bir kuraldan ziyade harcıâlem bir tavsiye olan bu kavram, bir para biriminin belirli olayların kendi üzerindeki etkisini söz konusu olaylar meydana gelmeden yansıtmaması ve söz konusu olaylar gerekleşitinde piyasanın tam tersine gelişmesini kastetmektedir. Bir duyum üzerine yatırımcılar, belirli bir para birimini satın alırlar ve bu talepten dolayı para biriminin değeri yükselir, sonra beklenen duyum gerçekleşince yatırımcılar değeri yükselmiş pozisyonlarını yoğun bir şekilde satmaya başlarlar. Söz konusu olayın para biriminin üzerindeki dolaysız etkiye bakılmaksızın bu para biriminin değeri düşer.²⁸

²⁸ **Fx ve Fx Piyasası**, (evrimii) 04 Şubat 2010

<http://www.genbilim.com/content/view/2997/89/>

Sermaye hareketlerinin, son yıllarda büyük oranda artış eğilimi göstermesi dış ticaretten bile daha önemli hale gelmesine neden olmuştur. Bankaların her ülkede şubeler açması ve gelişen teknolojinin para transferlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirmesi sonucu, uluslararası sermayenin kar edeceğini düşündüğü bölgelere hareket etmesine neden olmuştur. Bu noktada sermayenin vade ve amacı önem kazanmaktadır. Uzun vadeli yatırım amaçlı gelen sermaye ülke ekonomisi ve istihdam üzerinde olumlu etkiler yaparken, sıcak para olarak nitelendirilen kısa vadeli yatırım amaçlı gelen sermaye ise, spekülatif hareketlerden beklediği karı sağladığında aynı hızla çıkarak döviz dengelerini bozmaktadır.

İleride oluşması muhtemel fiyat hareketlerini önceden tahmin ederek pozisyon alan spekülatörler, değerini düşük buldukları para birimini satın alarak, değerini yüksek buldukları para birimini satarak kar elde etmeye çalışmaktadırlar. Böylece spekülatörler dengenin kurulmasını sağlamakta ve hedger'ların likit piyasayı kullanarak pozisyon almalarına yardımcı olmaktadır. Ama bazen spekülatörler, düşüşün süreceği varsayımıyla satışa devam edip, yükselişin süreceğini tahmin ederek alıma devam etmesiyle fiyatları aşırı uçlara da çekebilmektedirler.²⁹

1.1.5 Döviz Piyasasının Tanımı, Özellikleri ve Katılımcıları

Döviz piyasası diğer piyasalara benzerlik gösterse de bazı özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Döviz piyasasını tanımak ve fonksiyonlarını tanıtmak önem teşkil etmektedir.

²⁹ <http://www.genbilim.com/content/view/2997/89/>, a.g.m.

1.1.5.1 Döviz Piyasası

Bireyler, kuruluşlar ve devletler çeşitli nedenlerle farklı ülkelerin paralarını alıp satmak istemektedirler. Bu döviz arz ve taleplerinin karşılaşmasını sağlayan piyasa döviz piyasasıdır.

Ülke dışındaki kişilere ithalat dolayısıyla veya herhangi bir nedenle borçlanan, yurt dışına yatırım yapmak isteyen veya yurt dışına turistik seyahat yapmak isteyen kişiler yabancı para talebinde bulunduğundan, bu kişiler döviz piyasasında “Alıcı” olarak tanımlanırlar. “Satıcı” ise, yurt içinden gerçekleştirilen ihracatın bedelini ulusal para cinsinden talep eden veya yurt içine yabancı para cinsinden sermaye akımını gerçekleştirmek isteyen kişilerdir. Bunlara ek olarak ellerindeki yabancı parayı başka bir yabancı parayla değiştirmek isteyen kişiler ise hem alıcı hem de satıcı olmaktadır.

Döviz alım-satımı ile ithalat-ihracat eğilimi arasında 1980’li yıllara kadar sıkı bir ilişki vardı. Döviz alıcısı genelde yurtdışından mal almak isteyen ithalatçı, döviz satıcısı ise yurt dışına mal satan ihracatçıydı. Oysa günümüzde alıcı ve satıcı sayısı artmıştır. Günümüzde döviz piyasaları fiziksel mekânlar olmayıp, elektronik iletişim ağı ile birbirlerine bağlanmış ve kendi işyerlerinden faaliyet gösteren katılımcıların oluşturduğu bir piyasa haline gelmiştir.

Piyanın katılımcıları bankalar, mali kuruluşlar, ihracatçı ve ithalatçılar, şirketler, kamu kuruluşları ve merkez bankalarıdır. Döviz piyasalarda oluşan döviz kuru; yabancı paralar cinsinden, yabancı ülkelerde ödenebilen kaydi paradır.

Döviz piyasasının başlıca dört fonksiyonu vardır.

- a) Kredi sağlama,
- b) Satın alma gücü transferi,
- c) Döviz risklerini önleme,
- d) Dış ticaret dengesinin kurulmasına yardım.

Tüm dünyada döviz pariteleri, faiz oranları, parasal haber ve yorumlar Reuters ekranlarından izlenmektedir. Bunun yanında Reuters ekranı aracılığıyla hem ülke içindeki hem de başka ülkelerdeki döviz alım-satımı ve diğer döviz işlemleri de online sistemle yapılmaktadır. Bu online işlemlerin yürütüldüğü merkeze ise “dealing room” adı verilmektedir. Döviz piyasalarına girişi sağlayan bu bölüm aynı zamanda da önemli bir kâr merkezidir.³⁰

Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya – Asya olmak üzere üç ana bölgede yer alan döviz piyasaları, tek bir piyasa gibi faaliyet göstererek katılımcılara yılda 365 gün, 24 saat işlem fırsatı tanımaktadır.

Dünyada 24 saat açık olan döviz piyasası: sabah Sydney ve Tokyo’da açılıp zaman içinde Hong Kong ve Singapur’a kaydıktan sonra devreye Bahreyn ardından da Avrupa piyasaları; Frankfurt, Zürih ve Londra girmektedir. İşlemlerin oldukça yoğun olarak gerçekleştirildiği Londra piyasası, hareketlendikten sonra New York ve Chicago faaliyete başlamaktadır. Daha sonra ise Los Angeles ve San Francisco ile devre tamamlanmaktadır.³¹

Döviz piyasaları dünyadaki mali piyasalar içinde işlem hacmi en yüksek olan piyasalardır.

³⁰ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s. 82.

³¹ UZUNOĞLU S., **a.g.e.**, s.27.

Tablo 2: Döviz Piyasası İşlemlerinin Coğrafi Olarak Piyasalara Göre Dağılışı

(Nisan Ayları Günlük Ortalamaları, milyar dolar ve yüzde olarak)*

	1998		2001		2004		2007	
	Hacim	Yüzde	Hacim	Yüzde	Hacim	Yüzde	Hacim	Yüzde
İngiltere	637,0	32,5	504,0	31,2	753,0	31,0	1.359,0	34,1
ABD	351,0	17,9	254,0	15,7	462,0	19,2	664,0	16,6
İsviçre	82,0	4,2	71,0	4,4	79,0	3,3	242,0	6,1
Japonya	136,0	6,9	147,0	9,1	199,0	8,2	238,0	6,0
Singapur	139,0	7,0	101,0	6,2	125,0	5,2	231,0	5,8
Hong Kong SAR	79,0	4,0	67,0	4,1	102,0	4,2	175,0	4,4
Avustralya	47,0	2,4	52,0	3,2	102,0	4,2	170,0	4,3
Fransa	72,0	3,7	48,0	3,0	64,0	2,6	120,0	3,0
Almanya	94,0	4,8	88,0	5,5	118,0	4,8	99,0	2,5
Danimarka	27,0	1,4	23,0	1,4	41,0	1,7	86,0	2,2
Kanada	37,0	1,9	42,0	2,6	54,0	2,2	60,0	1,5
Rusya	7,0	0,4	10,0	0,6	30,0	1,2	50,0	1,3
Belçika	27,0	1,4	10,0	0,6	20,0	0,8	48,0	1,2
Lüksemburg	22,0	1,1	13,0	0,8	14,0	0,6	43,0	1,1
Türkiye	0,0	0,0	1,0	0,1	3,0	0,1	3,0	0,1
Toplam Dünya	1.969	100	1.616	100	2.429	100	3.988	100

*Çifte hesaplamadan arındırılmış olarak

Kaynak: BIS, Foreign Exchange and Derivatives Market Activity in 2007, Triennial Central Bank Survey, December 2007, ss.7-8

Tablo 2’de dünyadaki en büyük döviz piyasasının %34,1’i ile İngiltere(Londra) olduğu görülmektedir. İkinci sırada %16,6 ile ABD ve üçüncü sırada %6,1 ile İsviçre daha sonra %6 ile Japonya gelmektedir. Singapur, Hong Kong, Avustralya, Fransa ve Almanya da önemli piyasalar arasında yer almaktadır. Singapur ve Hong Kong’un temsil ettikleri yüksek işlem hacimleri, dünyadaki döviz piyasaları açısından Asya bölgesinin taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Türkiye’nin 2007 yılı ortalama Nisan ayı günlük işlem hacmi 3 milyar dolar olup bunun dünya toplamına oranı ise %0,1 dolayındadır.

1.1.5.2 Döviz Piyasasının Özellikleri

Döviz piyasalarının diğer piyasalara göre bazı farklı özellikleri vardır. Bu farklılıkları şöyle sıralayabiliriz:⁽³²⁾⁽³³⁾

- a) Döviz piyasaları döviz arz ve talep edenlerin doğrudan karşılaştıkları piyasalar değildir. Bu piyasalarda örneğin mal piyasalarından farklı olarak alıcı ve satıcılar genellikle hiç yüz yüze gelmezler. Çünkü alıcı ve satıcılar işlemleri birbiriyle değil, aracı durumundaki banka, banka-dışı mali kuruluşlar ya da gerçek kişilerle yapmaktadırlar. Banka ve mali kurumların bu piyasalardaki rolü aracılık etmek, yani alıcı ve satıcılara karşı taraf olmaktır.
- b) Döviz piyasaları belirli bir borsa biçiminde örgütlenmiş piyasalar değildir. Döviz işlemleri, örneğin menkul kıymet borsasında olduğu gibi, belirli yerde kurulu ve örgütsel yapıya sahip borsalarda yapılmaz. Döviz piyasaları örgütlenmemiş piyasalardır. Gerçi, döviz işlemleri ile uğraşan bankalar ve aracı kurumlar daha çok belirli kentlerde yoğunlaşmış olabilir, ancak işlemler, müşterilerle bankalar veya bankaların kendi aralarında serbest piyasa kuralları içinde yürütülür.
- c) Döviz piyasalarında müşterilerin ihtiyaçlarına göre sözleşme yapılabilir. Döviz piyasaları menkul kıymet borsaları gibi örgütlenmiş piyasalar değildir. Bu piyasalarda anında veya vadeli olarak alınıp satılan dövizler, borsalarda olduğu gibi standart sözleşmelere bağlanmamıştır. Alınıp satılan dövizler, para cinsi, miktarı ve vadesi bakımından tamamen müşterinin isteğine bağlıdır.
- d) Döviz piyasaları küresel nitelikteki piyasalardır. Yukarıda belirtildiği gibi, döviz ticaretiyle uğraşan kurumlar daha çok büyük mali merkezlerde ve özellikle menkul kıymetler borsalarına yakın yerlerde toplanmışlardır. Ancak bu, döviz piyasalarının söz konusu ulusal piyasalarla sınırlı olduğu anlamına gelmez. Dünyanın neresinde

³² SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.350.

³³ YALÇINER K., **Uluslararası Finansman**, Gazi Kitabevi, Ankara 2008, s.208.

bulunurlarsa bulunsunlar, döviz işlemi yapan bankalar ve öteki mali kurumların dealer veya brokerleri faks, teleks, telefon ve internet ağlarıyla birbirine bağlanmış durumdadırlar. Dolayısıyla herhangi bir ulusal piyasada ortaya çıkan gelişmeden tüm diğer merkezler anında haberdar olurlar. Gelişmelerin anında yayılması ve arbitraj olanaklarının varlığı, çapraz kurlarda ortaya çıkabilecek bir sapmanın hızla düzeltilmesine yol açar. O bakımdan aralarındaki coğrafi uzaklığa karşın, tüm ulusal piyasalardaki kurlar uyum içindedirler. Bu özelliği dolayısıyla, döviz piyasalarının evrenselleşmiş piyasalar oldukları söylenebilir.

- e) Yeryüzünde döviz piyasası hiç kapanmayan bir piyasa durumundadır. Kıtalar arasındaki saat farkları nedeniyle, 24 saat içerisinde dünyadaki döviz piyasalarından hiç değilse biri veya birkaçı açıktır. Döviz piyasasının 24 saat boyunca hiç kapanmaması nedeniyle, günün her saatinde dünya etrafındaki bankalararasında döviz ticareti yapılabilir. Ayrıca diğer piyasalar kapalı iken, açık olan yerel piyasada ortaya çıkan bir gelişme, tüm öteki piyasaları da etkilemektedir. Dolayısıyla, dealerlar sabah işe başladıklarında, akşamki kapanış kurlarından çok daha farklı bir kurla karşılaşmış olabilirler. Diğer bir deyişle, döviz kurlarının günün her anında değişme olasılığı vardır.
- f) Döviz piyasaları tam rekabet piyasalarına oldukça yakın piyasalardır. Eğer piyasalara hükümet müdahalelerinin minimum düzeylerde olduğu varsayılırsa, döviz piyasaları tam rekabet piyasalarının koşullarına büyük ölçüde uygunluk gösterirler. Örneğin, alıcı ve satıcılar çok sayıdadır ve piyasaya giriş çıkışlar serbesttir. Döviz homojen bir ekonomik varlıktır. Ayrıca tüm işlemciler her an piyasa koşulları hakkında oldukça iyi bir bilgiye sahiptirler. Tam rekabet piyasalarının temel özelliği, ilgili ekonomik varlığın, bütün piyasalarda tek bir fiyatının oluşması ve gerek alıcılar, gerek satıcılar açısından bu fiyatın veri olmasıdır. Hükümetlerin piyasalara müdahalede bulunmadıkları durumlarda döviz piyasaları büyük ölçüde bu koşullara yaklaşır.

- g) Döviz Piyasası bankalararası bir piyasadır. Bireyler, işletmeler, aracilar, bankalar ve merkez bankaları döviz piyasasında işlem yapan taraflar olmasına rağmen döviz piyasası işlemlerinin büyük bir bölümü bankalararasında gerçekleşmekte ve bu gerçek döviz piyasası bankalararası piyasa görünümüne sokmaktadır.
- h) Döviz piyasasında işlem gören varlıklar aynı yapıda varlıklardır. Döviz piyasasında alım satıma konu olan varlıklar, konvertibiliteye sahip olanlardır. Döviz piyasasında ağırlıklı olarak uluslararası likidite olma özelliğine sahip para birimleri işlem görmektedir.

1.1.5.3 Döviz Piyasasının Katılımcıları

Döviz piyasasının iki ayağı vardır; birisi interbank piyasası veya toptan piyasa, diğeri müşteriler piyasası veya perakende piyasasıdır. Interbank piyasasındaki işlem hacmi milyon dolarlar düzeyindedir. Oysa banka ile müşterisi arasındaki işlemler herhangi bir hacimde olmakla birlikte, genellikle küçük miktarlardır; hatta alınıp satılan miktarın yalnızca bir dolar olmasında bile engel yoktur.³⁴

Döviz piyasasının başlıca katılımcılarını şöyle sıralayabiliriz; bankalar ve banka dışı mali kurumlar, dış ticaret ve dış yatırım işlemleriyle uğraşan bireyler veya firmalar, spekülâtörler ve arbitrajcular, merkez bankaları ve hazine, döviz brokerleri ve gelirlerini enflasyona karşı korumaya çalışan küçük tasarruf sahipleridir.³⁵

1.1.5.3.1 Bankalar ve Banka Dışı Mali Kurumlar

Döviz piyasasının temel aracı kurumları bankalardır. Ticari bankalar genellikle hem döviz alım satımıyla, hem de döviz transferi ve akreditif açmak

³⁴ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.345.

³⁵ SAKA Y., ÇOLAK S., **Uluslararası Finansman Ders Notları**, Ankara 2008

gibi dış ticarete aracılık işlemleriyle uğraşırlar. Bankaların döviz işlemleri genellikle ayrı bir servis durumundaki kambiyo departmanlarınca gerçekleştirilir.

Dünyanın dört bir yanında döviz ticareti yapan kuruluşlar arasındaki rekabet, alış ve satış kurları marjlarının daralmasına neden olmaktadır. Bu ise aynen menkul değerler piyasasında olduğu gibi döviz piyasasında da etkinliğin sağlanmasına katkıda bulunur. Bankalar genellikle çeşitli dövizler üzerinden pozisyonlar tutar ve piyasa yapıcısı olarak hareket ederler. Diğer bir deyişle, bu bankalar değerini düşük buldukları dövizleri satın alır ve o para cinsinden pozisyon oluştururlar. Tersine, değerinin yüksek olduğunu tahmin ettikleri dövizleri de satarak pozisyonlarını azaltırlar. Bu işlemleri, bankanın merkezinde bulunan ve banka adına işlem yapma yetkisine sahip olan görevli dealer'lar yaparlar.

Dealer'ların alım satımı gerçekleştirmek için her an söz konusu paralardan oluşan bir stok bulundurmaları gerekir. Piyasa yapıcısı olan bankalar, gerek kendi para piyasalarında gerekse dünyanın başka yerlerindeki piyasalarda, bankalarla döviz alışverişi yaparak stoklarını banka politikası ile belirlemiş oldukları işlem sınırları içinde sürdürmeye çalışırlar. Bankanın kambiyo departmanları birer kâr merkezidir. Burada dealer olarak görev yapan kimseler kazandırdıkları kâr üzerinden pay alırlar. Dealer'ların kâr baskısı altında yetkilerini aşarak ticaret limitlerinin dışına çıkması, bankanın risk altına girmesi demektir. Bu nedenle bankaların işlem sınırını belirlemesi önemlidir. Küçük ve orta büyüklükteki bankalar, interbank piyasasına katılmakla birlikte piyasa yapıcılığı rolü üstlenemezler. Ancak büyük bankalardan müşterileriyle yaptıkları perakende ticaret nedeniyle döviz alır, döviz satarlar.

Ticari bankalardan başka ülkemizde olduğu gibi yalnızca anında teslim kayıtlı döviz alım satımı işlemleri yapan ve kamuoyunda “döviz büfesi” olarak bilinen banka dışı mali kurumlar da vardır.³⁶ Banka dışı mali kurumlar, alış

³⁶ ORHANER E., a.g.e., s.79.

fiyatından (bid price) aldıkları döviz biraz daha yüksek bir satış fiyatından (ask price) satarak kâr sağlamaya çalışırlar.

1.1.5.3.2 Dış Ticaret ve Dış Yatırım İşlemleri Yapan Kişiler ve Firmalar

İthalatçılar ve ihracatçılar döviz piyasasının temel işlemcileri arasında yer alırlar. Bunun gibi, uluslararası portfolio ve dolaysız sermaye yatırımcıları, çok uluslu şirketler ve turistler de döviz piyasasının işlemcileri arasındadır. Bunların döviz piyasalarını kullanmaları gerekli olmakla birlikte, asıl uğraştıkları ticaret ve yatırım faaliyetleridir. Dış ticaret ve dış yatırım işlemleri yapan kişi ve firmalar açısından döviz piyasasındaki işlemler arızı bir nitelik taşımaktadır.³⁷

1.1.5.3.3 Spekülatörler ve Arbitrajcılar

Spekülatörler döviz kurlarında bekledikleri değişmelere ve mevcut yapıya dayalı olarak şimdiden yaptıkları döviz alım veya satım işlemleri ile kazanç elde etmeye çalışırlar. Spekülatörler, geleceğin belirsizliği ve bu belirsizliğin yarattığı risk ortamında tahminlere dayanarak kâr amaçlı alım ve satım yapma girişiminde bulunurlar. Borsalar ve piyasaların varlık sebepleri insanları spekülasyon yapmaya davet ederek ve onları bu yönde teşvik ederek her menkul kıymetin hak ettiği fiyata ulaşmasını sağlamaktır.

Arbitrajda ise tersine, risk yoktur. Arbitrajcı şu veya bu nedenle belirli bir anda kurlar arasında oluşmuş bulunan fiyat farklılıklarından yararlanmak üzere eş anlı olarak döviz ucuza alıp pahalıya satarak kâr elde etmeye çalışır. Örneğin, Londra'da ABD dolarını ucuza alıp eş anlı olarak İstanbul'da pahalıya satmak arbitraj geliridir. O halde, spekülasyonu döviz piyasasında risk üstlenerek, arbitrajı da riske girmeden yapılan kâr amaçlı döviz alım ve

³⁷ SEYİDOĞLU H., a.g.e., s.346.

satım faaliyeti olarak nitelendirebiliriz. Spekülasyon ve arbitraj faaliyetlerinin ağırlıklı bölümü büyük bankaların kendileri tarafından gerçekleştirilir. Diğer bir deyişle, bankalar döviz piyasasında hem döviz işlemcisi, hem de spekülatör ve arbitrajcı olarak faaliyet gösterebilirler.³⁸

1.1.5.3.4 Merkez Bankaları ve Hazine

Merkez Bankası ve Hazine, döviz piyasasını kâr amacıyla değil, ülkenin döviz rezervlerini belirli düzeyde tutmak ve ülkenin ulusal parasının değerini istenen doğrultuda ve ölçüde etkilemek için kullanırlar. Merkez Bankasının yaptığı müdahaleler, ülkenin uyguladığı kur politikasının yürütülmesi ile ilgilidir. Eğer ülkede istikrarlı bir kur politikası benimsenmişse, Merkez Bankası, kurdaki ani ve şiddetli yükselmeleri/düşmeleri önlemek üzere piyasada döviz satışında/satın alımında bulunur. Ancak bazı hükümetler kur istikrarını sağlamaktan başka amaçlar da gütmekte olabilirler. Örneğin, kısa süreli yabancı mali sermayeyi ülkeye çekmek için aşırı değerlenmiş kur politikası izlemek veya ülkenin dış piyasalardaki rekabet gücünün yükseltilmesine yönelik olarak eksik değerlenmiş kur politikası uygulamak gibi.³⁹

1.1.5.3.5 Döviz Brokerleri

Broker, kendisi işleme taraf olmadan alıcı ve satıcıyı bir araya getiren, diğer bir deyişle, işlemin gerçekleştirilmesine aracılık eden kişilerdir. Hizmetinin karşılığında da taraflardan bir komisyon alır. Anında haberleşmeyi sağlamak üzere brokerler dünya etrafında yüzlerce banka ve mali kuruluşlarla iletişim halindedir. Görevleri dolayısıyla piyasadaki gelişmeleri sürekli olarak takip eder ve gelişmelerden anında haberdar

³⁸ SEYİDOĞLU H., a.g.e., s.346.

³⁹ SEYİDOĞLU H., a.g.e. s.347.

olurlar. Günümüzde döviz arz ve talep edenleri karşılaştırma işlevi, brokerlerin yanında Reuters gibi bilgisayar ağları ile yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

1.1.5.3.6 Enflasyondan Korunmaya Çalışan Küçük Tasarruf Sahipleri

Enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde küçük tasarruf sahipleri gelirlerinin reel değerini enflasyona karşı korumak için gelirlerini bazı yabancı paralara dönüştürebilirler. Türkiye gibi yüksek enflasyonlu ülkelerde, ufak gelir sahipleri gelirlerinin reel değerini enflasyona karşı korumak için bu paraları harcama zamanı gelinceye kadar daha sağlam bazı yabancı paralara dönüştürürler. Aslında bu olay, enflasyon dolayısıyla ulusal paranın değer biriktirme aracı olma görevini yerine getirememesi demektir ve yaygın deyimle dolarizasyon olarak adlandırılmaktadır.

Enflasyondaki hızlı artışlara paralel olarak ulusal para yalnız değer biriktirme görevini değil, değişim ve değer birimi işlevlerini de yerine getirmeyebilir. İnsanlar bütün bu işlevler için sağlam yabancı paralar kullanma yoluna gidebilirler, böylece dolarizasyonun kapsamı da genişler. En aşırı durum olarak ulusal paranın yerine tümüyle başka bir ülkenin ulusal parası kullanılmakta olabilir ki bu durum tam dolarizasyon olarak adlandırılır.⁴⁰ Kişiler bütün bu işlevler için kısa veya uzun süreler için döviz kullanma yoluna giderler ve dolayısıyla döviz piyasalarının katılımcısı konumunda olurlar.

1.1.6 Döviz Piyasasında İşlemler

Günümüzde döviz piyasaları fiziksel bir mekân olmayıp, elektronik iletişim ağı ile birbirine bağlanmış kendi işyerlerinden faaliyet gösteren katılımcıların oluşturduğu bir piyasadır. Döviz piyasası, yabancı paraların

⁴⁰ SEYİDOĞLU H., a.g.e.. s.347.

alınıp satıldığı kurumsal yapıdır. Bu piyasada döviz arz ve talebi karşılanır, bir ulusal para başka bir ulusal paraya dönüştürülebilir. İşlemler genellikle spot işlemlerden oluşur. Bir kısım işlemler de vadeli olarak yapılmaktadır.⁴¹

1.1.6.1 Spot İşlemler

Spot işlem, iki taraf arasında yapılan ve bir dövizin spot alış veya satış anlaşması ayrıntılarının telefon veya teleks aracılığı ile belirlenerek sonuçlandırılmasını öngören bir işlemdir. Spot işlemlerde dövizlerin iki tarafın hesaplarına girişi valör tarihlerinin bu anlaşma tarihinden iki iş günü sonrasındadır. Döviz kuru ise anlaşma tarihlerindeki kurdur. Valörün iki işgünü sonrasına ait olması taraflara ödeme kolaylığı sağlamak içindir. Bu süre bir tarafın sattığı döviz, diğer tarafın da ulusal parayı karşı tarafa devretmeye hazır duruma getirmesinde kolaylık sağlar.

Valör tarihinde dünyadaki bankalar arasında ki dolar ödemelerinin çoğu CHIPS adı verilen bir sistem aracılığıyla gerçekleştirilir. CHIPS, merkezi New York'ta bulunan ve dünyada döviz işlemi yapan çoğu bankaların üye oldukları bir fon transferi sistemidir. Bu sistem sayesinde dolar fonları bir uluslararası bankadan diğerine çok hızlı, ucuz ve hatasız bir biçimde devredilmiş olur.

Spot işlemler, döviz piyasalarında yapılan işlemlerin üçte birini oluşturmaktadır.⁴²

⁴¹ <http://www.alomaliye.com>, a.g.m

⁴² <http://www.alomaliye.com>, a.g.m

Tablo 3: Uluslararası Döviz Piyasalarında Günlük Genel İşlem Hacimleri, 2007 (Nisan ayı ortalamaları, milyar dolar olarak)*

Döviz İşleminin Türü	1998	2001	2004	2007
Anında teslim işlemleri (Spot)	568	387	631	1.005
Vadeli İşlemler (Futures)	128	131	209	362
Döviz Swapları	734	656	954	1.714
Kayıtlarda eksiklik	60	26	106	382
TOPLAM İŞLEM HACMİ (cari kurla)	1.490	1.200	1.900	3.210
İşlem Hacmi (2007 Nisan ayı kurları ile)	1.650	1.420	1.970	3.210

*Yerel ve sınır ötesi çifte hesaplamadan arındırılmış olarak.

Kaynak: Halil SEYİDOĞLU, "Uluslararası İktisat", İstanbul 2009, ss. 354

Tablo3'te görüldüğü gibi Uluslararası Denkleştirme Bankası tarafından üç yılda bir yapılan anket sonuçlarına göre uluslararası piyasalardaki anında işlemlerin ortalama günlük hacmi 2007 yılı Nisan ayında 1,005 milyar dolar olarak bulunmuştur. Spot işlemler hacim olarak swaplardan sonra ikinci sırada gelmektedir. Toplam işlem hacminde 2001 yılında mali kriz nedeniyle göreceli bir düşüş olmuşsa da izleyen dönemlerde artış eğilimi sürmüştür⁴³

1.1.6.2 Vadeli İşlemler

Finansal küreselleşme gerek kurumsal gerekse bireysel yatırımcılara uluslararası alanda birçok yatırım imkânı sunmaktadır. Risk üstlenmeyi seven yatırımcılar, son yıllarda yatırım potansiyeli ve kazanç oranı yüksek olan gelişmekte olan ülkelere yönelmektedirler. Bu ülkelerde reel ya da finansal sektörde yatırımda bulunan yerel veya uluslararası yatırımcılar, zaman zaman döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Vadeli işlem ve opsiyon piyasaları, diğer bir ifadeyle türev ürün piyasaları, kullanılan finansal enstrümanların çokluğu sayesinde gerek ulusal ve uluslararası çalışan işletmelerin, gerekse yurtiçi ve yurtdışı yatırımcıların gelecekte maruz

⁴³ SEYİDOĞLU H., a.g.e., s.354 .

kalabilecekleri döviz kuru riski gibi risklerden korunmalarına olanak sağlamakta ve ayrıca yüksek oranlarda kazanç imkânı sunmaktadır.

Vadeli İşlem Sözleşmeleri (VİS), belirli bir miktar, kalite ve koşullarla standartlaştırılmış bir malın, menkul değerin, göstergenin ya da yabancı paranın, işlem anında o vadeli işlem borsasında piyasa güçlerince belirlenen fiyattan, gelecekte belirli bir tarihte, yerde ve koşullarda satın ve teslim alınmasını ve teslim edilmesini içeren, yasal olarak bağlayıcı sözleşmelerdir. Bir başka ifadeyle, türev araçlar piyasasında işlem gören Vadeli İşlem Sözleşmeleri taraflara bugünden belirlenen ileri bir tarihte, üzerinde anlaşılan fiyattan, standartlaştırılmış miktar ve kalitedeki bir malı, kıymeti veya finansal göstergeyi alma veya satma yükümlülüğü getirmektedir.

Vadeli İşlem Sözleşmelerini korunma, yatırım, spekülasyon ve arbitraj gibi amaçlara sahip yatırımcılar tarafından kullanılmaktadır.⁴⁴ Vadeli işlemler türev araçlar olarak da ifade edilmektedir. Forward, Futures, Opsiyon ve Takas sözleşmeleri türev araçlar arasında yer almaktadır. Vadeli işlem sözleşmesinin fiyatını temel olarak; spot piyasa fiyatı, faiz oranı, vadeye kalan gün sayısındaki değişimler etkilemektedir.

⁴⁴ <http://www.tspakb.org.tr>, a.g.m.

Tablo 4: Forward, Futures ve Opsiyon Sözleşmelerinin Taşıdıkları Temel Özellikler İtibarı İle Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Forward	Futures	Opsiyon
1.Riskten korunma aracı	Evet	Evet	Evet
2.Standart sözleşmeler	Hayır	Evet	Evet
3.Borsada/tezgâh üstü (OTC) piyasada işlem görme	OTC	Borsa	Borsa ve OTC
4.Fiziki teslimat	Var	Genelde yok	Hak kullanılırsa var
5.Teminat zorunluluğu	Genelde yok	Var	Satıcı için var
6.Vadeye kadar nakit akışı	Yok	Var	Satıcı için var
7.Kredi riski	Var	Yok	Yok
8.Kaldıraç etkisi	Önemi yok	Var	Var
9.Hak ve yükümlülük birlikteliği	Var	Var	Yok

Kaynak: IMKB, Vadeli İşlemler Piyasaları (Türev Piyasalar) Eğitim Seti, s.4

Bretton Woods sisteminin 1971 yılında çöküşünden sonra birçok ülkede döviz kurları, dalgalanmaya başlamıştır. Bu olay sonucunda riskten korunma tekniklerinin geliştirilme hedefleri artmıştır. Chicago Mercantile Exchange (CME) bünyesinde International Monetary Market (IMM)'de dövize dayalı vadeli işlemler alınıp satılmaya başlanmıştır. Bugün İngiliz Pound'u, Kanada Doları, Euro, Japon Yeni, İsviçre Frangı, Meksika Pesosu ve birçok yabancı para birimi üzerinden dövize dayalı vadeli sözleşmeler işlem görmektedir.

Günümüzde önde gelen dövize dayalı vadeli işlemler, Chicago Mercantile Exchange (CME)'de Financial Instrument Exchange (FINEX)'de ve Chicago Board of Trade (CBOT)'de alınıp satılmaktadır.⁴⁵

⁴⁵AYDENİZ Ş., "Riskten Korunmak (Hedging) İçin Döviz Kuru Üzerine Vadeli İşlem (Futures) Sözleşmesinin Firmalarda Uygulanması", **Yeditepe Üniversitesi Almanca İşletme Bölümü**, Ocak 2007, s.145.

1.1.6.2.1 Forward İşlemler

Belirli bir tutardaki dövizin, bugünden belirlenen kur üzerinden, gelecekteki bir tarihte alınması veya satılması taahhüdü forward işlemlerdir. Diğer taraftan, vadeli işlem sözleşmesine benzer özellikler taşıyan forward işlemlerin en temel özelliği, organize borsalarda yapılmaması, dolayısıyla fiyat, miktar ve vade gibi unsurların standart olmayıp, tarafların karşılıklı anlaşmasıyla belirlenmesidir. Forward işlemlerde, doğal olarak takas garantisi de bulunmamakta ve taraflar kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Forward sözleşmelerin en temel avantajı ise alıcı ve satıcı taraflara, ihtiyaçlarına göre vade, büyüklük vb. unsurları serbestçe belirleyebilme imkânını sağlamasıdır.⁴⁶

Forward işlemler belirli bir miktar dövizin, gelecek bir tarihte, ulusal para karşılığı alım veya satım taahhüdünü içerir. Forward işlemlerde amaç döviz kuru riskinden korunmaktır. Bankaların Forward Kur hesaplaması aşağıdaki formülden faydalanarak yapılmaktadır.⁴⁷

$$\text{Forward Kur (Satış)} = \text{Spot Kur} \left(\frac{1 + [I_{\text{TR}} \times (\text{Vade} / 360)]}{1 + [I_{\text{USD}} \times (\text{Vade} / 360)]} \right)$$

$$\text{Forward Kur (Alış)} = \text{Spot Kur} \left(\frac{1 + [I_{\text{TR}} \times (\text{Vade} / 360)]}{1 + [I_{\text{USD}} \times (\text{Vade} / 360)]} \right)$$

⁴⁶ **Vadeli İşlemler Piyasaları (Türev Piyasalar)**, (çevrimiçi) 04 Ocak 2010

<http://www.imkb.gov.tr/Training/TrainingSets.aspx>

⁴⁷ YALÇINER K, a.g.e, s. 246.

Örnek: 3 ay vadeli, 100,000 USD değerli mal ihraç eden sanayici kur riskinden korunmak amacıyla vadeli döviz sözleşmesi yapar. İhraç işlemi gerçekleştiğinde $1 \text{ USD} = 1,4175 \text{ TL}$ 'dir. İhraç edilen mal $100,000 \text{ USD} = 141,750 \text{ TL}$ değerindedir. Döviz kuru $1,4175 \text{ TL}$ 'nin altına düşerse ihracatçının kârı azalır, çünkü elde edeceği toplam değer düşer, eğer kur artarsa kârı artar.

Eğer ihracatçı döviz kurunun $1,4175$ 'ten düşük olacağını düşünüyorsa kur riskine maruz kalmamak için vadeli işlem piyasasında $1,4180 \text{ TL}$ 'den dövizini satar. Vade tarihindeki kur $1,4150 \text{ TL}$ olursa yapılan işlem sayesinde kar elde eder. Vade tarihindeki kurun $1,4200 \text{ TL}$ olması durumunda ise alternatif kayıptan söz edilir.

Örnek: 6 ay vadeli, 150,000 USD değerli mal ithal eden sanayici kur riskinden korunmak amacıyla vadeli döviz sözleşmesi yapar. İhraç işlemi gerçekleştiğinde $1 \text{ USD} = 1,4000 \text{ TL}$ 'dir. Ödemenin yapılacağı ay kurun 1.4000 TL değerinden daha yüksek olması ithal edilen malın maliyetini artırır.

Sanayici döviz kuru riskine karşı $1 \text{ USD} = 1,5079 \text{ TL}$ 'den döviz alım anlaşması yapar. Döviz kuru $1,5079 \text{ TL}$ 'den büyük olursa sanayici kur riskinden korunmuş olacaktır. Kur riskinden korunmanın maliyeti $1,5079 - 1.4000/1.4000 = \%7$ olacaktır.

Forward işlemlerde, taraflardan herhangi birisinin sözleşmeye uymaması ve iflası halinde karşı tarafın zararını karşılayabilecek herhangi bir mekanizmanın bulunmaması, özellikle spekülasyon amaçlardan uzak, riskini minimize etmek isteyen üreticilerin bu işlemlere soğuk bakmasına sebep olmakta ve forward işlem yapmak isteyen bir taraf, karşı tarafı bulmakta güçlük çekmektedir. Bu durum, hem forward işlemlerin yapıldığı mal çeşidini sınırlamakta, hem de toplam forward işlem hacminin düşük düzeylerde kalmasına sebep olmaktadır. Forward işlemlerin organize bir yapıya sahip olmamasının doğurduğu bir başka sonuç da, tarafların süresi dolmadan yükümlülüklerini yerine getirerek anlaşmadan kurtulma imkânının az olmasıdır. İkinci el piyasalarının mevcut olmaması ve devrinin hemen hemen

imkânsızlığı, tarafların sözleşmeyi feshedebilmek için; ya başlangıçta sözleşmeye ilgili madde koymak zorunluluğunu ya da karşı tarafı ikna etmek yükümlülüğünü getirmektedir. Sayılan bütün bu sebeplerden dolayı forward işlemler bütün dünyada hem tür hem de hacim olarak sınırlı kalmakta ve yerlerini hızla futures piyasalara bırakmaktadırlar.⁴⁸

1.1.6.2.2 Futures İşlemler

İlk olarak 1972 yılında uygulanmaya başlanan döviz futures sözleşmeleri, organize olmuş borsalarda, standart miktar ve kalitede bir varlığın önceden belirlenmiş bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte teslim etme ya da teslim almaya ilişkin yasal bir sözleşmedir.

Futures piyasalar risk transferi, spekülasyon ve gelecek fiyatların tahmini fonksiyonlarına sahiptir. Futures piyasaların bir tarafını riskten korunmak isteyenler(hedger), diğer tarafını da riski devralanlar (spekülatörler) oluşturmaktadır.

Sözleşmeler, BID (bir tarafın ödemek istediği fiyat) ve OFFER (bir tarafın almak istediği fiyat) esasına göre belirlenmektedir. Anlaşmanın sağlanmasından sonra sözleşme koşulları taraflarca takas odasına bildirilmektedir. İşlemlerin sürdürülmesinden gözetimine kadar sorumlu olan takas odası, her futures kontratın günlük kapanış fiyatını belirledikten sonra eldeki kontratların fiyatlarıyla karşılaştırmakta, aradaki eksi veya artı farkı lehtarın hesabına kaydedilmektedir.

Takas odaları işgünü sonunda tüm açık pozisyonları kapanış fiyatına göre yeniden değerlemektedir. Piyasaya göre fiyat belirleme adı verilen işlemin sonunda açık pozisyon kazanç getirmiş ise, bu kazanç başlangıç marjinine eklenmekte, kazanç yerine kayıp söz konusuysa bakiye başlangıç

⁴⁸ERDEM Y., "Vadeli İşlem Piyasaları Forward & Futures ve Türkiye'de Oluşumun Ekonomik Şartları", **Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları**, Ocak 1993, s. 25

marjininden düşölmektedir. Hesap bakiyesi başlangıç bakiyesinin altına inerse, lehtardan bakiyesini tamamlaması istenmektedir. Başlangıç marjini, ticaretin yapıldığı borsa tarafından belirlenmektedir. Genelde marjin miktarı, sözleşmenin yazılı değerinin küçük bir yüzdesi olarak belirlenmektedir.

Futures sözleşmesi almak veya satmak isteyenler, işleme aracılık yapacak olan brokerler, sözleşmede meydana gelebilecek bir kaybı karşılamak amacıyla nakit veya menkul kıymet olarak bir depo hesabı açmak zorundadırlar. Fiyat hareketliliğindeki eğilime göre teminat miktarı artırılıp, düşürülebilir. Döviz futures sözleşmelerinde vadeler; Mart, Haziran, Eylül veya Aralık olarak tespit edilmektedir.⁴⁹

Döviz kurları üzerine futures sözleşmelerinin sürekli gelirleri vardır. Bu sürekli gelir faiz oranıdır. Dolayısıyla bu sözleşmeler değerlendirilirken nakit akımları dikkate alınarak sözleşme fiyatı belirlenmektedir. Vade sonunda standartlaştırılmış şartlar çerçevesinde taraflar ya nakit uzlaşma ya da fiziki teslimat yoluyla yükümlölüklerini yerine getirirler.

Futures işlemler önemli bir kaldıraç etkisine sahiptirler. Teminat olarak yatırılan küçük bir miktarla büyük pozisyonlar alınmasına olanak sağlamaktadır. Bu yönüyle forward piyasalara üstünlük sağlamıştır. Forward işlemlerin tersine futures işlemlerin çoğunda fiziki bir döviz teslimi söz konusu değildir, sözleşmeler ters bir işlemle vade dolmadan kapatılmaktadır.⁵⁰

Dünyadaki belli başlı futures piyasaları, Chicago Mercantile Exchange (CME), New York Futures Exchange (NYFE), Chicago Board of Trade (CBOT), Singapur'da, Singapore International Monetary Exchange (SIMEX), Philadelphia Stock Exchange, Kanada'da Toronto Stock Exchange, Londra'da London International Financial Futures Exchange (LIFFE) olarak sıralanmaktadır.⁵¹

⁴⁹ ORHANER E., **a.g.e.**, s.93.

⁵⁰ YALÇINER K., **a.g.e.**, s.208.

⁵¹ MUTLU Özlem Y., **a.g.e.**, s. 62.

1.1.6.2.3 Döviz Opsiyonları

Geleceğe dönük piyasalardan bir diğeri de döviz opsiyonlarıdır. Genel bir ekonomik kavram olarak opsiyon, iki taraf arasında düzenlenen, belli bir miktardaki varlığı belirtilen şartlarda satma ya da satın alma hakkı veren sözleşme olarak tanımlanabilir.

Tablo 5: Alıcı ve Satıcı Açısından Her İki Opsiyonun Karşılaştırılması

	Satın alma (Call) Opsiyonu	Satma (Put) Opsiyonu
Alıcı	-Belirli bir yatırım aracını -Belirlenen bir fiyattan -Belirli vade içinde veya sonunda -Satın alma hakkı verir -Karşılığında prim ödenir	-Belirli bir yatırım aracını -Belirlenen bir fiyattan -Belirli vade içinde veya sonunda -Satma hakkı verir -Karşılığında prim ödenir
Satıcı	-Belirli bir yatırım aracını -Belirlenen bir fiyattan -Belirli vade içinde veya sonunda -Satma yükümlülüğü üstlenir. -Karşılığında prim tahsil edilir.	-Belirli bir yatırım aracını -Belirlenen bir fiyattan -Belirli vade içinde veya sonunda -Satın alma yükümlülüğü üstlenir. -Karşılığında prim tahsil edilir.

Kaynak: Kürşat YALÇINER tarafından hazırlanan verilerden faydalanarak oluşturulmuştur.

Döviz opsiyonları ilk kez over the counter opsiyonları (OTC) olarak, Kanada doları için 1982 yılında yapılmıştır. Banka ile müşteri arasında koşulları pazarlıkla belirlenen OTC opsiyonları, alınıp satılmamakta ancak pozisyonlar, banka ve müşteri arasında alım satım yapılarak çözülmektedir. Bu opsiyonlar genelde Avrupa tipi olarak düzenlenmekte ve yalnızca bitiş tarihinde uygulanabilmektedir.

Uygulama süreleri açısından döviz opsiyonları iki türlü olabilirler. Birinci sistemde sözleşmeler ancak öngörülen sürenin dolduğu tarihte uygulamaya konu olabilirler. Bu sistem Avrupa uygulaması olarak da bilinmektedir. İkinci sistemde ise sözleşmeler, ait oldukları süre içinde istenilen bir tarihte uygulanabilirler. Yani sürenin bitişini beklemeye gerek

yoktur. Buna da Amerikan uygulaması denilmektedir. Bu yöntem, kuşkusuz ki birinciye göre daha büyük bir esneklik sağlamaktadır.

Döviz opsiyonları korunma ve spekülâtif amaçlı kullanılmaktadır. Bankalar ve finans kurumları pozisyon yönetimini, firmalar ise döviz yükümlülükleri ve gelirleri arasında oluşabilecek kur risklerini, ülkeler döviz cinsinden borçlarının yaratabileceği kur risklerini belirli bir prim karşılığında kur garantisi sağlamak suretiyle ortadan kaldıracılabilmektedirler.⁵² Opsiyon sözleşmeleri de belirli bir borsaya bağılı olarak yapılanlar ve borsa dışı opsiyonlar veya tezgâh-üstü opsiyonlar olmak üzere ikiye ayrılır.

Borsa opsiyonları, kullanılan yabancı paranın cinsi, dövizin miktarı, vade tarihleri ve uygulanacak fiyatlar yönünden standartlaştırılmıştır. Bu yönüyle gelecek işlemlerine benzetilebilirler. Borsa dışı opsiyon sözleşmeleri ise bankalarla yapılır, bunlar istenen miktar ve tarihe göre düzenlenebilirler.

Döviz opsiyon borsalarının ortaya çıkışı oldukça yenidir. İlk kez ABD’de Aralık 1982’de Philadelphia Menkul Kıymetler Borsası’nda döviz opsiyonu alım satımına başlanmıştır.⁵³ Daha sonra Chicago Opsiyonlar Borsası kurulmuş ve döviz opsiyon işlemleri Avrupa’daki mali merkezlere yayılmıştır. Opsiyon sözleşmelerinin en önemli özelliğı sağladığı esneklikle ilgilidir.

Opsiyon sözleşmesi değişik uygulama fiyatlarından yapılabilir. Bunların bazıları diğerlerinden daha çok işlemcinin lehinedir. Alıcının döviz opsiyon sözleşmesine ödeyeceğı prim sözleşmenin Avrupa veya Amerikan usulü oluşuna, Avrupa opsiyonlarında uygulama için kalan süreye, piyasa faiz oranına, kurda beklenen değışmelere göre değışmektedir.

Opsiyon sözleşmeleri de ancak belirli dövizler üzerinden yapılır. Her dövizle yapılabilecek sözleşmelerin minimum miktarları vardır ve bu miktarlar

⁵² ORHANER E., a.g.e., s. 97.

⁵³ UZUNOĞLU S., a.g.e. . s.71.

genellikle gelecek işlemleri borsasındaki sözleşmelerin miktarının yarısı kadardır. Örneğin Philadelphia Opsiyon Borsası'nda sterlin sözleşmesinin en düşük miktarı 12.500£'dir⁵⁴. Daha büyük hacimdeki sözleşmeler ancak bu miktarın katları biçimindedir. Sözleşmelerin bitiş tarihleri de yine sabitleştirilmiştir. Örneğin Philadelphia Opsiyon Borsası'nda bu tarihler Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının üçüncü Çarşamba günleri biçiminde belirlidir.

Döviz opsiyon sözleşmelerinin standart olması, bunların süresi içinde kolayca el değiştirmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak standart miktar ve süreler için düzenlenmeleri, gelecek işlemleri gibi bunların da ihracatçı, ithalatçı ve dış yatırımcıların ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabilmelerini engellemektedir. Özellikle spekülâtörlerin kullandıkları opsiyonlar, borsa opsiyonları şeklindedir. Standartlaştırma, sözleşme alıcılarına bunları yeniden satma olanağı vermektedir.

Örgütlü opsiyon borsaları ortaya çıkmadan çok önce Batılı sanayileşmiş ülkelerdeki büyük bankalar, geniş kapsamlı bir örgütsüz opsiyon piyasası veya tezgâh üstü piyasa oluşturmuşlardı. Bu piyasalar bugünde varlığını sürdürmekte olup buralardaki işlem hacmi örgütlü borsalardakinden çok daha büyüktür. Borsa dışı piyasada satın alınan sözleşmeler borsa opsiyonları gibi standart nitelikte olmayabilirler.

Bankaların oluşturdukları örgütsüz döviz opsiyonlarının, örgütlü borsalarla bir arada sürdürülmesinin ana nedeni de borsa opsiyonlarının standart nitelikleri dolayısıyla işlemcilerin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamasıdır. Oysa tezgâh üstü piyasada döviz cinsi, işlem hacmi ve zaman süresi açısından ihtiyaçlara tam olarak uygun nitelikte sözleşmeler yapılabilir. Bununla birlikte, standart nitelikte olmamaları, bu sözleşmelerin daha sonra el değiştirme olanağını sınırlandırıcı bir etkidir.⁵⁵

⁵⁴ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.393.

⁵⁵ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.393.

1.1.6.3 Swap İşlemler

Swap kelime anlamı olarak, değişim veya takas anlamına gelmektedir. Swap işlemler bir veya birden fazla forward sözleşmesine dayanan, iki taraf arasında önceden belirlenen gelecekteki bir tarihte nakit akışlarının karşılıklı değişimidir. Swap işlemlerde bir spot bir de vadeli işlem veya spot işlemlere ilaveten vadeleri farklı iki forward işlem bulunmaktadır.

Swap işlemlerin en çok bilinenleri para ve faiz swap işlemleridir. Her iki işlemin niteliklerinde bazı farklılıklar olmakla birlikte, temelde tarafların karşılıklı nakit değişim işlemleri olarak tanımlanabilir.⁵⁶

Swap işleminin tarafları döviz piyasalarında ve faiz oranlarında ortaya çıkan değişikliklerden lehte yararlanmak üzere bu işlemi yapabilmektedirler. Taraflar direkt olarak birbirleriyle kontrat yapabilirler, ancak, swap piyasasının gelişimiyle birlikte swap işlemine girmek isteyen taraflar arasında bağlantıyı sağlamak amacıyla özellikle bankalara aracılık rolü yüklenilmiştir.⁵⁷ Aracı bankanın esas olarak taraflara ödeme yapma yasal zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak bankalar temsilci veya acente olarak ya da yasal ödeme zorunluluğu olan bir aracı olarak da faaliyette bulunabilmektedirler.

İlk döviz swapı işlemi 1977 yılında Londra'da düzenlenmiştir. Takip eden iki yılda swap piyasası önemli bir gelişme göstermemiş, ancak 1981 yılında Salomon Brothers'ın Dünya Bankası ile IBM arasındaki döviz swapına aracılık etmesinden sonra bu işlemlere duyulan ilgi ve güvenirlilik artmıştır.⁵⁸ Aynı yıl, yine Londra'da ilk faiz swapı antlaşmasının da gerçekleştirilmesinden sonra piyasada işlem hacmi hızla artmış, Uluslararası Denkleştirme Bankası anketinin sonuçlarına göre ise 2007 Nisan ayı

⁵⁶ CERAN, N. "Yeni Finansman Teknikleri ve Ödemeler Dengesi", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 8, Nisan 1991/2, Ankara, s.20-21.

⁵⁷ CHAMBERS N., **Türev Piyasalar**, Beta Basım Yayınları, İstanbul 2009, s.124

⁵⁸ MUTLU Özlem Y., **a.g.e.**, s. 81.

ortalaması olarak dünyadaki döviz swaplarının günlük ortalama değeri 1.714 milyar dolar düzeyini bulmuştur.⁵⁹

Swap anlaşmalarında karşılaşılan başlıca iki sorundan biri, aynı şartlarda borçlanma ihtiyacı olan firmaları tespit etmektir. Bu özelliklere sahip karşı firmayı bulmak bazen çok maliyetli olabilmektedir. Bu sorun swap dealerları tarafından çözümlenmeye çalışılmaktadır. Swap aracıları ticari ve yatırım bankalarının müşterileri karşısında sözleşmeye taraf olmak suretiyle pozisyon alıp, alış-satış farkından kazanç sağlayan piyasa katılımcılarıdır.

Diğer bir sorun ise, firmaların birbirlerine olan yükümlülüklerini yerine getirememe riski, yani kredi riskidir. Bu bakımdan swap işlemi yapan piyasa katılımcıları sözleşmenin karşı tarafının güvenilirliği konusunda çok hassas davranmaktadırlar.

Bir swap sözleşmesinin fiyatını, referans fiyatı, likidite, işlem maliyetleri ve kredi riskleri etkilemektedir.

Swap sözleşmelerinin işlevlerini şöyle sıralayabiliriz:

- a) Swap, yükümlülüklerin değiş – tokuşunu mümkün kılmaktadır.
- b) Swap işlemleri, genellikle orta vadeli (3 - 10 yıl) işlemlerdir.
- c) Swap, sermaye maliyetini düşürmektedir.
- d) Swap, döviz kurları ve faiz oranlarındaki dalgalanmaların yarattığı riski en aza indirmektedir.
- e) Ülkenin ulusal parasının değer kaybettiği dönemlerde yatırımcılar, sağlam dövizlere yönelirler. Bu durumda Merkez Bankası, swap aracılığıyla döviz elde eder ve bu dövizler müdahalede kullanılır. Spekülatif hareketler durdurulduğu zaman, alınan bu dövizler iade edilir ve karşı tarafa verilen ulusal para fonları geri alınır.

Döviz swaplarının işleyişi, faiz swaplarının işleyişinden bazı farklılıklar göstermektedir. Faiz swap işlemlerinde anaparaların değişimi söz konusu

⁵⁹ SEYİDOĞLU H., a.g.e., s. 356.

değilken, döviz swap işlemlerinde anaparaların yanı sıra faiz ödemeleri de değişime konu olmaktadır.

Döviz swapları, anaparalarının değişimini içermektedir. Bu swapların kullanımında iki amaç söz konusu olmaktadır. Birincisi, istenen para cinsinden kaynak bulunmaması halinde başka para cinsinden kaynak bulunup, bunun istenen para cinsine dönüştürülmesini sağlamak, ikincisi ise istenen para cinsi yerine daha düşük faizli başka bir para cinsinden kredi sağlanıp, istenilen para cinsine çevrilmesiyle kaynak maliyetini azaltmaktır.

Döviz swap işlemlerini çeşitlendirmek mümkündür. Döviz swaplarının çeşitleri şöyle sıralanabilir:

- a) Sabit Faizden Sabit Faize
- b) Değişken Faizden Sabit Faize
- c) Sabit Faizden Değişken Faize

Swap işlemlerinin bir özelliği de döviz risklerinden korunmak amacıyla kullanılmalarıdır. Eğer finansal kuruluşlar varlıkları ile yükümlülüklerini doğru olarak eşitleyemezlerse, döviz swap işlemlerini kullanarak bunu sağlayabilirler.

Döviz swap işleminin özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

- a) İki işlemin vadeleri farklı olmalıdır.
- b) İki döviz işlemi de aynı miktar para için yapılmalıdır.
- c) Bu iki işlem ters yönde olmalıdır. Yani biri döviz alımı ise diğeri döviz satışı olmalıdır.

1.1.6.4 Arbitraj

Finansal fon değerlendirme yöntemlerinden biri olan arbitraj: kambiyo kısıtlamaları bulunmayan ülkelerin borsalarında, kote edilen döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanarak kazanç sağlamak amacıyla bir paranın, ucuz olduğu piyasadan alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması

işlemdir. Kısaca, yabancı paraların kur farklılıklarından kazanç sağlanmasıdır. Bir dövizin göreceli olarak ucuz olduğu piyasadan satın alınıp, pahalı olduğu piyasada satılması ve aradaki farktan yararlanılmasına döviz arbitrajı adı verilmektedir. Arbitraj işleminde sadece döviz değil, çeşitli değerli maden (altın, platin, gümüş, elmas vb.) ve kıymetli evrak da kullanılmaktadır.

Arbitraj işlemleri; fonların bir ülkeden diğerine gönderilmeden, banka hesaplarında yapılan kayıtlarla ve telefon, telefax, telgraf, teleks, uluslararası bilgi işlem sistemi gibi hızlı iletişim araçlarından yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Yöntemi ve biçimi ne olursa olsun arbitraj işlemi sonuçta bir döviz satış işlemidir.

Uluslararası bankacılıkta arbitraj, banka müşterileri adına ya da banka adına yapılmaktadır. Banka bu işlem için muhabirlerine bilgi vermekte ve işlemler kâğıt üzerinde düzenlenen kayıtlarla gerçekleştirilmektedir. Bankalar tarafından gerçekleştirilen arbitraj işlemlerini üç grupta inceleyebiliriz:

a) Döviz Kuru Farklılığına Bağlı Arbitraj

Döviz arbitrajı bir ulusal paranın diğer ulusal para karşısındaki değişim oranının çeşitli piyasalarda aynı andaki farklılıklarından kaynaklanabilir. Döviz alış satış kurunun aynı olduğunu ve başka bir işlem gideri olmadığını varsayalım. Bu koşullar altında İstanbul ve New York piyasalarında geçerli Dolar/TL kurları şöyle olsun.

İstanbul

1 \$ = 1,50 TL

New York

1 \$ = 1,55 TL

Bu durumda arbitrajcı İstanbul'dan dolar alıp New York'ta satarak TL başına 0,05 TL kazanacaktır. Piyasa veya yer farklılığından kaynaklanan bu arbitraja “yer arbitrajı” adı verilmektedir. Ayrıca iki farklı parayla ilgili olduğu için de “iki uçlu arbitraj” denir.⁶⁰ Arbitrajcı çeşitli piyasalar arasındaki döviz

⁶⁰ **Döviz Piyasası**, (çevrimiçi) 04 Ocak 2010

alım satım işlemlerini aynı banka kanalıyla yapmaktadır. Arbitraj, çeşitli piyasalar arasında bozulan dengeyi düzeltmekte ve dünya çapında kurlar arasında bir uyum sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Arbitraj bazen piyasalar arasındaki fiyat farklılığından değil aynı piyasada bir ulusal paranın diğerine göre dolaysız kuru ile çapraz kuru arasında oluşabilecek farklılıklardan da kaynaklanabilmektedir. Yine alış ve satış kurlarının birbirine eşit olduğunu varsayalım. Para birimlerinin dolar, yen ve sterlin olduğu New York ve Londra piyasaları arasında kur farklılığından dolayı elde edilen kazancı göstermek için her bir para biriminin kurlarının şu değerlerde olduğunu varsayalım:

New York Piyasası

1\$ = 130 Yen

Londra Piyasası

1 £ = 2 \$

Frankfurt Piyasası

1 £ = 250 Yen

İşlemci, önce Londra döviz piyasasında sterlin satarak dolar satın alır (1 £ = 2 \$). Sonra satın aldığı dolarları New York döviz piyasasında satarak karşılığında yen alır (2 \$ = 260 Yen). Daha sonra Frankfurt döviz piyasasında yen'leri satarak sterlin alır ve işlem başına 10 Yen kazanır.

Döviz piyasalarında ulusal paralarla dolar, sterlin, euro, yen, vb. gibi yabancı paralar arasında yapılan işlemlerin hacmi oldukça büyük boyutlardadır. Bu dövizlerin kurları rekabetçi koşullar altında belirlenmektedir. Piyasada fazla alınan satılan bu paraların işlem giderleri de düşüktür.

b) Faiz Farklılığına Bağlı Arbitraj

Faiz arbitrajı, fonların, iki mali piyasa arasında mevcut kısa süreli faiz oranı farkından yararlanmak için kısa süreli yabancı menkul kıymet alım satımında kullanılmasıdır. Bunu kısa bir örnekle açıklayalım: Belirli bir vadeye göre farklı bir parayı satın alacak kadar para ödünç alınmaktadır. Sonra ödünç alınan para mevduat olarak yatırılmaktadır. Sonrasında kredinin alındığı para daha yüksek faizle satılır. Vade dolduğunda faiz, anapara ile

birlikte alınır. Burada daha yüksek faizden satış yapıldığı ve daha düşük faizle borçlanıldığı için aradaki faiz farklılığından dolayı bir gelir elde edilmektedir.

Faiz arbitrajı ise uluslararası sermaye piyasalarında düşük faizle kredi alıp, bu ödünç alınan fonları daha yüksek faizle başka alanlara kredi olarak vermek suretiyle bir kazanç temin edilebilir. Faiz arbitrajının en tipik ve ülkemiz için en bilinen şekli, kendi ülkelerindeki düşük faiz olduğu için yabancı yatırımcıların ellerindeki kaynakları, yüksek faizler nedeniyle Türkiye'deki yatırım araçlarına en başta devlet iç borçlanma kâğıtlarına yatırmalarıdır. Bu yöntemde kambiyo rejimlerinin, vergi mevzuatlarının ve döviz riskinin önemli maliyetler yaratmaması da yabancı yatırımcıları bu arbitrajdan yararlanmaya teşvik eden önemli bir unsurdur.

Ülkemizde, 1990'lı yıllarda uygulanan yüksek reel faiz, düşük kur politikaları, finansal yatırımcıların anlık coşkularıyla birlikte menkul kıymetlerin fiyatlarında spekülâtif nitelikli değerlenmelere, aşırı derecede yüksek faiz hadlerine ve iktisadi kararların sanayi yatırımlarından çok finansal sektörlere yönelmesine neden olmuştur.⁶¹ Nitekim Türkiye o yıllarda böyle bir yapıyla uluslararası finans piyasalarına reel olarak dönem dönem yüzde yüze varan spekülâtif faiz arbitrajı sunmuştur. Söz konusu arbitraj için yurtdışından gelen dövizin Türk Lirasına çevrilerek faiz geliri elde etmesi, dönem sonunda da tekrar döviz kurundan yabancı paraya çevrilmesi dolayısıyla yurtdışı finansal spekülâtörler, Türk Lirası cinsinden kar elde ederken, Türk Lirası aşınması sonucunda kayba uğramaktadır. Kâr amaçlı arbitrajcılarının piyasalar arasındaki faiz farkını dengelemeleri sonucu kâr elde edilmeye devam edilemediği için faiz arbitrajı durmaktadır. Diğer taraftan, uygulanan politikanın veya var olan şartların değişmesi ihtimali de risktir. Bu değişiklikler reel faizin düşüşü, döviz kurlarında artış, menkul sermaye kazancı vergilerinde artış ve Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında hızla değer kaybetmesidir.

⁶¹ ORHANER E., a.g.e., s.92.

c) Euro – Merkezler Arasında Arbitraj

Euro merkezler arasında arbitraj döviz riskinden bağımsızdır. Dolarla belirlenmiş birçok para piyasası araçları ABD, Avrupa ve diğer Euro merkezlerinde piyasaya sürülmekte ve para piyasası araçları ülke riski, faiz oranları, vergi kuralları gibi faktörlerin etkisiyle arbitraja konu olmaktadır. Para piyasası araçlarının getirilerinin ya da giderlerinin farklı Euro merkezlerde farklılık göstermesi, para piyasası araçlarının bu merkezler arasında arbitraj nedeniyle alım satımına konu olmaktadır.⁶²

1.1.7 Döviz Spekülasyonu

Spekülasyon, ileride bir kazanç elde etmek ümidiyle bilerek risk üstlenmektir. Kambiyo alanında, kendini döviz pozisyonuna sokan ve böylece bilerek kambiyo riski alan kimse spekülâtör olarak adlandırılır. Spekülâtör, ileride ekonomik varlıklarda meydana gelecek değişmelerin, kendisine bir sermaye kazancı sağlayacağını ümit etmektedir. Ticari işlemlere bağlı olarak yapılan kambiyo işlemlerinin aksine, spekülâtif işlemler genellikle tek başına yapılabilen yani herhangi bir ticari ya da mali faaliyete bağlı olma zorunluluğu bulunmayan işlemlerdir.

Spekülasyonun ayırıcı özelliği ilerdeki fiyat değişmelerinin bugünden tam olarak bilinmemesi yani geleceğe ait bir belirsizliğin bulunmasıdır. Bu durumda herkes tüm göstergeleri göz önüne alarak tahminler yapar. Hedger 'den farklı olarak spekülâtörün amacı kendini korumak değil, fiyat hareketlerine ilişkin beklentilerden para kazanmaktır. Risk yüklenmek spekülâtörün temel özelliğidir.

Spekülâtörler döviz kurlarındaki değişmeleri tahmin ederken şu etkenlere dikkat ederler:⁶³

⁶² ORHANER E., a.g.e. s. 91.

⁶³ ORHANER E., a.g.e, s. 81.

- a) Ülkenin ödemeler bilançosu durumuna,
- b) Faiz ve enflasyon oranına,
- c) İhracattaki gelişmelere,
- d) Dış borç ödemelerine,
- e) IMF gibi mali kuruluşların desteğine,

Frank'ın dolar karşısında değer kaybedeceği öngörüsünde bulunan ve bu yönde oynayarak kazanç temin etmek isteyen bir kişi düşünelim. Bu kişi, bilerek, dolar üzerine uzun pozisyon alacak, başka bir deyişle net dolar varlıklarını artıracaktır. Bu işlem için iki ayrı yol izlenebilir:

- a) Nakit döviz pozisyonu almak: doları nakit olarak satın alacak, sonra dolarları plase edecek ve dolar karşısında frangın değeri düştüğünde satacaktır.
- b) Vadeli döviz pozisyonu almak: birey ya da kuruluş değer kazanacağı beklenen parayı spot piyasadan almak yerine, bankasına vadeli bir satın alma talimatı verir. Bu yöntemin avantajı açıktır. Talimatı veren kişi veya kuruluş, nakit sıkıntısına düşmeden ve borçlanmadan hatırı sayılır tutarlarla işlem yapabilecek, sermaye kaybı ya da kazancı bankanın tahsis edeceği nakit için talep edeceği miktar kadar artmak veya kazancı azalmak üzere, kur farkıyla sınırlı olacaktır. İstikrarlı bir dönemde, kambiyo kurları üzerindeki hareketler geçici olduğundan, spekülasyon piyasada dengeyi sağlamaktadır.⁶⁴ Spekülatörün elde edeceği kâr, yüklendiği riskin bedelidir. Dolayısıyla spekülatör, alım faaliyetine girişmeden önce sağlam tahminlerde bulunmalıdır. Yanlış tahmin yapan spekülatör zarar edecektir.

Özel şahısların döviz spekülasyonu sınırlıdır. Bu durum uzmanlık ve sermaye gerektirmektedir. Bankalar müşterilerinin spekülasyon amaçlı döviz taleplerini karşılamada isteksiz davranmaktadırlar. Bankaların kambiyo servisleri daha çok dış ticaretle ilgili kişilerin finansman ihtiyacını

⁶⁴ FISTIKÇI N., a.g.e..s.30.

karşılacaktır. Merkez Bankaları, spekülasyon nedeniyle zarar eden bir bankanın mevduat sahiplerini zor durumda bırakabileceğini göz önünde bulundurarak spekülasyon için ayrılacak fonları kısıtlamaktadırlar.

Döviz spekülasyonu ya anında teslim piyasasında, ya da geleceğe yönelik piyasalarda yapılmaktadır. Anında teslim piyasasında spekülasyon, nakit yabancı paraların alım satımı biçimindedir. Bunun için eldeki nakit fonları bu işlemlere bağlamak gerekir. Bazı amatör spekülâtörler bunu deneyebilirler; ama profesyonel spekülâtörler, geleceğe yönelik piyasalarda oynamayı tercih etmektedirler.⁶⁵ Çünkü bu yol daha pratik ve daha az masraflı olmaktadır.

1.1.7.1 Spot Piyasada Spekülasyon

Spot işlemler, alınıp satılan paraların ilke olarak anlaşmaya varıldığı anda teslimi kaydıyla gerçekleştirilen işlemlerdir. Örneğin, bankalarda efektif döviz alım satımı bu şekilde gerçekleştirilir. Taraflardan biri dövizini diğeri de kararlaştırılan kur üzerinden karşılık olacak ulusal parayı teslim eder. Interbank piyasasında hesaptan hesaba havale şeklinde yapılacak spot işlemlerde ödeme ve teslim tarihi anlaşmaya varılan tarihi izleyen iki işgünüdür. Valör tarihinde dünyadaki bankalararasında ki dolar ödemelerinin çoğu CHIPS adı verilen bir sistem aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu sistem sayesinde dolar fonları bir uluslararası bankadan diğeri çok hızlı, ucuz ve hatasız biçimde devredilmiş olur.⁶⁶

Uluslararası piyasalarda spot işlemler hacmi, swaplardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Anında teslim piyasasında döviz spekülasyonundan elde edilecek kazancın üst sınırı yoktur. Kayıp ise yatırılan para miktarıyla

⁶⁵ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.369.

⁶⁶ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.**, s.82.

sınırlıdır. Yabancı paranın değeri sıfıra düşerse yatırılan para kaybedilmiş olacaktır.

1.1.7.2 Forward Piyasada Spekülasyon

Vadeli işlemlerin gerektirdiği döviz alış veya satış sözleşmesi bugünden, bir banka ile yapılmakta ve uygulanacak kur bugünden belirlenmektedir. Ancak dövizin ve karşılığında ödenecek ulusal paranın teslimi gelecekte anlaşmaya varılan belirli bir tarihte yerine getirilmektedir. Vadeli kurlar valörlerine göre 30, 60, 90 günlük olarak kote edilirler. Spekülatör gelecekteki anında teslim kurunun bugünkü vadeli teslim kurundan farklı olacağını tahmin ediyorsa vadeli piyasa yoluyla spekülasyonu karlı bulacaktır. Vadeli sözleşmeler vadesinden sonraya ertelenmez, spekülatör isterse vadeli işlemi süresinden önce bitirebilme hakkına sahiptir. Spekülatör yanılma durumunu göz önüne alarak bir fon bulundurabilir veya fondan faiz geliri elde edebilir.⁶⁷

1.1.7.3 Futures Piyasada Spekülasyon

Futures döviz sözleşmeleri borsaya bağlı standart sözleşmelerdir. Spekülatörlerin sık kullandığı bu araçlar, esasta vadeli teslim piyasasında spekülasyon ile aynı ilkelere dayanmaktadır.

Gelecek sözleşmelerinin değeri piyasa kuru değişimlerine göre her gün yeniden hesaplanmaktadır. Vadeli sözleşmelerde gelecekteki spot kur değişimlerinin yanında bir de faiz oranında beklenmedik değişimlerden kaynaklanan riskler vardır. Faizlerin düşmesi spekülatörlerin beklediği kârı düşürecektir. Futures sözleşmelerin süre sonuna kadar tutulması çok nadir görülen bir durumdur. Spekülatör için önemli olan tahminlerinin gerçekleştiği an kârını alıp sözleşmeyi terk etmektir. Spekülatör, futures sözleşmesinin

⁶⁷ ORHANER E., a.g.e., s.81

süresi dolduğunda o günkü spot fiyatının bugünkü gelecek sözleşmeleri kurundan yüksek olacağını tahmin ediyorsa vadeli işlemler borsasında döviz alım sözleşmeleri alacaktır. Tersı durumda ise döviz satış sözleşmeleri elde edecektir.

1.1.7.4 Kısa Süreli Ödünç Alma ve Verme Yoluyla Spekülasyon

Bazı kişiler faiz oranı düşük piyasadan borçlanıp faiz oranı yüksek piyasaya yatırım yaparak kazanç elde etmeye çalışabilir. Bu kişiler kur değışmelerine karşı güvenceli hareket ederlerse faiz arbitrajcısı durumunda olurlar.

Türkiye’de 1990’lı yılların başlarında hükümet müdahaleleri ile döviz fiyatları suni olarak düşük tutulmuş, Türk Lirası aşırı değerenmiştir. Bu durum yabancı yatırımcı ve spekülâtörler için Türkiye’yi adeta risksiz ve yüksek kârlı bir duruma getirmiştir. Bazı yabancı kişiler fonlarını Türk Lirası’na çevirip Türkiye’ye yatırarak vadeli piyasada güvence işlemi yapmadan yüksek kâr elde etmişlerdir. Hükümet bu politikayı yatırımcıları özendirmek için uygulamışsa da bu fonların geriye transferi Türkiye’nin döviz rezervleri üzerinde çok büyük baskılar doğurmuş ve sonunda Türkiye 1994 başlarında mali buhrana sürüklenmiştir. Ülkemize 2003 yılından itibaren gelen sıcak paranın da nedeni ülkemizdeki faiz oranlarının yüksek olmasına bağlıdır.⁶⁸

1.1.7.5 Kurlardaki Değişkenlik Üzerine Spekülasyon

Döviz spekülasyonu kurun beklenmedik biçimde yükselmesi veya düşmesine yönelik olarak yapılmaktadır. Bazen de kurun her iki yönde belirli sınırların ötesinde beklenmedik biçimde değışmesi ile ilgili spekülasyon yapılabilir.

⁶⁸ ORHANER E., a.g.e., s. 82

Değişkenlik üzerindeki spekülasyonun bir şekli opsiyon borsalarında görülmektedir. Aynı bir temel fiyattan eşanlı olarak hem bir alış hem de satış opsiyonu sözleşmesi edinilir. Döviz büyük ölçüde değer kazanırsa alış opsiyonu, büyük ölçüde değer yitirirse satış opsiyonu uygulamaya konulur ve bu yolla yüksek kâr sağlanmaya çalışılır. Buna iki yönlü spekülasyon adı verilir.

1.1.7.6 Dış Ticarete Korunmama Yoluyla Spekülasyon

İthalatçı ve ihracatçılar kur değişmesi riskine karşı korunmadıklarında bir spekülâtör gibi davranmış olurlar. Örneğin, sipariş veren ithalatçı firma, kurlarda beklenmedik yükselişlerden dolayı spekülâtif zarara uğramaktadır. Kurdaki düşmeler ise spekülâtif kazanç sağlamaktadır. Sipariş alan ihracatçı firmada ise kurlardaki yükselme spekülâtif kazançları, kurlardaki düşme spekülâtif zararları doğurur.⁶⁹

1.1.7.7 İstikrar Sağlayıcı ve İstikrar Bozucu Spekülasyon

Piyasa kurlarının uzun dönemdeki doğal değerleri etrafındaki değişkenliği azaltan spekülasyon istikrar sağlayıcı, değişkenliği artıran spekülasyon ise istikrar bozucu olarak ifade edilmektedir. Ancak kur değişmelerinin doğal değerlerini tahmin etmek oldukça güçtür.

Normal kâr sağlama faaliyetleri çerçevesinde spekülâtörler, bir paranın değeri düşünce onu satın alırlar, değeri yükselince satarlar. Böylece her iki yönde piyasadaki kur değişmelerinin şiddetini azaltıcı etkide bulunmuş olurlar.

⁶⁹ ORHANER E., a.g.e, s.82.

1.1.7.8 Fiyat Eğilimi Tahminine Göre Spekülasyon

Kısa süreli alım satım yapanlar işlemlerini çok kısa zaman aralıklarında gerçekleştirmektedirler. Zaman aralıkları birkaç dakika ile sınırlıdır. Bu tip spekülâtörler fiyat düştüğünde piyasa araçlarını satın almakta, birkaç dakika sonra fiyat yükseldiğinde satmaktadırlar. Elde tutma süresi kısa olduğu için kazançları azdır, fakat bu işlemlerini sık sık tekrarlayarak kazançlarını arttırmaktadırlar.

Kısa süreli alım satım yapanlar, işlemlerini ekonomik göstergelere ve hükümet programlarına fazla bakmadan, duygularıyla gerçekleştirmektedirler. Beş dakika içinde fiyatların ne olabileceğine dair teorileri vardır. Bu tip spekülâtörler az miktardaki kazançlarını brokerlere komisyon ödeyerek sıfırlamamak için borsa salonundaki işlemlerini kendileri gerçekleştirmektedirler. Temel davranışları salondaki kalabalığın duygularını anlamak ve sonra harekete geçmektir.⁷⁰

1.2 TÜRKİYE'DE DÖVİZ PİYASALARI

Günümüzde döviz piyasaları fiziksel mekânlar olmayıp elektronik iletişim ağı ile birbirine bağlanmış ve kendi işyerlerinde faaliyet gösteren katılımcıların oluşturduğu bir piyasadır. Katılımcılar telefon ve bilgisayarlar aracılığıyla birbiriyle iletişim kurarlar. Türkiye’de Merkez Bankası bünyesindeki döviz piyasası ve bankalar ile diğer finansal kuruluşların Merkez Bankası dışında kendi aralarında oluşturdukları döviz piyasası olmak üzere iki döviz piyasasının varlığından söz edilebilir. Ancak bu piyasaların birbirlerinin karşısı olmadığı, tek bir döviz piyasasının parçaları olduğu hususu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Bankalararası döviz piyasasında gerçekleştirilecek işlem türlerini belirleyen herhangi bir kısıt

⁷⁰ **Türev Piyasaları, Vadeli İşlem Piyasaları Tanımı, Kurumsal Analizi ve Gelişimi**, (çevrimiçi) 01 Şubat 2010

bulunmamaktadır. Katılımcıların dövizde dayalı her türlü işlemi yapabildikleri gibi işlemlerin vadeleri yönünden de bir kısıt bulunmamaktadır. İşlemler spot veya vadeli olarak gerçekleştirilebilir. Öte yandan, gerek Döviz ve Efektif Piyasaları'nda gerekse bankalararası döviz piyasasında dövizde dayalı türev işlemlerin yapılması veya yapılmaması hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak bankalararası döviz piyasasında zaman zaman türev işlemlerin yapıldığı bilinmektedir; Uluslararası piyasalardaki gelişmelere paralel olarak dövizde dayalı türev işlem piyasalarının kurulması ile ilgili girişimler gündemdedir. Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu, İstanbul Altın Borsası bünyesinde Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası kurma çalışmalarını bitirmiş ve 2009 yılı itibarıyla işlemlere açmıştır.⁷¹

Türkiye'deki döviz piyasası geliştikçe ve tanındıkça gelişmiş ülkelerdeki işlem hacimlerini kısa sürede yakalayacaktır. 2006 yılında 93.856 Milyon TL olan işlem hacmi 2007 yılında %59 artarak 140.262 Milyon TL işlem hacmine kavuşmuştur. 2009 yılına gelindiğinde ise işlem hacmi 209.838 Milyon TL olmuştur.⁷²

1.2.1 Türkiye'de Döviz Piyasasının Tarihsel Gelişimi

Türkiye, Bretton Woods toplantılarına katılan ve bu sistemi onaylayarak Türk Lira'sını dolara bağlamış bir ülkedir. Bununla birlikte, 1930'lardan beri uygulanan yoğun kambiyo denetimi, bu sistemin çoğu özelliklerini ülke açısından geçersiz duruma getirmiştir. Örneğin, Türkiye'de yasal bir döviz piyasasının olmaması ulusal paranın konvertibl olmaması nedeniyle, parite kurları Merkez Bankası'nın piyasa müdahaleleri ile değil, yasa ve yönetmeliklerin zorlamalarıyla sürdürülmeye çalışılmıştır.

⁷¹ **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Genel Tanıtımı**, (çevrimiçi) 01 Şubat 2010

<http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/DesktopDefault.aspx?tabid=100>

⁷² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2009, s.57.

Bretton Woods'un yıkılmasından sonra da Türk Lirası devalüe edilerek yeniden dolara bağlanmıştır. Ancak bu, eskisinden daha esnek bir uygulamadır. Çünkü önceleri her üç veya dört ayda bir, daha sonraları günlük olarak TL'nin dolar kurunda ayarlamalar yapılmaktaydı. Diğer bir ifadeyle bu dönem bir "mini devalüasyonlar" dönemi idi.

Türkiye'de gerçek anlamda piyasaların işleyişine dayanan para ve döviz kuru politikalarının uygulanması oldukça yenidir. Tarihsel süreçte bakıldığında para ve döviz kuru politikalarının uzun yıllar boyunca kalkınma programlarının bir aracı olarak yürütüldüğü gözlenmektedir.

Türkiye 1960'lı yıllardan başlayarak yaklaşık 20 yıl boyunca ithal ikameci stratejilere dayanan planlı bir kalkınma politikası sürdürmüştür. İthal ikameci kalkınma stratejilerinin uygulandığı bu dönemde döviz kurunun belirlenmesinde temel amaç kalkınma stratejisinin sürdürüldüğü yıllarda Türkiye'de kur politikaları sabit döviz kuru sistemi uygulamakla sınırlı kalmıştır. Sabit kur ülkenin kalkınma stratejisine uygun olarak hedeflenen kalkınma oranını destekleme amaçlı olarak belirlenmiştir.⁷³

İthal ikameci kalkınma dönemi boyunca para ve döviz kuru politikalarının piyasalardan bağımsız yürütülmesi nedeniyle Türk Lirası'nın değeri denge kurundan farklı gerçekleşmiştir. Türk Lirası'nın değerinin denge kurundan daha düşük ya da yüksek olarak belirlenmesi nedeniyle yaşanan etkinlik kayıpları ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiş, imalat sanayinin dışa açılmasını geciktirmiştir.⁷⁴

Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarının ardından ithal ikameci kalkınma stratejisini terk ederek dışa dönük bir kalkınma yaklaşımı benimsemiş, 1980'li yıllar boyunca dışa dönük kalkınma stratejisi çerçevesinde kapsamlı bir liberalizasyon ve yapısal dönüşüm programı sürdürülmüştür.

⁷³ TEKİN Barış R., "Döviz Kurundaki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansıması" **Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayınları**, 2004, s.26

⁷⁴ TEKİN Barış R., **a.g.m.** s.26.

Türkiye'nin 1980'ler boyunca uyguladığı yapısal reform ve liberalizasyon politikalarının doğal sonucu olarak 22.3.1990 tarihinde IMF'ye yaptığı başvuruda bu kuruluşun sözleşmesindeki Madde VIII statüsünün uygulamaya geçtiğini bildirmiştir. Bunun anlamı, serbest döviz piyasasına izin verilmesi, yani TL'nin konvertibl bir para olarak tescil ettirilmesidir. Türk Lirasının 1980'li yıllar boyunca sürdürülen yapısal reformların bir sonucu olarak konvertibl hale getirilmesinin ardından, Türkiye'de para ve kur politikalarının uygulayıcısı olarak Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının temel politika hedefi, fiyat istikrarı ve enflasyonla mücadele olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra izlenen politikalar düşük kur ve yüksek faiz politikası olarak nitelendirilebilirler. Türkiye, özellikle kamu bütçesindeki açıkları finanse etmek amacıyla iç piyasalardan yoğun biçimde borçlanmıştır. Bu da faiz oranlarını yükselterek yurt dışından ülkeye önemli miktarlarda mali sermayenin girmesine neden olmuştur. Dışarıdan giren bu fonlar hem bütçe açıklarının kapatılmasında, hem de cari işlemler bilançosu açıklarının finansmanına katkıda bulunmuştur. Yüksek faiz ve düşük kur politikaları Türkiye'de adeta kronikleşmiştir. Ülkeye giren fonlar, kurun düşük düzeylerde sürdürülmesine, yani ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açmıştır. Bu da cari işlemler açığını daha da artırıcı etki yapmıştır. Diğer yandan, ekonominin aşırı biçimde kısa süreli yabancı sermayeye dayanması, ekonomik kırılganlığı artırmıştır. Diğer bir deyişle, bu tür sermayenin her an ülkeyi terk edebilecek olması ekonomiyi mali krizlere açık bir durumda bırakmıştır. Nitekim gerek 4 Nisan 1994 Mali Krizi'nin ortaya çıkmasında, gerekse 28 Şubat 2001 Krizi'nin yaşanmasında, yabancı mali sermayenin aniden ve yoğun biçimde ülkeyi terk etmesinin büyük payı vardır.⁷⁵

Yaklaşık beş yıl boyunca kurlardaki gelişmeler Merkez Bankası başta olmak üzere politika uygulayıcıları tarafından sürekli izlenmiş ve Türk Lirası'nın değeri dar bir aralık içinde tutulmuştur. Bu dönemde izlenen dalgalı

⁷⁵ SEYİDOĞLU H., a.g.e., s.769.

kur politikası sonucunda Türk Lirası'nın değerinde hafif bir artış trendinin varlığından söz edilebilir.⁷⁶ Kurların kontrollü bir şekilde piyasalarca belirlenmesi olarak nitelendirilebilecek dalgalı kur politikası 1999 yılında Yönlendirilmiş Sabit Parite politikasına geçilmesiyle terk edilmiştir. Bu sistemin en önemli başarı şartı, maliye ve gelir politikaları ile uyumlu olması ve çok uzun sürmemesidir. Ancak 2000 yılında, gerekli yapısal politika değişiklikleri uygulamaya konulmadığı, finans kesiminde çeşitli bozuklukların görüldüğü için bu sistem başarısız olmuş 2001 yılında Türkiye tekrar dalgalı kur sistemine geçmiştir.⁷⁷ Halen Türkiye'de dalgalı kur politikası uygulanmaya devam etmektedir. Türkiye'nin bütçe açıklarını iç kaynaklarla kapayarak borçlanma ihtiyacını ortadan kaldırması, faiz oranlarını düşürmesi ve çok hareketli olan kısa süreli yabancı sermayeye daha az bel bağlayarak "Gerçekçi Kur Politikası"na dayalı bir yaklaşımın benimsenmesi büyük önem taşımaktadır.⁷⁸

Türkiye'de faiz ve kur politikası çerçevesinde 1980 yılı sonrası yapılanlar ise şöyle sıralanabilir:

- a) 1983 yılında Merkez Bankasının tüm dövizler için günlük alış-satış kurları belirlemesine son verilmiştir.
- b) 1984 yılından itibaren de bankaların kesin alış yaptıkları dövizlerin %20'sinin Merkez Bankasına devri zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.
- c) 1984'de 30 sayılı Karar ile Türkiye'ye her türlü yoldan döviz girişi serbest bırakılmış olup Bankaların yurt içinde döviz kredisi açmalarına izin verilmiştir. Döviz tevdiat hesapları uygulaması ve döviz üzerinden faiz verilmesi olanaklı hale getirilmiştir.
- d) 1986'da Türkiye OECD liberasyon kodlarına katılmıştır.

⁷⁶ TEKİN R.Bariş, **a.g.m.**, .s.26.

⁷⁷ CİĞERLİOĞLU O., **Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1982-2005**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2007, s.32

⁷⁸ SEYİDOĞLU H., **a.g.e.** s.769.

- e) 1988 yılında dövize talebi azaltıp Türk Lirası tutmayı teşvik amacıyla mevduat faizleri arttırılmıştır. Munzam karşılık ve disponibilite oranları yükseltmiştir.
- f) 1988 yılında Merkez Bankası bünyesinde Bankalararası Döviz ve Efektif Piyasası kurulmuştur.
- g) 1990 yılında Türk parası konvertibl ilan edilmiştir.
- h) Merkez Bankası 1995 tarihinden itibaren döviz kuru artışında istikrarı sağlamak, döviz üzerindeki baskıları kaldırmak amacıyla “forward kur” açıklamaya başlamış, ancak bu uygulama bir ay sürmüştür.
- i) 2000 yılında bankacılık sisteminde likidite krizi yaşanmıştır.2001 Şubat ayında devalüasyon yapılarak dalgalı kur sistemine geçilmiştir.
- j) 2002 yılında Merkez Bankası’nca, döviz piyasasındaki işlem hacimlerinin ve işlem çeşitlerinin daha iyi takip edilebilmesini amaçlayan bir izleme sistemi uygulamaya konulmuş ve veriler günlük yayınlanmaya başlanmıştır.⁷⁹
- k) 2005 yılında Merkez Bankası Döviz ve Efektif Piyasalarındaki aracılık işlemlerine son vermiştir.⁸⁰
- l) 9 Ekim 2008 tarihinde, bankalararası döviz piyasasında döviz likiditesinin akışkanlığının artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla Merkez Bankası’nın Döviz ve Efektif Piyasaları nezdinde bulunan Döviz Depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine yeniden başlanmıştır.⁸¹
- m) 5 Aralık 2008 tarihinde ihracat reeskont kredisi uygulamasına yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır.
- n) 2002 – 2009 yıllarında dalgalı kur rejimine uyum artırılmış, bankacılık sektörünün güçlendirilmesine çalışılmış ve enflasyon hedeflerine yaklaşılmıştır.

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Para Politikası Raporu**, Ankara 2003,

⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para Ve Kur Politikası**, Ankara 2005

⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Para Politikası Raporu**, Ankara 2008

1.2.2 Serbest Döviz Piyasası

Uzun yıllar döviz kurlarının belirlenmesinde etkili olan Serbest Döviz Piyasası'nda işlemler genelde efektif alım–satımı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ağırlıklı olarak bankalar ve yetkili müesseseler tarafından gerçekleştirilen efektif işlemlerinde fiyatların belirlenmesinde genelde arz ve talep etkili olmaktadır.

Piyasada fiyatların nakit akışına göre yüksek veya düşük düzeylerde seyrettiği bilinmektedir. Örneğin, itfa dönemlerinde efektif talebi artıp fiyatlar yükselirken, vergi ödeme dönemlerinde efektif arzının arttığı ve efektif döviz fiyatlarının düştüğü gözlenmektedir. Tahminlere göre bu piyasadaki işlem hacmi, toplam döviz işlem hacminin yüzde 10'unu oluşturmaktadır.⁸²

1.2.3 T.C Merkez Bankası Gözetiminde Döviz ve Efektif Piyasası

Merkez Bankası gözetimindeki Döviz ve Efektif Piyasaları, 1211 Sayılı Bankalar Kanunu'nun ilgili maddelerine dayanılarak çıkarılmış olan 24 Kasım 1987 tarih, 5280/14879 Sayılı Banka Meclisi Kararı ile faaliyete başlamıştır. Merkez Bankasının görev ve yetkileri arasında, hükümetle müştereken milli paranın iç ve dış değerlerini korumak amacı ile gerekli tedbirleri almak, milli para ile altın ve yabancı paralar arasındaki eşitliği hükümetçe alınan kararlar çerçevesinde borsada döviz ve kıymetli madenler üzerinden işlem yapmak yer almaktadır. Bu görev ve yetkiler çerçevesinde bankalararası döviz ve efektif hareketlerini düzenlemek, bankacılık sektöründe döviz ve efektif kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlamak, Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerini belirlemek amacıyla, Merkez Bankası, kurumsal yapıyı oluşturmak zorundadır. Döviz ve Efektif piyasalarının katılımcıları Bankalar, Özel Finans Kurumları ve Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı'nın iznine bağlı olan yetkili kuruluşlardır. Bu katılımcılar teminatları oranında tanınan limit çerçevesinde işlem yapabilmektedirler.

⁸² UZUNOĞLU S., a.g.e., s.139.

Bu piyasada işlem yapacak kurum ve kuruluşlardan istenenler şunlardır:

- a) Hazine Müsteşarlığı tarafından tespit edilen esas ve usullere göre faaliyette bulunmak.
- b) Başvuru tarihinden önce altı ay boyunca her ay en az 500 bin ABD Doları “döviz devri” yapmış olmak, (1998 yılından itibaren döviz devirleri sıfır olarak belirlendi.)
- c) Teminat yatırmak. Teminatlar; Devlet iç borçlanma senetleri, yabancı devlet ve bunların Hazine Hazinesi tarafından çıkarılan kâğıtlar, döviz üzerinden düzenlenmiş teminat mektupları, gelir ortaklığı senetleri, Merkez Bankasının belirlediği muhabirlerdeki Döviz Deposu Hesapları, vb.
- d) Teminat tesis ederek piyasalarda işlem yapmaya başlayan kuruluşların satışlarının aylık en az bir milyon ABD Doları olmasını sağlamak.

Bu piyasada katılımcılar, kendi aralarında Türk Lirası karşılığı döviz ve efektif alım–satımı yapabildikleri gibi Merkez Bankası da pozisyon tutmak ve/veya kurlara müdahale etmek amacıyla piyasaya girmektedir. Merkez Bankası; yurt içi ve yurt dışı piyasalardaki gelişmelere göre döviz kurlarının kendi tolerans sınırı içinde kalması amacıyla piyasaya müdahale etmektedir.

Merkez Bankası, Mayıs 1981 tarihinden itibaren her gün resmi döviz ve efektif kurları ilan etmektedir. Ancak bu kurlar gösterge kur niteliğindedir. Merkez Bankasının her gün saat 15:00’de ilan ettiği ABD Doları satış fiyatı, Bankalararası Döviz Piyasasında son üç ayda zorunlu döviz devri en yüksek olan bankaların Reuters ekranında ilan ettiği bir ABD Doları karşılığı Türk Lirası alış–satış kotasyonlarının ortalaması dikkate alınarak belirlenmektedir. Banka bir ABD Doları için gösterge niteliğindeki satış kurunu belirledikten sonra belirlenen döviz satış kurundan binde beş düşerek bir ABD Doları için TL döviz alış kurunu saptamaktadır. Merkez Bankası, bir ABD Dolarının Türk

Lirası karşılığını belirledikten sonra, diğer dövizler için de Türk Lirası karşılığı belirlenmektedir.

Buna ek olarak TCMB, piyasalara aylık olarak döviz satış programı açıklamakta ve önceden açıkladığı program paralelinde her gün belirli miktarda döviz ihale yöntemi ile satmaktadır. Merkez Bankası söz konusu ihaleleri piyasada oluşan Türk Lirası likiditesini çekmek amacıyla gerçekleştirmektedir.

Bununla birlikte Merkez Bankası mali piyasaların istikrarlı bir şekilde hareket etmesine yönelik olarak zaman zaman uyguladığı yöntemlerde, değişen piyasa koşullarını da dikkate alarak farklı yaklaşımlar geliştirebilmektedir. Örneğin, TCMB 2002 yılı başından itibaren, düzenli döviz alış ya da satış ihalesi açıklamayacağını, sadece kurlardaki aşırı dalgalanma durumlarında gerekli görürse müdahale edebileceğini açıklamıştır. Merkez Bankasının bu duyurusu ile döviz cinsinden işlemlere ve döviz kuruna dayalı ekonomik yapının değişmesi gerektiğini bildirmekte ve bu amaçla bankalararası para ve döviz efektif piyasalarına ilişkin bir dizi düzenleme getirmeye çalışmaktadır. Bu düzenlemelerin temel amacı, Merkez Bankası'nın bu piyasaların oluşturulması sürecinde üstlendiği aracılık işlevine, bu işlevin artık tamamlanmış olması nedeniyle, tedrici biçimde son vermek istemesidir.⁸³ Böylece, piyasa katılımcıları karşılaştıkları "kredi riskini" daha sağlıklı biçimde algılayabilecek, bu ve benzeri riskler fiyatlara en uygun biçimde yansıtılabilecek ve yeni mali araçların geliştirilmesi özendirilmiş olacaktır. Bununla birlikte, Merkez Bankası'nın aracılık işlevine tedrici olarak son verilecek olması, bankaların bu piyasalar kanalıyla ulaşma imkânı buldukları likidite miktarında azalmaya neden olmayacaktır.

⁸³ <http://www.alomaliye.com>, a.g.m.

1.2.4 Bankalararası Döviz Piyasası

Bankalararası döviz piyasası, tüm alıcı ve satıcıların bir araya gelip işlem yaptıkları fiziksel bir mekân değildir. Bankalararası Döviz Piyasası, döviz alım satım işlemlerinin en yoğun olarak gerçekleştiği bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarının faaliyet gösterdiği piyasadır.

Bankalararası Döviz Piyasası'nda işlem yapmak isteyen bankalar bu isteklerini Para Piyasaları Müdürlüğü'ne bildirmeleri gerekmektedir. Kendilerine gönderilen ve Merkez Bankası'nca hazırlanmış olan "Bankalararası Döviz Piyasası Taahhütnamesi"ni imzalayarak Merkez Bankasının ilgili birimine geri göndererek ve ilave şartları da yerine getirerek bankalararası döviz piyasasında işlem yapma hakkını kazanmaktadırlar.⁸⁴

Piyasalarda, döviz kurunun arz ve talep tarafından serbestçe belirlenmesine yönelik olarak örgütlenen bu piyasa 1990 yılından beri aktif olarak çalışmaktadır. Piyasadaki işlemler, uluslararası döviz piyasalarında kabul gören genel kurallar çerçevesinde ve bilgisayar ortamında otomatik olarak karşılaştırılarak gerçekleştirilmektedir. Bankaların borç alma ya da verme isteklerini diğer gelişmiş döviz piyasalarında olduğu gibi, Reuters, Telerate ve Bloomberg gibi finansal iletişim araçları ile bildirerek, telefon veya direct dealing araçları ile ekran aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.⁸⁵

Esas olarak bankalararası döviz piyasasında Merkez Bankası aracılık görevi yapmaktadır. Dolayısıyla borç alan taraf vereni, borç veren taraf ise alanı bilmemektedir. Borç veren taraf Merkez Bankası'na mevduat yapmış, borç alan taraf ise Merkez Bankası'na borçlanmış olmaktadır. Ancak her borç alana karşılık aynı miktarda borç veren bulunduğu için sistemdeki para stokunda bir artış veya azalış olmamaktadır.⁸⁶

⁸⁴ YİĞİT S., "Bankalararası Para Piyasası", **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası** , Tebliği No:6, Ankara 2002,s.4.

⁸⁵ ORHANER E., **a.g.e.**, s. 116.

⁸⁶ YİĞİT S., **a,g,m**, s.6.

Şirketler doğrudan bu piyasada işlem yapamazlar onların işlemlerini bankalar gerçekleştirmektedir. Bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumları ikincil piyasa olarak adlandırılan bu piyasada faaliyet göstermektedir.⁸⁷ Bankalar müşterileriyle yaptıkları döviz işlemleri nedeniyle döviz pozisyonlarında ortaya çıkan bir açık veya fazlayı birbirlerinden karşılayarak denkleştirirler. Bankaların kendi aralarında yaptıkları işlemler de döviz Interbank'ını veya Toptan Döviz Piyasasını oluşturmaktadır.

Son yıllarda Döviz Interbank'ının gelişmesinde en önemli etkenlerden biri de yurtdışı, özellikle Londra kaynaklı işlemler olmaktadır. Genellikle yurtdışından işlem yapan büyük bankalarla Türk bankalarını buluşturan brokerler yaklaşık milyonda 40-50 gibi komisyonlarda işlem yapıp piyasanın gelişip derinleşmesine katkı sağlamaktadır.⁸⁸

Bankalararası döviz piyasasında işlem yapmak isteyen bankalar kendileri için saptanan limitlerin belli oranlarında teminat oluşturmaktadırlar. Bu teminatları ise şöyle sıralayabiliriz:

- a) Devlet İç Borçlanma Senetleri,
- b) Yurt içinde ihraç edilen döviz/dövizde endeksli kıymetler,
- c) Kamu Ortaklığı İdaresi'nce ihraç edilmiş olan Gelir Ortaklığı senetleri,
- d) Kamu Ortaklığı İdaresi'nce ihraç edilmiş olan Müteahhit bonoları
- e) Döviz Depoları,
- f) Merkez Bankasının Ankara, İstanbul ve İzmir şubeleri nezdinde kendi adlarına açtırdıkları efektif depoları,
- g) Vade yapıları ve özellikleri Merkez Bankası'nca belirlenecek yabancı devlet veya hazine kuruluşlarınca çıkarılan bono ve tahviller,

⁸⁷ <http://www.alomaliye.com>, a.g.m.

⁸⁸ UZUNOĞLU S., a.g.e. s.145.

- h) Merkez bankasının Ankara, İstanbul ve İzmir şubeleri nezdinde kendi adlarına açtıkları altın depoları,
- i) Hazine Müsteşarlığı'nca yurt dışına ihraç edilen menkul kıymetler,

Bankalararası döviz piyasasından borç alan bankalar vadesinde bu borcunu faiziyle birlikte geri ödemek zorundadırlar. Ayrıca borç veren banka da valör gününde verdiği borç tutarı kadar parayı ilgili hesabında bulundurmak zorundadır. Aksi takdirde, Merkez Bankası tarafından, bankaların Merkez Bankası nezdinde ki her türlü hesaplarındaki paralara el konularak ve teminat olarak alınan kıymetleri de nakde çevirerek cezai işlem uygulanmaktadır. Cezai faiz uygulamasına ek olarak da, piyasaların herhangi bir yükümlülüğünü vadesinde, en geç EFT'nin kapanış saati olan 17.30'a kadar yerine getirmeyen kuruluşun, piyasaların tümünde işlem yapma yetkisi geçici veya sürekli olarak kaldırılmaktadır.⁸⁹

1.2.5 Türkiye'de Gerçekleştirilen Döviz İşlemleri

Döviz piyasasındaki işlemleri vade yapısına göre Spot işlemler, Vadeli işlemler, Swap işlemler ve Arbitraj olarak ayrılmaktadır.

1.2.5.1 Spot İşlemler

Spot işlem, iki taraf arasında yapılan ve bir dövizin spot alış veya satış anlaşması ayrıntılarının telefon veya teleks aracılığı ile belirlenerek sonuçlandırılmasını öngören bir işlemdir. Spot işlemlerde dövizlerin iki tarafın hesaplarına girişi, valör tarihlerinin bu anlaşma tarihinden iki iş günü sonrasındadır. Döviz kuru ise anlaşma tarihlerindeki kurdur. Valörün iki işgünü sonrasına ait olması taraflara ödeme kolaylığı sağlamak içindir. Bu süre bir tarafın sattığı döviz, diğer tarafın da ulusal parayı karşı tarafa devretmeye hazır duruma getirmesinde kolaylık sağlar. Döviz piyasalarında

⁸⁹ YİĞİT S., a.g.m., s.7.

para cinsleri fiziki olarak el değiştirme yerine, muhabir hesaplarda mutabakat biçiminde gerçekleşmektedir. Bu nedenle işlem tarihi ile teslim tarihi birbirinden farklı olmaktadır.

Örnek: Bir bilgisayar firması, ABD’den ithal ettiği bilgisayar parçaları için 1 milyon ABD Doları’na gereksinim duyuyor. Bunun için bankasını arayarak \$/TL kurunu soruyor. Banka müşterisine bir “bid rate” (alış) ve bir “ask rate” (satış) fiyatı veriyor.

Türk ithalatçı verilen oranlara anında karar vermek zorunda. Çünkü oranlar şu andaki piyasa koşullarına göre belirlenmiş oranlardır. Oranlar: 1.5210/15 \$ / TL olsun,

Banka 1 ABD Doları’nı 1.5210 Türk Lirasından satın almayı veya 1.5215 Türk Lirasından satmayı kabul ediyor. İthalatıyı ilgilendiren 1.5215’lik orandır. Bu oranı kabul ettiğinde 1 milyon ABD Doları karşılığında 1 milyon 521 bin 500 Türk Lirası ödeyeceğini kabul ediyor demektir. Banka iki işgünü sonra 1 milyon ABD Doları’nı kredi edecek, yani çekme izni verecek, bunun karşılığında da müşterinin hesabından 1 milyon 521 bin 500 Türk Lirası düşecektir.

Türkiye’deki bankalar döviz kuru riskini üstlenmek istemediklerinden spot işlemlerde işlem tarihi ile valör tarihini aynı gün olarak uygulamaktadırlar. Türkiye’deki döviz piyasasında yapılan spot işlemler, dalgalı kur sistemine geçilmesiyle birlikte işlem hacmini de artırmıştır.

Tablo 6: Bankaların Türk Lirası Karşılığı Günlük Ortalama Spot İşlem Hacmi (Milyon Amerikan Dolar)

Spot İşlemler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
	1.399	1.762	2.670	3.074	3.294	5.015	4.613	5.687	7.643

Kaynak: TCMB

Tablo 6’da görüldüğü üzere Türkiye’de yapılan spot işlemler 2002 yılında 1.399 milyon dolar olan günlük işlem hacmi 2010 yılı itibariyle 7.643 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

1.2.5.2 Vadeli İşlemler

Vadeli işlemler piyasasının alt yapısını oluşturan 2001 yılı Şubat ayında dalgalı kur sistemine geçilmesiyle birlikte döviz kurlarının gelecekte alacakları değerlere ilişkin belirsizlik artmış, bunun üzerine, vadeli işlem sözleşmelerinin işlem göreceği piyasanın açılması çalışmaları hızlandırılmıştır. Bu doğrultuda, 15 Ağustos 2001 tarihinde TL/Dolar vadeli işlem sözleşmeleri, borsa salonu ortamında işleme açılmıştır.⁹⁰

Piyasanın açılışını takiben yeterli gelişmenin sağlanması nedeniyle üye temsilcilerinin borsaya gelmesine gerek olmaksızın işlem yapabilmelerini teminen 3 Ocak 2002 tarihinden itibaren üye merkez ofislerinde telefon emir kabulü uygulamasına geçilmiştir.⁹¹

Yıl boyunca piyasalarda gözlemlenen istikrar ve bunun sonucu volatiliteğin düşmesi dikkate alınarak 2003 yılı sonunda teminatlar düşürülerek işlem maliyetleri düşürülmüştür. Dış ticaretin kompozisyonu dikkate alınarak TL/Euro vadeli işlem sözleşmeleri işleme açılmıştır. Fakat daha çok yatırımcıya hitap edilmesi amacıyla sözleşme büyüklükleri düşürülerek, TL ödemeli hazine bonosu ve devlet tahvillerinin de teminat olarak kabul edilmesine karar verilmiştir.⁹²

Bu kapsamda, 3 Şubat 2005 tarihinde faaliyete geçen İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası yatırımcılara başta kur riski olmak üzere finansal risklerden korunmak için kurumsal olarak önemli bir fırsat sunmaktadır. VOB' da yer alan döviz, faiz, hisse senedi ve emtia piyasaları aracılığıyla yabancı para, hazine bonosu, devlet tahvili, hisse senedi endeksleri, hisse senetleri ve emtialar üzerinden vadeli işlem sözleşmeleri yapılabilir.

⁹⁰NURCAN B,Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara 2005, s.37

⁹¹[http:// www.vob.org.tr](http://www.vob.org.tr) ,a.g.m.

⁹² <http://www.baskent.edu.tr> , a.g.m., s.17.

Bu doğrultuda, ülkemizde vadeli işlemler piyasalarının gelişimi özellikle son dönemde önemli bir mesafe kat etmiştir. 2002 yılında döviz piyasasında toplam işlem hacminin sadece %4'ünü oluşturan vadeli işlemlerin oranı 2008 yılı mayıs ayı itibariyle %56 seviyesine ulaşmıştır. VOB' da vadeli işlem hacmi 2005 yılının tamamında 3 milyar TL düzeyinde iken bu rakam 2008 yılı Nisan ayı itibariyle aylık bazda 21 milyar TL seviyesini aşmıştır.⁹³

1.2.5.3 Swap İşlemler

Swap sözleşmesi tarafları, gerçek ve tüzel kişilerdir. Ancak bir risk yönetim tekniği olan swap işlemleri, daha önce belirtilen risklerin algılayıcıları tarafından da kullanılmaktadır. Bununla birlikte yalnızca spekülasyon amaçlı olarak da, bu işlemlerin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Herhangi bir nedenle belirli bir riskten kurtulmak veya var olan riskin yönünü değiştirme arzusu içinde olan taraflar, bu tür işlemleri yapmaktadırlar. Spekülasyon amaçlı olarak bu işlemleri yapanlar ise swap işlemlerinden kâr elde etmeyi arzulamaktadırlar.

Swap işlemleri, tarafların işlemlere yönelik iradelerini açıkça belirttikleri bir sözleşme ile meydana gelmektedir. Genellikle taraflardan biri doğrudan bir banka olabildiği gibi, bazen tarafları bir araya getiren aracı kurumlar olarak görülebilmektedirler.

Swap işlemler, ihracat işlemi yapan ve döviz kuru dalgalanmalarından dolayı döviz kuru riskiyle karşı karşıya gelen işletmeler açısından çok önemlidir. Çünkü aktif getiri oranını yükseltmek, kaynak kullanım maliyetlerini düşürmek, risk yönetimi, arbitraj ve alım-satım alanlarında swap işlemler yapılabilirler. Swap sözleşmeleri uzun periyotlu vadeli döviz sözleşmeleri gibidir. Özellikle Döviz Swapı'nda, her iki tarafta işlem sona

⁹³ "Döviz Kuru Rejimleri ve Türev Piyasalar", **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası** Bülteni Sayı 10, Haziran 2008,s.3.

erdiğinde değiştirdikleri anaparaları belirlenen kur üzerinden geri aldıkları için, kur değişikliklerinden doğacak riske karşı taraflar tamamıyla korunmuş olacaklardır.

Genel olarak döviz swap'ı üç ayrı aşamayı kapsamaktadır. İlk aşamada, iki taraf arasında eşit değerde fakat farklı paralarla ihtiyaç duyulduğunda anaparalar takas edilmektedir. İkinci aşamada ise, swap'ın vadesi süresince faiz ödemeleri periyodik olarak değiştirilmektedir. En son aşama olan üçüncü aşamada swap'ın anaparaları takas edilmektedir.⁹⁴ Swap piyasalarının en önemli aktörleri bankalardır. Bankalar swap piyasalarındaki rollerini 1990'lı yıllardan sonra arttırmışlardır.

Tablo 7: Bankaların Türk Lirası Karşılığı Günlük Ortalama Swap İşlem Hacmi (Milyon Amerikan Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Swap İşlemler	532	2.246	2.824	7.105	5.840	5.982	5.855

Kaynak: TCMB

Tablo 7'de görüldüğü gibi swap işlemlerin günlük ortalama işlem hacmi 5.855 Milyon \$'dır. Türev işlemler içindeki payı ise %55 dolaylarındadır.⁹⁵

1.2.5.4 Arbitraj

Arbitraj, başta döviz olmak üzere, menkul kıymet veya malların bir borsadan satın alınıp kâr amaçlı ve eş zamanlı olarak diğer bir borsada iki borsa arasındaki pozitif fiyat farkını kullanmak suretiyle satılması işlemidir. Arbitraj işlemi, genellikle kısa süreli bir işlem olup, bir dövizin bir piyasadan

⁹⁴ MUTLU Özlem Y., **a.g.e.**, s. 84.

⁹⁵ BDDK, **a.g.r.**, s.36.

alınması ile başka bir piyasada satılması arasında geçen zaman dönemi oldukça kısa olmaktadır.

Arbitraj işlemi ile sağlanan kâr, çoğunlukla oldukça küçüktür. Bankalar bu tür işlemlere çok rağbet ettiklerinden, çeşitli piyasaların kurları, arbitraj işlemleri sonucu birbirine yaklaşmakta, aradaki fark, çoğunlukla ulaşım giderlerini karşılayacak düzeylere düşmektedir. Bu bakımdan arbitraj işleminden önemli ölçüde kâr sağlanabilmesi, işlemin büyük ölçeklerde yapılmasına bağlıdır, ancak bu da arbitraj işleminin riskini artırmaktadır.

Arbitrajın Türk Vergi Kanunu'ndaki yeri, 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesinde "Banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar, banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir" denilmektedir. Matrahı belirleyen 31. maddesinde ise banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahının 28. maddede yazılı paraların tutarı, kambiyo alım ve satım muamelelerinde kambiyo satışlarının tutarı olacağı hükme bağlanmıştır.

Diğer taraftan, aynı Kanun'un istisnaları belirleyen 29 uncu maddesine eklenen (p) bendi ile arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucu lehe kalan paralar 01.08.1994 tarihinden itibaren banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna tutulmuştur.

Gerek döviz pozisyonunu dengelemek, gerekse kur farkından yararlanmak veya harici bir talebi (müşteri talebini) karşılamak maksadıyla bankalar tarafından yapılan döviz tahvil muamelesi bir arbitraj işlemidir. Dolayısıyla, bu işlem üzerinden % 1, lehe kalan paraların üzerinden de % 5 oranında banka ve sigorta muameleleri vergisi ödenmemesi gerekmektedir.

Özellikle uluslararası piyasalarda mevcut döviz riskinin azaltılması amacıyla yapılan swap işleminde de, bir tarafın ihtiyacı olan karşı taraftan alması karşılığında buna tekabül eden başka bir dövizin verilmesi,

başlangıçta belirtilen kurdan vade tarihinde tekrar dövizlerinin değişimi şeklinde cereyan eden bir arbitraj işlemi söz konusudur.

Bu hükümlere göre, gerek peşin döviz işlemleri (spot) ve gerekse vadeli döviz işlemleri (forward) şeklinde meydana gelen iki ayrı arbitraj işlemi ile arbitraj işlemleri sonucu dövizler arasındaki kur farkından lehe kalan paraların banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna edilmesi gerekmektedir.⁹⁶

1.2.6 Türkiye’de Döviz Piyasasının Etkinliği

Ekonomi literatüründe piyasa etkinliği kavramı uzun bir süredir iktisatçıların ilgi odağı olmuştur. Etkin piyasa kavramı Fama’nın 1970’te yazdığı Sermaye piyasasının etkinliği konusundaki makalesiyle popüler hale gelmiştir. Piyasa etkinliği kavramı ekonomik teorinin temel önermeleriyle ilişkilendirildiği için önem kazanmaktadır. Buna göre en uygun kaynak tahsisi ancak rekabetçi piyasalarda oluşan denge fiyatları üzerinden yapılabilmektedir.⁹⁷

Bir mali piyasa, eğer fiyatları etkileyecek mevcut bilgilerin tümünü yansıtıyorsa o piyasanın etkin olduğu söylenebilir. Döviz piyasası için etkinlik, bugünkü vadeli kurların gelecekte geçerli olacak anında teslim kurlarının sapmasız bir göstergesi olması demektir. Başka bir deyişle, bugünkü vadeli kurlar gelecekteki anında teslim kurlarının beklenen değerine (ortalamasına) eşit ise, piyasa etkindir. Bu durumda vadeli kurlar gelecekteki anında kurları ortalama olarak gerçek değerlerinden düşük veya yüksek göstermez. Etkin piyasada yatırımcılar kolay ve masrafsızca erişilen bir bilgiyi kullanarak, bundan normalüstü bir kar sağlama olanağı elde edemezler. Çünkü piyasadaki herkes, erişilen bu bilgilere göre hesabını yapacak ve alım satım

⁹⁶EROL A., “Arbitraj İşlemlerinin Vergilendirilmesi”, **Finans Dünyasının Dergisi**, Haziran 1992, ss30

⁹⁷ABAAN Ernur D., “Türkiye’de Serbest Döviz Piyasası Etkinliği”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, Tebliğ No: 9512, Haziran 1995, s.255

davranışlarını ona göre ayarlayacaktır. Bu da normalüstü kârların ortadan kalkması demektir.

Piyasa etkinliği önemli bir kavramdır: çünkü bu durumda kurlar çeşitli kaynakların kıtlık derecelerini doğru olarak yansıtır, dolayısıyla da kaynak dağılımındaki etkinlik gerçekleşmiş olur. Söz gelişi bir malın fiyatı, onun tüketiciye olan değerinden daha yüksek ise, o takdirde kaynak dağılımında etkinlik sağlanamamıştır. Çünkü söz konusu malın üretimi, tüketicinin asıl tercih ettiği malların aleyhine aşırı biçimde genişletilmiş olur.

Döviz piyasalarının etkinliğini test etmek kolay değildir; gelecekteki kurlar, birçok görünmeyen olay, olgu ve bilginin etkisi altındadır. Bununla birlikte, döviz piyasalarında etkinliğin test edilmesi konusunda yapılan birçok çalışma vardır. İlk uygulamalı çalışmalar döviz piyasalarının etkinliği hipotezine yakın sonuçlar vermiştir. Yani bu sonuçlara göre döviz piyasasında risksiz arbitraj fırsatları çok sınırlı, vadeli kurlardan sapmalar ise daha çok işlem giderlerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu sonuçlar üzerinde tam bir görüş birliği yoktur. Son yıllarda yapılan çalışmalar ise döviz piyasalarının etkin olmadığı tezine daha fazla destek vermektedir.⁹⁸

1.2.6.1 Döviz Piyasasının Zayıf Yönleri

Türkiye'nin 2001 yılında yaşadığı ekonomik kriz sonrasında dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Tam esnek kur sistemi de denilen dalgalı kur sisteminde kurlar piyasadaki arz ve talebin karşılaşmasıyla serbestçe oluşmaktadır. Nitekim Türkiye'nin bu kur sistemini seçmesinde birçok etken söz konusudur. Dalgalı döviz kuru sistemi, döviz piyasasını tam rekabet piyasasına en yakın piyasa haline getirmektedir. Piyasanın gelişmesine katkısının bulunmasına nazaran önemli dezavantajları da içinde barındırmaktadır.

⁹⁸ SEYİDOĞLU H., a,g,e, s.359

Tam esnek kur sisteminde dış ülkelerdeki enflasyon, kur yoluyla ithal olmaktadır. Ayrıca esnek kura bağlı olarak hem risk hem de ekonomideki birimlerin risk algısını artırmaktadır. Bu nedenle risk primleri de yükselerek hem ticari hem de finansal işlemlerde azalışlar olmasına neden olmaktadır. Bunların yanında döviz piyasasında açık pozisyonu olan kişi ve kurumlar döviz kurunun yükselmesinde veya düşmesinde büyük zararlara uğrayabilmektedirler.⁹⁹

1.2.6.2 Döviz Piyasasının Üstün Yönleri

Esnek Kur Sistemi, uygulandığı ülkelerde piyasanın gelişmesinde ve işleyişinde önemli avantajlar sunmaktadır. Türkiye 2001 Şubat ayında dalgalı kur sistemine geçmesiyle bu avantajlara sahip olarak önemli ve gözle görülür bir gelişme yaşamıştır. Sağlamış olduğu avantajları ise şöyle sıralayabiliriz: esnek kur sisteminin en önemli avantajı dışsal şoklara ve reel sektörden gelen şoklara karşı dirençli olmasıdır. Kurun tamamen piyasadaki arz ve talebe göre serbestçe oluşması, piyasanın etkin işleyen bir yapı kazanmasına ve beklenmeyen şoklara hızlı ve tam olarak uyum sağlamasına neden olmaktadır.

Tam esnek kur sisteminin sağladığı bir diğer avantaj ve üstünlük ise dış ticarette kurun değerlendirilmesine bağlı olarak bir rekabet kaybının yaşanmaması dolayısıyla ödemeler bilançosu açısından bir sorun ortaya çıkmamasıdır. Ayrıca dalgalı döviz kuru sisteminde kur, hedef olarak alınmadığından Merkez Bankasının piyasada uygulamış olduğu para politikasını daha etkin olarak yürütme şansını doğuracaktır.¹⁰⁰

⁹⁹GÖK, A., "Alternatif Döviz Kuru Sistemi", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt :21 Sayı:1, 2006, s.134

¹⁰⁰ÖZGÜL, A., YÜKSEL, E.D., KENDİRLİ, E., AKSU, S., **Sermaye Piyasası Ders Notları**, Ankara 2002, s.10

1.2.6.3 D v z Piyasasının Geleceği

Günümüzde en sık tartışılan konulardan biri, herhangi bir ülke için mükemmel bir döviz kuru bulunup bulunmadığı konusudur. Kimi iktisatçılar, esnek döviz kuru rejiminin, dünya ekonomisi ve dolayısıyla bütün ülkeler için uygun olduğu tezini savunmaktadırlar. Örneğin; esnek döviz kuru rejimi genel olarak uygulandığı 1972-1976 döneminde uluslararası ticaret, ulusal ekonomiden daha hızlı büyümüştür.¹⁰¹

Döviz kurlarındaki değişmeler, ekonomik faaliyetlerin gidişatını etkilemekte, döviz kurlarında oluşan istikrarlı çizgi ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunmakta ve kur sistemine dayalı istikrar politikalarının da başarısını artırmaktadır.

Döviz kuru sistemleri, bir ekonomide i  ve dış dengenin sağlanmasıda önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Döviz kuru uygulaması, uygulanan ekonomik sistemle örtüşmelidir. Aksi takdirde yanlış tercih ekonomiyi uzun yıllar içerisinden  ıkılmadık bir istikrarsızlığa sürükleyebilir.¹⁰²

Türkiye 2001 şubat ayında dalgalı kur sistemine geçmesiyle geleişme yolunda önemli bir adım atmıştır. Döviz piyasası, kişilere ve kurumlara geleceğe yönelik risk yönetimi yapabilmekte, yatırımcılar açısından alternatif bir yatırım aracı oluşturularak yatırım maliyetlerinin düşük ve esnek yapılabilmesini sağlamaktadır. Bu gelişmeler döviz piyasasının işlem hacminin artarak piyasa katılımcılarının daha etkin ve yoğun bir şekilde işlem yapacağını göstermektedir.

¹⁰¹ Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi, ( evrimi i) 28 Ocak 2010

<http://www.yenimakale.com/ekonomi/643-doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiyenin-dis-ticareti.html>

¹⁰² GÖK, A., a.g.m., s.143.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin hangi yöntemle analiz edildiğine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Araştırma, betimleyici bir araştırma niteliğinde olup veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır.

2.1 ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma modeli betimseldir. Mevcut durumu ortaya koymaya yönelik olarak yapılan bu çalışmada, döviz piyasasının katılımcıları, katılımcıların piyasada bulunma nedenleri, yaptıkları işlemler ve katılımcıların piyasadan beklentileri analiz edilerek oluşturulan hipotezlere cevap aranmıştır.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak seçilen anket yöntemi, piyasa katılımcısı olan kişisel yatırımcılara ve ithalat-ihracat firmalarına ayrı ayrı olarak uygulanmıştır. Anket soruları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde kişisel ve firmaların genel bilgilerini içeren sorular, ikinci bölümünde piyasa hakkında genel bilgiler ve katılımcıların piyasada yaptıkları işlemleri içeren sorular bulunmaktadır. Kişisel yatırımcılara uygulanan ankette toplam 41 soru, ithalat-ihracat firmalarına uygulanan ankette ise toplam 44 soru bulunmaktadır.

2.2 EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evreni piyasa katılımcısı olan, Ankara ilindeki ithalat-ihracat firmaları ve kişisel yatırımcılardan oluşmaktadır. Araştırmada evrenin tamamı yerine zaman, maliyet ve mesafe gibi unsurlar dikkate alınarak

örneklem yoluna gidilmiştir. Örneklem tespitinde bireysel katılımcılar için şu formülden yararlanılmıştır:¹⁰³

Standart hata:%5

Güvenlilik seviyesi: %95

p: %50

q: %50

n: ?

$$SH = \frac{p \cdot q}{\sqrt{n}} \quad 0,025 = \frac{(0,50) \cdot (0,50)}{\sqrt{n}} \quad n = \frac{(0,50) \cdot (0,50)}{0,025^2} = \frac{0,25}{0,000625} = 400$$

Kişisel yatırımcılar için örneklem hacmi 400 bulunmuştur. Ancak firma sayısına ulaşmak çok zor olmuş, istatistikî analize yeterli olacağı düşüncesiyle örneklem sayısının 30'un altında olmaması hedeflenmiş ve firmalarla uzun süren bir iletişim sonucu 50 firmaya ulaşılabilmektedir. Evreni temsil düzeyine sahip örneklem seçiminde basit tesadüfî örneklem yöntemi ile seçilen 50 ithalat-ihracat firması ile 360 kişisel yatırımcıya anket uygulanmıştır.

3.1 VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada niceliksel veri toplama tekniği kullanılmıştır. Öncelikle konuyla ilgili literatür tarandıktan sonra ilgili kaynaklar ve çalışmalar incelenerek araştırmanın çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra literatürden hareketle ilk ham metinler ve anket soruları oluşturulmuştur.

¹⁰³ BAŞ, T., **Anket Nasıl Hazırlanır? Anket Nasıl Uygulanır? Anket Nasıl Değerlendirilir?**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2008, s. 41.

Kişisel yatırımcılara uygulanacak ankette toplam 41 soru, ithalat-ihracat firmalarına uygulanacak ankette ise 44 soru bulunmaktadır. Hazırlanan anketler Ocak 2010 tarihinde itibaren örneklem içerisinde yer alan kişisel yatırımcılara ve ithalat-ihracat firmalarına uygulanmaya başlanmıştır. Uygulama toplam 410 anketle gerçekleştirilmiştir. Bu anketlerin 50 adedi ithalat-ihracat firmalarının üst düzey yönetici ve finans yöneticileri tarafından cevaplanmış, 360 adedi ise kişisel yatırımcılar tarafından cevaplanarak doldurulmuştur. Deneklerin sayısı yukarıda belirtilen miktarda olmakla birlikte anketlerdeki bazı soruların boş bırakılması tablolarındaki bazı farklılıkların oluşmasına neden olmuştur.

Anketlerde 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçek; 1. Kesinlikle katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle katılıyorum ifadelerini içermektedir.

Uygulama alanındaki kişisel katılımcıların ve ithalat-ihracat firmalarının verdiği cevaplar SPSS programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda çeşitli istatistikî analizler (yüzdesel frekans analizi, tek örneklem t testi, bağımsız örneklem için t testi ve tek yönlü varyans analizi) kullanılarak ve bu konuya ilişkin uzman desteği alınarak yorumlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada döviz piyasasının katılımcıları olarak hem kişilere hem de firmalara anket uygulanmıştır. Araştırma bulguları önce kişiler açısından ele alınıp yorumlanacak daha sonra firmaların bulguları yorumlanacaktır. Benzerlik ve farklılıklara da işaret edilecektir.

3.1 KİŞİLERLE İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLERE İLİŞKİN BULGULAR

Kişisel bilgilere ilişkin bulgular iki tablo halinde verilmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Cinsiyet, Medeni Durum ve Yaşa Göre Dağılımları

		n	%n
Cinsiyet	Kadın	183	51,00
	Erkek	177	49,00
	Toplam	360	100
Medeni Durum	Evli	212	59,00
	Bekâr	148	41,00
	Toplam	360	100
Yaş	20 yaş ve altı	1	0,00
	21-30 yaş	147	41,00
	31-40 yaş	174	48,00
	41-50 yaş	32	9,00
	51-60 yaş	6	2,00
	Toplam	360	100

Tablo 8’de görüleceği üzere ankete katılan kişilerin %51’i kadın iken %49 u erkektir. Evli olanların oranı %59’dur. Yaş dağılımına bakıldığında ağırlıklı yaş grubunun %48’i 31-40 yaş arasında olduğu görülmektedir. 30 yaşına kadar olan grubun ağırlığı %41 iken 41-50 yaş arasının ağırlığı ise %9’dur.

Tablo 9: Katılımcıların Meslek, Gelir ve Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

		n	%n
Eğitim Durumu	İlköğretim	4	1,00
	Lise	41	11,00
	2 yıllık Yüksekokul	40	11,00
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	66,00
	Yüksek lisans veya doktora	38	11,00
	Toplam	360	100
Gelir Durumu	500-1000 TL	45	13,00
	1001-1500 TL	106	29,00
	1501-2000 TL	59	16,00
	2001-2500 TL	72	20,00
	2501-3000 TL	38	11,00
	3001 TL ve üzeri	40	11,00
	Toplam	360	100
Meslek	Memur	79	22,00
	İşçi	113	31,00
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	4,00
	Diğer	154	43,00
	Toplam	360	100

Tablo 9’da görüleceği üzere ankete katılanların %66’sı dört yıllık yüksekokul veya fakülte mezunudur. Bunu sırasıyla eşit yüzde ağırlıklarla lise, 2 yıllık yüksekokul ve yüksek lisans veya doktora mezunları izlemektedir. Katılımcıların %29’unun gelir grubu 1001-1500 TL iken %20’nin gelir grubu 2001-2500 TL, %16’nın gelir grubu 1501-2000 TL’dir. Meslek durumlarına bakıldığında memurların ağırlığının %22, işçilerin ağırlığının %31 olduğu görülmektedir. Diğer grubunda yer alan meslekler muhasebeci, dış ticaret uzmanı, mali müşavir, denetçi ve sigortacı olup ağırlığı %43’dür.

3.2 KİŞİLERLE İLGİLİ OLARAK ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada öncelikli olarak kişilere tasarruflarının yüzde kaçını döviz olarak değerlendirdikleri sorulmuştur. Daha sonra döviz kurlarını etkileyen

faktörlerin neler olduğunu, katılımcıların hangi kurum veya kuruluş vasıtasıyla piyasa katılımcısı olduklarını, hangi amaç için işlem yaptıklarını, döviz işlemlerinde hangi kurum veya kuruluşları tercih ettiklerini, piyasada işlem yaparken karşılaştıkları sorunları ve hangi tür işlemleri yaptıkları sorulmuştur. Elde edilen bulgular cinsiyet, gelir durumu, meslek ve eğitim durumuna göre aşağıda verilmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları

Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	n	%n
%10 ve daha az	263	73,00
%11-30	55	15,00
%31-50	36	10,00
%51-70	4	1,00
%71-90	1	0,00
%91 ve üzeri	1	0,00
Toplam	360	100

Tablo 10'da görüleceği üzere ankete katılan 360 kişisel katılımcının %73'ü tasarruflarını %10 ve daha az olarak, %15'i %11-30 oranında %10'u %31-50 oranında % 1'i ise %51 ve üstü oranlarında döviz piyasasında değerlendirmektedirler.

Tablo 11: Katılımcıların Cinsiyete Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları

Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
%10 ve daha az	142	77,60	121	68,40
%11-30	18	9,80	37	20,90
%31-50	22	12,00	14	7,90
%51-70	0	0,00	4	2,30
%71-90	0	0,00	1	0,60
%91 ve üzeri	1	0,50	0	0,00

Tablo 11’de görüleceği gibi, Kadınların %77,60’ı, Erkeklerin %68,40’ı tasarruflarının %10 ve daha az oranında döviz piyasasında değerlendirmektedirler. Kadınların %9,80’i tasarruflarının %11-30 oranında döviz piyasasında değerlendirirken Erkeklerde bu oran %20,90’dır. Erkeklerin %11-30 arasındaki tasarruflarını dövizde değerlendirme oranı kadınlara göre daha fazladır. Kadınların %12’si tasarruflarının %31-50 oranları arasında döviz piyasasında değerlendirirken Erkeklerde bu oran %7,90’dır.

Tablo 12: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları

Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	Gelir Durumu											
	500-1000 TL		1001-1500 TL		1501-2000 TL		2001-2500 TL		2501-3000 TL		3001 TL ve üzeri	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
%10 ve daha az	30	67,00	84	79,00	46	78,00	46	64,00	38	100	19	48,00
%11-30	7	16,00	11	10,00	12	20,00	7	10,00	0	0,00	18	45,00
%31-50	6	13,00	7	7,00	1	2,00	19	26,00	0	0,00	3	8,00
%51-70	0	0,00	4	4,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
%71- ve üzeri	2	4,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	45	100	106	100	59	100	72	100	38	100	40	100

Tablo 12’de görüleceği üzere, gelir miktarı arttıkça tasarrufların döviz olarak değerlendirme oranı düşmektedir. Geliri 2001-2500 TL olanlar tasarruflarının %10-50 arasındaki kısmını döviz olarak değerlendirmektedir. 2501-3000 TL gelir elde edenlerde tasarrufların döviz olarak değerlendirme oranı %10–30 arasında %100, 3001 TL ve üzeri gelir elde edenlerde %93’tür.

Tablo 13: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları

Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	Eğitim Durumu							
	Lise		2 yıllık Yüksekokul		4 yıllık yüksekokul veya Fakülte		Yüksek lisans veya doktora	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
%10 ve daha az	26	63,00	37	93,00	179	76,00	21	55,00
%11-30	2	5,00	1	3,00	31	13,00	17	45,00
%31 ve üzeri	13	32,00	2	6,00	27	11,00	0	0,00
Toplam	41	100	40	100	237	100	38	100

Tablo 13’de gösterildiği gibi tasarruflarını döviz piyasasında değerlendiren Lise mezunlarının %63’ü, 2 yıllık yüksekokul mezunlarının %93’ü, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarının %76’sı, yüksek lisans veya doktora mezunlarının %55’i %10 ve daha az oranında döviz olarak değerlendirmektedirler.

Lise mezunlarının %5’i, 2 yıllık yüksekokul mezunlarının %3’ü, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarının %13’ü, yüksek lisans veya doktora mezunlarının %45’i tasarruflarını %11-30 oranlarında döviz olarak değerlendirmektedirler. Lise mezunlarının %32’si, 2 yıllık yüksekokul mezunlarının %6’sı ve 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarının %11’i tasarruflarını %31 ve üzeri oranında döviz olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Tasarruflarını %10’un altında değerlendirenler arasında en yüksek oranı %93’ile 2 yıllık yüksekokul mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 14: Katılımcıların Mesleklerine Göre Tasarruflarını Döviz Olarak Değerlendirme Yüzdesine Göre Dağılımları

Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	Meslek							
	Memur		İşçi		Küçük Esnaf/Zanaatkâr		Diğer	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
%10 ve daha az	49	62,00	69	61,10	11	78,60	134	87,00
%11 ve üzeri	30	38,00	44	38,90	3	21,40	19	12,90
Toplam	79	100	113	100	14	100	153	100

Tablo 14’de görüleceği üzere Memurların %62’si, İşçilerin %61,10’u, Küçük Esnaf/Zanaatkârların %78,60’ı ve Diğer meslek gruplarının (muhasibeci, dış ticaret uzmanı, mali müşavir, denetçi, sigortacı) %87’si tasarruflarını %10 ve daha az oranında döviz olarak değerlendirmektedirler. Memurların %38’i, İşçilerin %38,90’nı, Küçük Esnaf/Zanaatkârların %21,40’ı ve Diğer meslek gruplarının %12,90’nı tasarruflarını %11 ve üzeri oranında döviz olarak değerlendirmektedirler.

Tablo 15: Katılımcılara Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir?	n	%
Ekonomik faktörler	288	32,00
Politik faktörler	282	31,00
İnsan davranışları	66	7,00
Yurt dışı gelişmeler	260	29,00
Diğer	3	1,00
Toplam	899	100

Tablo 15’de görüleceği üzere döviz kurlarını etkileyen en önemli faktör olarak ekonomik faktörler görülmektedir. Katılımcılar, politik faktörleri ikinci sıraya, yurt dışı gelişmeleri üçüncü sıraya, insan davranışlarını ise dördüncü sıraya yerleştirmişlerdir. Diğer faktörler (manipülasyon, spekülasyon) ise %1’lik dilimle en son sırada yer almaktadır.

Tablo 16: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir?	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
Ekonomik faktörler	144	31,00	144	34,00
Politik faktörler	153	33,00	129	30,00
İnsan davranışları	46	10,00	20	5,00
Yurt dışı gelişmeler	128	27,00	132	31,00
Diğer	0	0,00	3	1,00
Toplam	471	100	428	100

Tablo 16’da görüleceği üzere döviz kurlarını etkileyen en önemli faktörler kadınların %33’üne göre Politik faktörler, %31’ine göre Ekonomik Faktörler, %27’sine göre Yurt dışı gelişmeler, %10’una göre ise İnsan davranışlarıdır.

Araştırmaya katılan erkek katılımcılara göre ise döviz kurlarını etkileyen en önemli faktörler, %34’üne göre Ekonomik Faktörler, %31’ine göre Yurt dışı gelişmeler, %30’una göre Politik Faktörler, %5’ine göre İnsan Davranışları ve %1’ine göre ise diğer faktörlerdir.

Araştırmaya katılan erkek katılımcılara göre döviz kurlarını etkileyen en önemli faktörlerin ilk sırasında ekonomik faktörler yer alırken, kadın katılımcılara göre ise politik faktörler ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 17: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir?	Eğitim Durumu							
	Lise		2 yıllık Yüksekokul		4 yıllık yüksekokul veya fakülte		Yüksek lisans veya doktora	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ekonomik faktörler	31	32,00	18	21,00	197	34,00	38	30,00
Politik faktörler	29	30,00	38	44,00	176	30,00	35	28,00
İnsan davranışları	4	4,00	0	0,00	47	8,00	15	12,00
Yurt dışı gelişmeler	32	33,00	31	36,00	163	28,00	37	30,00
Toplam	96	100	87	100	583	100	125	100

Tablo 17’de görüleceği üzere döviz kurlarını etkileyen en önemli faktör olarak Lise mezunlarının %33’ü Yurt dışı gelişmelerini, %32’si Ekonomik Faktörleri, %30’u Politik Faktörleri ve %4’ü ise İnsan Davranışlarını görmektedirler.

2 yıllık yüksekokul mezunlarının %44’ü Politik Faktörleri, %36’sı Yurt dışı gelişmelerini, %21’i ise Ekonomik faktörleri görmektedirler. 4 yıllık yüksekokul veya lisans mezunlarının %34’ü Ekonomik Faktörleri, %30’u Politik Faktörleri, %28’i Yurt dışı gelişmelerini, %8’i ise İnsan davranışlarını görmektedirler.

Yüksek Lisans veya Doktora Mezunlarının %30’u Ekonomik Faktörleri, %30’u Yurt dışı gelişmeleri, %28’i Politik Faktörleri, %12’isi ise İnsan davranışlarını döviz kurunu etkileyen en önemli faktör olarak görmektedirler.

Döviz kurlarını etkileyen en önemli faktör lise ve 2 yıllık yüksekokul mezunlarına göre yurtdışı gelişmeleri iken 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarına göre ise ekonomik faktörlerdir.

Tablo 18: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulguların Dağılımları

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir?	Meslek							
	Memur		İşçi		Küçük Esnaf/Zanaatkâr		Diğer	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ekonomik faktörler	79	38,50	94	36,60	6	25,00	109	26,40
Politik faktörler	63	30,70	73	28,40	8	33,30	138	33,40
İnsan davranışları	1	0,50	29	11,30	0	0,00	36	8,70
Yurt dışı gelişmeler	62	30,20	61	23,70	10	41,70	130	31,50
Toplam	205	100	257	100	24	100	413	100

Tablo 18’de görüleceği üzere araştırmaya katılan katılımcıların meslek gruplarına göre, memur ve işçiler ekonomik faktörleri, küçük esnaf/zanaatkâr yurtdışı gelişmelerini, diğer meslek sahipleri ise politik gelişmeleri döviz kurlarını etkileyen en önemli faktör olarak görmektedirler.

Tablo 19: Katılımcıların Hangi Kurum Vasıtasıyla Döviz Piyasası Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulguların Dağılımı

Kişiler hangi kurum vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar?	n	%n
Ticari bankalar	251	28,00
Döviz büroları	301	33,00
Aracı kurumlar	194	21,00
Yatırım danışmanlıkları	162	18,00
Toplam	908	100

Tablo 19’da görüleceği üzere kişilerin döviz piyasasında işlem yapmak için ilk sırada tercih ettiği kurum döviz bürolarıdır. Daha sonra ise sırasıyla ticari bankalar, aracı kurumlar ve yatırım danışmanlıkları gelmektedir.

Tablo 20: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Kişiler hangi kurum vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar?	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
Ticari bankalar	123	24,70	128	31,10
Döviz büroları	149	30,00	152	37,00
Aracı kurumlar	117	23,50	77	18,70
Yatırım danışmanları	108	21,70	54	13,10
Toplam	497	100	411	100

Tablo 20’de görüleceği gibi kişiler bazı kurumlar vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar. Kadınların %30’u döviz büroları, %24,70’i ticari bankalar, %23,70’i aracı kurumlar, %21,70’i ise yatırım danışmanları vasıtası ile, Erkeklerin %37’si döviz büroları, %31,10’u ticari bankalar, %18,70’i aracı kurumlar, ve %13,10’u yatırım danışmanları vasıtası ile döviz piyasasının katılımcısı olurlar.

Tablo 21: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Kişiler hangi kurum vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar?	Eğitim Durumu							
	Lise		2 yıllık Yüksekokul		4 yıllık yüksek okul veya fakülte		Yüksek lisans veya doktora	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ticari bankalar	22	31,00	18	21,00	174	27,00	37	41,00
Döviz büroları	39	54,00	23	26,00	205	31,00	30	33,00
Aracı kurumlar	10	14,00	20	23,00	148	23,00	16	18,00
Yatırım danışmanları	1	1,00	26	30,00	128	20,00	7	8,00
Toplam	72	100	87	100	655	100	90	100

Tablo 21’de görüleceği üzere en fazla, lise ve 4 yıllık yüksek okul veya fakülte mezunları döviz büroları, 2 yıllık yüksekokul mezunları yatırım danışmanlıkları, yüksek lisans veya doktora mezunları ise ticari bankalar aracılığıyla döviz piyasasının katılımcısı olmaktadır.

Tablo 22: Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Kullandıkları Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Kişiler hangi kurum vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar?	Meslek							
	Memur		İşçi		Küçük Esnaf/Zanaatkâr		Diğer	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ticari bankalar	71	36,00	76	26,00	10	42,00	94	24,00
Döviz büroları	76	38,00	111	38,00	14	58,00	100	26,00
Aracı kurumlar	23	12,00	63	22,00	0	0,00	108	28,00
Yatırım danışmanları	30	15,00	43	15,00	0	0,00	89	23,00
Toplam	200	100	293	100	24	100	391	100

Tablo 22’de görüleceği üzere Memurların %38’i döviz büroları, %36’sı ticari bankalar, %15’i yatırım danışmanları, %12’si ise aracı kurumları, İşçilerin %38’i döviz bürolarını, %26’sı ticari bankaları, %22’si aracı kurumları, %15’i ise yatırım danışmanları vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar.

Küçük esnaf/zanaatkârların %58’i döviz büroları, %42’si ticari bankalar, diğer meslek gruplarının %28’i aracı kurumları, %26’sı döviz bürolarını, %24’ü ticari bankaları, %23’ü ise yatırım danışmanları vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar.

Tablo 23: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır?	n	%n
Ticaret yapmak	180	22,00
Yatırım yapmak	267	33,00
Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski)	244	30,00
Spekülasyon amaçlı	112	14,00
Diğer	6	1,00
Toplam	809	100

Tablo 23'te görüleceği üzere döviz piyasasında kişilerin en önemli amacı yatırım yapmaktır. İkinci sırada riskten korunma, üçüncü sırada ise ticaret yapma amacı gelmektedir. Spekülasyon yapma amacı kişisel katılımcıların dördüncü amacı olarak yer alırken diğer amaçları ise son sırada yer almaktadır.

Tablo 24: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır?	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
Ticaret yapmak	98	23,00	82	22,00
Yatırım yapmak	157	37,00	110	29,00
Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski)	126	29,00	118	31,00
Spekülasyon amaçlı	48	11,00	64	17,00
Diğer	0	0,00	6	2,00
Toplam	429	100	380	100,00

Tablo 24'te görüleceği gibi Kadınların %37'si yatırım yapmak, %29'u riskten korunma, %23'ü ticaret yapmak, %11'i ise spekülasyon amaçlı, Erkeklerin %31'i riskten korunma, %29'u yatırım yapmak, %22'si ticaret yapmak, %17'si spekülasyon amaçlı, %2' si ise diğer amaçlar için döviz piyasasında işlem yapmaktadırlar. Dolayısıyla döviz piyasasında erkekler riskten korunma amacı ile işlem yaparken, kadınlar ise yatırım yapma amacı ile işlem yapmaktadırlar.

Tablo 25: Katılımcıların Medeni Duruma Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır?	Medeni Durum			
	Evli		Bekâr	
	n	%n	n	%n
Ticaret yapmak	112	25,00	68	19,00
Yatırım yapmak	137	30,00	130	37,00
Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski)	151	33,00	93	26,00
Spekülasyon amaçlı	48	11,00	64	18,00
Diğer	6	1,00	0	0,00
Toplam	454	100	355	100

Tablo 25'te görüleceği üzere kişisel katılımcılardan evli olanların %33'ü riskten korunma, %30'u yatırım yapmak, %25'i ticaret yapmak, %11'i spekülasyon amaçlı, %1'i ise diğer amaçlar için döviz piyasasında işlem yaparken, Bekar olanların %37'si yatırım yapmak, %26'sı riskten korunma, %19'u ticaret yapmak, %18' i ise spekülasyon amaçlı işlem yapmaktadır.

Tablo 26: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır?	Eğitim durumu							
	Lise		2 yıllık Yüksekokul		4 yıllık yüksekokul veya fakülte		Yüksek lisans veya doktora	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ticaret yapmak	24	28,00	22	27,00	111	21,00	19	18,00
Yatırım yapmak	37	43,00	32	40,00	163	31,00	35	34,00
Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski)	19	22,00	26	32,00	164	31,00	35	34,00
Spekülasyon amaçlı	7	8,00	1	1,00	96	18,00	14	14,00
Toplam	87	100	81	100	534	100	103	100

Tablo 26'da görüleceği üzere Lise mezunlarının %43'ü yatırım yapmak, %28'i ticaret yapmak, %22'si riskten korunma, %8'i ise spekülasyon amaçlı, 2 yıllık yüksekokul mezunlarının %40'ı yatırım yapmak, %32' si

riskten korunma, %27'si ticaret yapmak, %1'i ise spekülasyon amaçlı, 4 yıllık yükseköğretim veya fakülte mezunlarının %31'i yatırım yapmak ve riskten korunma, %21'i ticaret yapmak, %18'i ise spekülasyon amaçlı, yüksek lisans veya doktora mezunlarının %34'ü yatırım yapmak ve riskten korunma, %18'i ticaret yapmak, %14'ü ise spekülasyon amaçlı döviz piyasasında işlem yapmaktadırlar.

Eğitim seviyesi arttıkça yatırım yapma amacının yanında riskten korunma amaçlı işlemlerde önemlilik kazanmaktadır.

Tablo 27: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Piyasada İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır?	Meslek							
	Memur		İşçi		Küçük Esnaf/ Zanaatkar		Diğer	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Ticaret yapmak	35	23,00	63	24,00	11	41,00	71	20,00
Yatırım yapmak	42	27,00	85	32,00	7	26,00	133	36,00
Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski)	52	34,00	73	28,00	6	22,00	113	31,00
Spekülasyon amaçlı	25	16,00	42	16,00	3	11,00	48	13,00
Toplam	154	100	263	100	27	100	365	100

Tablo 27'de görüleceği üzere Memurların %34'ü riskten korunma, %27'si yatırım yapmak, %23'ü ticaret yapmak, %16'sı spekülasyon amaçlı, İşçilerin %32'si yatırım yapmak, %28'i riskten korunma, %24'ü ticaret yapmak, %16'sı ise spekülasyon amaçlı, Küçük esnaf/zanaatkarların %41'i ticaret yapmak, %26'sı yatırım yapmak, %22'si riskten korunma, %11'i ise spekülasyon amaçlı, Diğer meslek gruplarının ise %36'sı yatırım yapmak, %31'i riskten korunma, %20'si ticaret yapmak, %13'ü ise spekülasyon amaçlı döviz piyasasında işlem yapmaktadırlar.

Tablo 28: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yaparken Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz işlemlerinizde tercih ettiğiniz kurum veya kuruluşlar hangisidir?	n	%n
Yurt içi özel ticari bankalar	154	27,00
Yurt içi kamu ticari bankalar	232	41,00
Türkiye'de faal olan yabancı bankalar	46	8,00
Yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeler.	58	10,00
Döviz brokerleri	53	9,00
Diğer	21	4,00
Toplam	564	100

Tablo 28'de görüleceği üzere katılımcıların döviz piyasasında işlem yaparken tercih ettiği ilk kurum, yurt içi kamu ticari bankalarıdır. İkinci olarak yurt içi özel ticari bankalar, üçüncü olarak ise yabancı bankaların Türkiye'de açtıkları şubeler gelmektedir. Daha sonraları ise sırasıyla Döviz brokerleri, Türkiye'de faal olan yabancı bankalar ve diğer aracı kurumlar gelmektedir.

Tablo 29: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz işlemlerinizde tercih ettiğiniz kurum veya kuruluşlar hangisidir?	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
Yurt içi özel ticari bankalar	69	24,00	85	31,00
Yurt içi kamu bankalar	123	43,00	109	39,00
Türkiye'de faal olan yabancı bankalar	30	11,00	16	6,00
Yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeler	43	15,00	15	5,00
Döviz brokerleri	17	6,00	36	13,00
Diğer	3	1,00	18	7,00
Toplam	285	100	279	100

Tablo 29'da görüleceği üzere Kadınların %43'ü yurt içi kamu bankalarını, %24'ü yurt içi özel ticari bankaları, %15'i yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeleri, %11'i Türkiye'de faal olan yabancı bankaları, %6'sı

döviz brokerlerini, %1'i ise diğer kurum veya kuruluşları tercih etmektedirler. Erkeklerin %39'u yurt içi kamu bankalarını, %31'i yurt içi özel ticari bankaları, %13'ü döviz brokerlerini, %7'si ise diğer kurum veya kuruluşları, %6'sı Türkiye'de faal olan yabancı bankaları, %5'i ise yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeleri tercih etmektedirler.

Tablo 30: Katılımcıların Meslek Grubuna Göre Piyasada Tercih Ettikleri Aracı Kurumlara İlişkin Bulguların Dağılımları

Döviz işlemlerinizde tercih ettiğiniz kurum veya kuruluşlar hangisidir?	Meslek							
	Memur		İşçi		Küçük Esnaf/Zanaatkâr		Diğer	
	n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Yurt içi özel ticari bankalar	19	19,00	70	32,00	7	41,00	58	25,00
Yurt içi kamu bankalar	69	70,00	57	26,00	6	35,00	100	43,00
Türkiye'de faal olan yabancı bankalar	0	0,00	28	13,00	0	0,00	18	8,00
Yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeler.	0	0,00	39	18,00	0	0,00	19	8,00
Döviz brokerleri	4	4,00	19	9,00	4	24,00	26	11,00
Diğer	6	6,00	4	2,00	0	0,00	11	5,00
Toplam	98	100	217	100	17	100	232	100

Tablo 30'da görüleceği üzere Yurt içi özel ticari bankaları tercih edenler Memurların %19'u, İşçilerin %32'si, Küçük Esnaf/Zanaatkârların %41'i, diğer meslek gruplarının ise %25'idir. Yurt içi kamu bankalarını Memurların %70'i, İşçilerin %26'sı, Küçük Esnaf/Zanaatkârların %35'i, Diğer Meslek gruplarının %43'ü tercih etmektedirler.

Türkiye'de faal olan yabancı bankaları İşçilerin %13'ü, Diğer meslek gruplarının %8'i, Yabancı bankaların Türkiye'de açtıkları şubeleri ise İşçilerin %18'i ve Diğer meslek gruplarının %8'i tercih etmektedirler. Döviz brokerlerini Memurlarının %4'ü, İşçilerin %9'u, Küçük Esnaf/Zanaatkârların %24'ü, diğer meslek gruplarının %11'i, diğer kurum veya kuruluşları ise Memurların %6'sı, İşçilerin %2'si, Diğer meslek gruplarının ise %5'i tercih etmektedirler.

Tablo 31: Katılımcıların Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

		n	%n
Güvenilir Bir Finans Kuruluşu Olmaması	1.sırada	48	13,00
	2.sırada	33	9,00
	3.sırada	10	3,00
	Yanıt vermeyen	269	75,00
	Toplam	360	100
Piyasadaki Finansal Kuruluşlar Arasında Kur Farklarının Olması	1.sırada	38	11,00
	2.sırada	22	6,00
	3.sırada	20	6,00
	Yanıt vermeyen	280	78,00
	Toplam	360	100
Piyasanın Spekülasyona Açık Bir Yapısı Olması	1.sırada	119	33,00
	2.sırada	66	18,00
	3.sırada	81	23,00
	Yanıt vermeyen	94	26,00
	Toplam	360	100
Piyasa Yapıcılarının Kendi Çıkarları Doğrultusunda İşlem Yapması	1.sırada	46	13,00
	2.sırada	67	19,00
	3.sırada	53	15,00
	Yanıt vermeyen	194	54,00
	Toplam	360	100
Döviz Piyasası Hakkında Yeterli Uzman Personelin Bulunmaması	1.sırada	40	11,00
	2.sırada	25	7,00
	3.sırada	79	22,00
	Yanıt vermeyen	216	60,00
	Toplam	360	100
Kurların Çok Hızlı Olarak Değişiklik Göstermesi	1.sırada	75	21,00
	2.sırada	104	29,00
	3.sırada	58	16,00
	Yanıt vermeyen	123	34,00
	Toplam	360	100

Tablo 31’de görüleceği üzere ankete katılan katılımcıların piyasada karşılaştıkları sorunların ilk üç sıralaması önem sırasına göre şöyledir:

1. Piyasanın spekülasyona açık bir yapısı olması(%33).
2. Kurların çok hızlı olarak değişiklik göstermesi(%29).

3. Döviz piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması(%22)

Tablo 32: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

		Cinsiyet			
		Kadın		Erkek	
		n	%n	n	%n
Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması.	1.sırada	16	32,00	32	78,00
	2.sırada	25	50,00	8	20,00
	3.sırada	9	18,00	1	2,00
	Toplam	50	100	41	100
Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması.	1.sırada	14	36,00	24	59,00
	2.sırada	20	51,00	2	5,00
	3.sırada	5	13,00	15	37,00
	Toplam	39	100	41	100
Piyasanın spekülasyona açık bir yapısı olması	1.sırada	62	45,00	57	45,00
	2.sırada	42	30,00	24	19,00
	3.sırada	35	25,00	46	36,00
	Toplam	139	100	127	100
Piyasa yapımcılarının kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapması	1.sırada	45	38,00	1	2,00
	2.sırada	25	21,00	42	88,00
	3.sırada	48	41,00	5	10,00
	Toplam	118	100	48	100
Döviz Piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması	1.sırada	32	53,00	8	10,00
	2.sırada	7	12,00	18	21,00
	3.sırada	21	35,00	58	69,00
	Toplam	60	100	84	100
Kurların çok hızlı olarak değişiklik göstermesi	1.sırada	20	17,00	55	46,00
	2.sırada	49	42,00	55	46,00
	3.sırada	47	41,00	11	9,00
	Toplam	116	100	121	100

Erkeklerde ve kadınlarda piyasada karşılaşılan sorunların ilk üç sıralaması farklı çıkmıştır. Erkeklerde önem sırasına göre üç sorun şöyledir:

1. Güvenilir bir finans kuruluşu yoktur(%78).

2. Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farkları bulunmaktadır(%59).

3. Kurlar çok hızlı değişiklik göstermektedir(%46).

Kadınlarda ise piyasada karşılaşılan ilk üç sorun şöyledir:

1. Döviz piyasası hakkında yeterli uzman personel bulunmamaktadır.(%53).

2. Piyasanın spekülasyona açık bir yapısı vardır(%45).

3. Piyasa yapıcıları kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapmaktadır(%38).

Tablo 33: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Piyasada Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

		Eğitim durumu							
		Lise		2 yıllık Yüksekokul		4 yıllık yüksekokul veya fakülte		Yüksek lisans veya doktora	
		n	%n	n	%n	n	%n	n	%n
Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması	1.sırada	15	93,80	8	61,50	21	43,80	4	28,60
	2.sırada	0	0,00	3	23,10	27	56,30	3	21,40
	3.sırada	1	6,30	2	15,40	0	0,00	7	50,00
Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması	1.sırada	4	80,00	4	50,00	23	41,10	3	42,90
	2.sırada	1	20,00	3	37,50	18	32,10	0	0,00
	3.sırada	0	0,00	1	12,50	15	26,80	4	57,10
Piyasanın spekülasyona açık bir yapısı olması	1.sırada	3	17,60	5	15,60	103	55,40	8	25,80
	2.sırada	3	17,60	5	15,60	42	22,60	16	51,60
	3.sırada	11	64,70	22	68,80	41	22,00	7	22,60
Piyasa yapımcılarının kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapması	1.sırada	0	0,00	0	0,00	45	36,30	1	9,10
	2.sırada	13	100	15	83,30	36	29,00	3	27,30
	3.sırada	0	0,00	3	16,70	43	34,70	7	63,60
Döviz Piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması	1.sırada	6	46,20	2	15,40	24	26,10	8	30,80
	2.sırada	4	30,80	8	61,50	5	5,40	8	30,80
	3.sırada	3	23,10	3	23,10	63	68,50	10	38,50
Kurların çok hızlı olarak değişiklik göstermesi	1.sırada	14	63,60	21	100	25	14,60	15	65,20
	2.sırada	1	4,50	0	0,00	96	56,10	7	30,40
	3.sırada	7	31,80	0	0,00	50	29,20	1	4,30

Eğitim seviyelerine göre piyasada karşılaşılan sorunların ilk üç sıralaması farklı çıkmıştır. Lise mezunlarında önem sırasına göre üç sorun şöyledir:

1. Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması (%93,80).
2. Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması(%80,00)
3. Kurların çok hızlı değişiklik göstermesi(%63,60).

2 yıllık yüksekokul mezunlarında önem sırasına göre üç sorun şöyledir:

1. Kurların çok hızlı değişiklik göstermesi(%100)

2. Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması (%61,50).

3. Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması(%50,00)

4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarında önem sırasına göre üç sorun şöyledir:

1. Piyasasının spekülasyona açık bir yapısı olması(%55,40).

2. Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması(%43,80).

3. Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması(%41,10)

Yüksek lisans veya doktora mezunlarında önem sırasına göre üç sorun şöyledir:

1. Kurların çok hızlı olarak değişiklik göstermesi(%65,20).

2. Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması(%42,90).

3. Döviz piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması(%30,80).

Tablo 34: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

		n	%n
Spot işlemler	1.sırada	253	70,00
	2.sırada	37	10,00
Vadeli işlemler	1.sırada	67	19,00
	2.sırada	146	41,00
Swap işlemler	1.sırada	8	2,00
	2.sırada	18	5,00
Futures İşlemler	1.sırada	12	3,00
	2.sırada	18	5,00
Diğer	1.sırada	20	6,00
	2.sırada	4	1,00

Tablo 34'te görüleceği üzere ankete katılan katılımcıların %70'i spot işlemleri, %19'u vadeli işlemleri, %2'si swap işlemleri, %3'ü futures işlemleri,

%6'sı ise diğer işlemleri döviz piyasasında yaptıkları işlemlerde 1.sıraya, %10'u spot işlemleri, %41'i vadeli işlemleri, %5'i swap işlemleri, %5'i futures işlemleri, %1'i ise diğer işlemleri 2.sıraya yerleştirmişlerdir. Dolayısıyla döviz piyasasında yapılan işlemler en fazla spot işlemler olarak görülmektedir.

Tablo 35: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

	Cinsiyet			
	Kadın		Erkek	
	n	%n	n	%n
Spot işlemler	135	74,00	118	67,00
Vadeli işlemler	35	19,00	32	18,00
Swap işlemler	2	1,00	6	3,00
Futures İşlemler	1	1,00	11	6,00
Diğer	10	5,00	10	6,00
Toplam	183	100	177	100

Tablo 35'te görüleceği gibi spot işlemleri yapanların %74'ü kadın %67'si erkektir. Vadeli işlemleri yapanların %19'u kadın %18'i erkektir. Swap işlemleri yapanların %1'i kadın %3'ü erkektir. Futures işlemleri yapanların %1'i kadın %6'sı erkektir. Diğer işlem türlerini yapanların %5'i kadın %6'si erkektir.

3.3 HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Araştırmadaki alt problemlerden birisi “kişiler tasarruflarını değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yaparlar” şeklindedir. Bunun için oluşturulan sorulara verilen cevaplar için bulgular Tablo 36'da verilmiştir.

Tablo 36: Kişilerin Tasarruflarını Değerlendirmek İçin Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler	N	Ortalama	Std. Sapma	t +	p
1-Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.	360	2,62	1,15	-22,775	0,000*
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	360	3,38	0,97	-12,169	0,000*
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	360	3,29	1,14	-11,920	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Kişiler için döviz piyasasında işlem yapmanın en önemli nedeni paranın değer kaybı riskine karşı korunmadır.(3,38) ikinci sıradaki neden ise döviz işlemlerinin tasarrufları en iyi şekilde değerlendirmek için yapılmasıdır. Ancak, döviz tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır önermesine, (2,62) katılımcılarının çoğunluğunun katıldığı bir görüş değildir.

Tablo 37: Kişilerin Cinsiyet Ayrımına Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
1-Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.	Kadın	183	2,80	1,22	3,030	0,003*
	Erkek	177	2,44	1,04		
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	Kadın	183	3,45	0,94	1,460	0,145
	Erkek	177	3,31	0,99		
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	Kadın	183	3,37	1,01	1,360	0,175
	Erkek	177	3,20	1,25		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Kadınların “döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olmasına” ilişkin görüşleri, erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da kadınlar ile erkeklerin “döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olmasına” ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Kadınların “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yapılmasına” ilişkin görüşleri, erkeklere göre olumlu bulunmuştur. Ancak kadınlar ile erkeklerin “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 38: Kişilerin Medeni Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

	Medeni Durum	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
1-Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.	Evli	212	2,21	1,11	-9,000	0,000*
	Bekâr	148	3,21	0,93		
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	Evli	212	3,33	0,99	-1,200	0,237
	Bekâr	148	3,45	0,93		
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	Evli	212	3,01	1,16	-5,800	0,000*
	Bekâr	148	3,68	0,98		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Bekâr olanların “dövizin, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olmasına” ilişkin görüşleri, evli olanlara göre olumlu bulunmuştur. Bekar olanlarla Evli olanların “döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bekâr olanların “döviz işlemleri, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yapılır” görüşleri, evli olan insanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak Bekâr olanlarla Evli olanların “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 39: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı fark
1-Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.	Lise	41	3,05	1,16	6,955	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,70	1,29			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,43	1,12			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,29	0,80			
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	Lise	41	3,66	1,11	19,810	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,70	1,02			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,59	0,81			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,63	0,88			
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	Lise	41	3,10	1,34	3,274	0,012*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,75	0,98			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,19	1,14			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,53	0,92			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Eğitim durumu ile tasarrufları değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yapmak arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezimiz test edilmiş, “dövizin, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olmasına” ilişkin görüşe yüksek lisans veya doktora mezunları diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu yaklaşmışlardır. İstatistikî olarak da eğitim durumu ile “döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır” yargısına ilişkin görüşler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Lise mezunlarının “döviz işlemleri, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yapılır” görüşlerine ilişkin bulgular diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da lise mezunları ile diğer eğitim mezunlarının “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

“Eğitim durumu ile döviz işlemlerimi, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım” yargısı arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 40: Kişilerin Gelir Durumuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
1-Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.	500-1000 TL	45	3,24	1,13	26,750	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,67	1,26			
	1501-2000 TL	59	2,80	1,01			
	2001-2500 TL	72	3,07	0,83			
	2501-3000 TL	38	1,11	0,31			
	3001 TL ve üzeri	40	2,15	0,53			
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	500-1000 TL	45	3,22	1,13	6,340	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,24	1,07			
	1501-2000 TL	59	2,98	0,94			
	2001-2500 TL	72	3,67	0,90			
	2501-3000 TL	38	3,61	0,50			
	3001 TL ve üzeri	40	3,80	0,61			
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	500-1000 TL	45	4,00	0,88	8,451	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,31	1,22			
	1501-2000 TL	59	2,92	0,84			
	2001-2500 TL	72	3,11	1,01			
	2501-3000 TL	38	2,82	1,49			
	3001 TL ve üzeri	40	3,73	0,85			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Gelir durumu ile tasarrufları değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yapmak arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezimiz test edilmiş, 500-1000 TL arasında gelir elde edenlerin “dövizin, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım olmasına” ilişkin görüşleri, diğer tutarlarda gelir elde edenlere göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da 500-1000 TL arasında gelir elde edenlerle, diğer tutarlarda gelir elde edenlerin “döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 41: Kişilerin Meslek Grubuna Göre Tasarrufları Değerlendirmede Döviz Piyasasında İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
1-Döviz, tasarrufları değerlendirilmede en iyi yatırım aracıdır.	Memur	79	2,42	1,12	2,488	0,060	Yok
	İşçi	113	2,74	1,23			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,07	0,73			
	Diğer	154	2,68	1,12			
15-Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.	Memur	79	3,54	0,87	11,360	0,000*	Var
	İşçi	113	3,70	0,81			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,79	0,89			
	Diğer	154	3,12	1,03			
28-Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.	Memur	79	2,52	1,28	22,770	0,000*	Var
	İşçi	113	3,72	0,76			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,71	0,83			
	Diğer	154	3,42	1,11			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Meslek Grupları ile Döviz tasarrufları değerlendirilmede en iyi yatırım aracı olması arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak işçilerin “dövizin, tasarrufları değerlendirilmede en iyi yatırım aracı olmasına” ilişkin görüşleri, diğer meslek gruplarına göre daha olumlu bulunmuştur.

Memurların “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım” olgusuna ilişkin görüşleri diğer meslek gruplarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da memurlar ile diğer meslek gruplarının “döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 42: Kişilerin Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular

Önergeler	N	Ortalama	Std. Sapma	t ⁺	p
5-Döviz sadece döviz bürolarından alınır.	360	2,44	1,36	-21,880	0,000*
10-Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.	360	3,14	0,97	-16,840	0,000*
11-Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.	360	2,78	1,06	-21,680	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 42’de görüleceği üzere katılımcılar döviz piyasasına katılımcı olarak girmelerinde en fazla yatırım danışmanlarının yönlendirilmesine ihtiyaç duymaktadır. (3,14) İkinci sırada ticari bankalar (2,78) üçüncü sırada ise döviz büroları (ortalama 2,44) gelmektedir.

Tablo 43: Kişilerin Cinsiyet Ayrımına Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular

Önergeler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
5-Döviz sadece döviz bürolarından alınır.	Kadın	183	2,16	1,18	-3,950	0,000*
	Erkek	177	2,72	1,47		
10-Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.	Kadın	183	3,30	0,90	3,097	0,002*
	Erkek	177	2,98	1,01		
11-Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.	Kadın	183	2,85	1,11	1,253	0,211
	Erkek	177	2,71	1,01		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Cinsiyete göre aracı kurumlar aracılığıyla döviz piyasasına katılımcı olma arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezimiz test edilmiş, Erkeklerin “Dövizin sadece döviz bürolarından alınmasına” ilişkin görüşleri kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. Kadınların “döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmasına” ilişkin görüşleri, erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur.

Kadınların “döviz işlemleri, ticari bankalar aracılığıyla yapılmasına” ilişkin görüşleri erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak kadınlar ile

erkeklerin “döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 44: Kişilerin Medeni Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular

Önergeler	Medeni Durum	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
5-Döviz sadece döviz bürolarından alınır.	Evli	212	2,47	1,46	0,595	0,552
	Bekâr	148	2,39	1,20		
10-Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.	Evli	212	2,97	0,95	-4,077	0,000*
	Bekâr	148	3,39	0,94		
11-Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.	Evli	212	2,55	0,91	-5,217	0,000*
	Bekâr	148	3,12	1,18		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Medeni duruma göre aracı kurumlar aracılığıyla döviz piyasasına katılımcı olma arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, evli olanların “dövizin sadece döviz bürolarından alınmasına” ilişkin görüşleri bekar olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak evli olanlar ile bekarların “döviz sadece döviz bürolarından alınır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bekâr olanların “döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmasına” ilişkin görüşleri evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Dolayısıyla katılımcıların medeni durumuna göre döviz işlemlerini yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalı yargısı arasında anlamlı bir fark vardır.

Bekâr olanların “döviz işlemleri, ticari bankalar aracılığı ile yapılmasına” ilişkin görüşleri evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Medeni durum ile döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır yargısı arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 45: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı fark
5-Döviz sadece döviz bürolarından alınır.	Lise	41	3,85	1,33	18,700	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,63	1,19			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,14	1,25			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,42	1,18			
10-Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.	Lise	41	2,83	1,45	4,110	0,003*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,23	0,77			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,10	0,92			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,66	0,63			
11-Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.	Lise	41	2,76	1,26	12,400	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,63	0,90			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,66	1,03			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,84	0,59			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Eğitim durumu ile aracı kurumlar aracılığıyla döviz piyasasına katılmak arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, lise mezunlarının “dövizin, sadece döviz bürolarından alınmasına” ilişkin diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu bulunmuştur. Yüksek lisans veya doktora mezunlarının “döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmasına” ilişkin görüşleri, diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu bulunmuştur. Yüksek lisans veya doktora mezunlarının “döviz işlemleri, ticari bankalar aracılığıyla yapılmasına” ilişkin görüşleri, diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da yüksek lisans veya doktora mezunlar ile diğer eğitim mezunları görüşleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 46: Kişilerin Gelir Durumuna Göre Aracı Kurumlar Aracılığı ile Döviz Piyasasının Katılımcısı Olmasına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
5-Döviz sadece döviz bürolarından alınır.	500-1000 TL	45	3,11	1,19	14,960	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,98	1,43			
	1501-2000 TL	59	1,97	1,25			
	2001-2500 TL	72	1,96	0,68			
	2501-3000 TL	38	2,68	1,92			
	3001 TL ve üzeri	40	1,55	0,50			
10-Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.	500-1000 TL	45	3,82	0,94	12,290	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,29	1,09			
	1501-2000 TL	59	3,32	1,01			
	2001-2500 TL	72	2,89	0,66			
	2501-3000 TL	38	2,71	0,65			
	3001 TL ve üzeri	40	2,58	0,68			
11-Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.	500-1000 TL	45	3,33	1,07	7,015	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,78	0,98			
	1501-2000 TL	59	3,07	1,01			
	2001-2500 TL	72	2,53	1,24			
	2501-3000 TL	38	2,79	0,99			
	3001 TL ve üzeri	40	2,20	0,61			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Gelire göre aracı kurumlar aracılığıyla döviz piyasasına katılımcı olma arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, 500-1000 TL arasında gelir elde edenlerin “döviz ve döviz işlemlerini, döviz bürolarından, yatırım danışmanlarının yönlendirmesiyle ve ticari bankalar aracılığı ile yapılmasına” ilişkin görüşleri diğer gelir gruplarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da 500-1000 TL gelir elde edenler ile diğer gelir grupları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 47: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler	N	Ortalama	Std. sapma	t +	p
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	360	2,53	1,09	-25,500	0,000*
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	360	3,23	1,12	-13,120	0,000*
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	360	2,46	1,01	-28,890	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 47’de görüleceği üzere katılımcılar döviz piyasasında en fazla spot işlemlerde (3,23) bulunmaktadır. İkinci olarak swap işlemler (2,53), üçüncü olarak da vadeli işlemler (2,46) yapmaktadırlar.

Tablo 48: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	Kadın	183	2,36	0,92	-3,089	0,002*
	Erkek	177	2,71	1,22		
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	Kadın	183	3,69	0,98	8,913	0,000*
	Erkek	177	2,74	1,05		
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	Kadın	183	2,66	0,93	3,992	0,000*
	Erkek	177	2,24	1,06		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 48’de görüleceği üzere Erkeklerin “döviz piyasasında swap işlem yapmasına” ilişkin görüşleri Kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. Kadınların “döviz piyasasında spot işlem yapmasına” ilişkin görüşleri Erkeklerle göre olumlu bulunmuştur. Kadınların “döviz piyasasında vadeli işlemler yapmasına” ilişkin görüşleri Erkeklerle göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak cinsiyet ile döviz piyasasında yapılan işlemler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 49: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Medeni Durum	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	Evli	212	2,42	1,03	-2,277	0,023*
	Bekar	148	2,69	1,16		
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	Evli	212	3,15	1,15	-1,600	0,111
	Bekar	148	3,34	1,07		
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	Evli	212	2,06	0,87	-10,115	0,000*
	Bekar	148	3,03	0,93		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Bekâr olanların “Döviz piyasasında swap işlemlerde bulunmasına” ilişkin görüşleri Evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Bekâr olanların “Döviz piyasasında vadeli işlemlerde bulunmasına” ilişkin görüşleri evli olanlara göre olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da bekârlar ile evli olanlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bekâr olanların “Döviz piyasasında spot işlemlerde bulunmasına” ilişkin görüşleri evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak bekârlar ile evli olanlar “Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim” yargısına ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 50: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı fark
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	Lise	41	2,46	1,27	8,383	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,40	0,81			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,38	1,06			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,61	1,00			
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	Lise	41	2,05	1,02	20,750	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,88	0,85			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,50	1,06			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,29	0,87			
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	Lise	41	1,61	0,59	15,400	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,05	1,18			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,44	0,93			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,66	1,07			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 50’de görüleceği üzere 2 yıllık yüksekokul mezunlarının “Döviz piyasasında swap işlemler yapılmasına” ilişkin görüşleri diğer eğitim mezunlarına göre, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarının “Döviz piyasasında çoğunlukla spot işlemler yapılmasına” ilişkin görüşleri diğer eğitim mezunlarına göre ve 2 yıllık yüksekokul mezunlarının “Döviz piyasasında çoğunlukla vadeli işlemler yapılmasına” ilişkin görüşleri diğer eğitim mezunlarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da birbirleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 51: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	500-1000 TL	45	2,91	1,20	15,350	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,96	0,95			
	1501-2000 TL	59	2,25	0,88			
	2001-2500 TL	72	2,19	1,13			
	2501-3000 TL	38	1,61	0,50			
	3001 TL ve üzeri	40	2,88	1,11			
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	500-1000 TL	45	2,73	0,94	67,240	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,65	0,97			
	1501-2000 TL	59	3,61	0,49			
	2001-2500 TL	72	4,04	0,93			
	2501-3000 TL	38	4,50	0,51			
	3001 TL ve üzeri	40	2,05	0,50			
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	500-1000 TL	45	2,84	0,98	13,280	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,33	0,99			
	1501-2000 TL	59	2,37	0,89			
	2001-2500 TL	72	3,06	1,12			
	2501-3000 TL	38	1,84	0,79			
	3001 TL ve üzeri	40	1,98	0,42			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Gelir durumu ile döviz piyasasında yapılan işlemler arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, 1001-1500 TL gelir elde edenler çoğunlukla swap işlemleri (2,96), 2001-2500 TL gelir elde edenler vadeli işlemleri (3,06) ve 2501-3000 TL gelir elde edenler spot işlemleri (4,50) yapmayı diğer gelir gruplarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistikî olarak da aralarında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 52: Katılımcıların Meslek Durumuna Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
16-Döviz piyasasında swap işlem yaparım.	Memur	79	1,89	0,77	15,860	0,000*	Var
	İşçi	113	2,51	1,22			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,71	0,83			
	Diğer	154	2,86	1,01			
17-Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.	Memur	79	2,90	1,16	11,910	0,000*	Var
	İşçi	113	3,71	1,22			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,36	0,84			
	Diğer	154	3,03	0,91			
23-Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.	Memur	79	1,77	0,66	18,130	0,000*	Var
	İşçi	113	2,73	1,05			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,71	1,38			
	Diğer	154	2,58	0,95			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Meslek durumu ile döviz piyasasında yapılan işlemler arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, Diğer meslek grupları swap işlemleri (2,86), İşçiler spot işlemleri(3,71) ve vadeli işlemleri(2,73) tercih etmektedirler. İstatistiksel olarak da birbirleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 53: Kişilerin Döviz İşlemleri İçin Yabancı Bankaları Tercih Etmelerine İlişkin Bulgular

Önergeler	N	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
6-Döviz işlemlerinde yabancı bankaları tercih ederim.	360	2,08	0,90	-40,500	0,000*
12-Döviz işlemlerinde kamu bankalarını tercih ederim.	360	2,63	1,11	-23,330	0,000*
18-Döviz işlemlerinde döviz brokerlerini tercih etmek doğrudur.	360	3,10	0,87	-19,770	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 53’te görüleceği gibi ankete katılan katılımcılar ilk olarak döviz işlemlerinde döviz brokerlerini tercih etmektedirler(3,10). İkinci olarak kamu

bankalarını (2,63) üçüncü olarak ise döviz işlemlerinde yabancı bankaları(2,08) tercih etmektedirler.

Tablo 54: Kişilerin Eğitim Durumuna Göre Döviz İşlemleri İçin Yabancı Bankaları Tercih Etmelerine İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı fark
6-Döviz işlemlerinde yabancı bankaları tercih ederim.	Lise	41	1,61	0,80	10,420	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,48	0,78			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,05	0,86			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,16	0,97			
12-Döviz işlemlerinde kamu bankalarını tercih ederim.	Lise	41	3,41	1,32	7,043	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,80	0,99			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,49	1,10			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,55	0,72			
18-Döviz işlemlerinde döviz brokerlerini tercih etmek doğrudur.	Lise	41	3,07	1,37	2,617	0,035*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,08	0,86			
	4 yıllık Yüksekokul veya fakülte	237	3,08	0,78			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,37	0,63			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Eğitim durumu ile döviz işlemlerinde yabancı bankaların seçilmesi arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotezimiz test edilmiş, lise mezunları (3,41) döviz işlemlerinde kamu bankalarını tercih ederken, 2 yıllık yüksekokul mezunları ve 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunları (3,08) daha çok döviz brokerlerini tercih etmektedirler. 2 yıllık yüksekokul mezunlarının bir grubu ise (2,48) döviz işlemlerinde yabancı bankaları tercih etmektedirler.

Tablo 55: Katılımcıların Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önergeler	N	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
13-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değışiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.	360	4,11	0,89	2,356	0,019*
24-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	360	4,26	0,68	7,231	0,000*
25-Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır.	360	3,75	0,81	-5,882	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 55'te görüleceği üzere ankete katılan katılımcıların karşılaştıkları en önemli sorun olarak döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olması (4,26) ikinci olarak da döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değışikliklerinin katılımcılar açısından büyük risk teşkil etmesi olarak (4,11) görülmektedir. Ancak ankete katılan katılımcılar döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşlarının olduğu görüşüne de katılmaktadırlar.

Tablo 56: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önergeler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
13-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değışiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.	Kadın	183	4,07	0,46	-0,980	0,327
	Erkek	177	4,16	1,19		
24-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	Kadın	183	4,08	0,44	-5,200	0,000*
	Erkek	177	4,44	0,82		
25-Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır	Kadın	183	3,73	0,67	-0,420	0,672
	Erkek	177	3,77	0,93		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Cinsiyet ile Döviz Piyasasında karşılaşılan sorunlar arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, erkeklerin “Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değışikliklerinin büyük risk teşkil etmesine” ilişkin görüşleri kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak erkekler ile kadınların “Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değışiklikleri büyük

risk teşkil etmektedir” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Erkeklerin “Döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olmasına” ilişkin görüşleri kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da erkekler ile kadınların “Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Çalışmaya katılan erkeklerin “Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşlarının olduğu” görüşüne ilişkin kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak, erkekler ile kadınların “Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 57: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı fark
13-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.	Lise	41	3,78	0,99	5,970	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,93	1,35			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	4,26	0,70			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,87	1,09			
24-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	Lise	41	4,10	0,86	14,300	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	4,35	0,70			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	4,28	0,55			
	Yüksek lisans veya doktora	38	4,42	0,76			
25-Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır.	Lise	41	3,61	1,14	12,000	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,25	0,74			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,89	0,69			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,74	0,72			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 57’de görüleceği üzere 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunları, döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimlerini, yüksek

lisans veya doktora mezunları ise döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olmasını diğerlerine göre piyasada karşılaştıkları önemli sorunlar arasında görmektedirler.

Tablo 58: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
13-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.	500-1000 TL	45	4,24	0,77	13,570	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,79	0,99			
	1501-2000 TL	59	4,08	0,92			
	2001-2500 TL	72	3,88	0,84			
	2501-3000 TL	38	4,50	0,51			
	3001 TL ve üzeri	40	4,90	0,30			
24-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	500-1000 TL	45	3,89	0,88	15,330	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	4,23	0,71			
	1501-2000 TL	59	4,31	0,68			
	2001-2500 TL	72	4,01	0,36			
	2501-3000 TL	38	4,50	0,51			
	3001 TL ve üzeri	40	4,90	0,30			
25-Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır.	500-1000 TL	45	3,58	0,97	9,057	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,59	0,86			
	1501-2000 TL	59	3,54	0,88			
	2001-2500 TL	72	3,74	0,67			
	2501-3000 TL	38	4,39	0,50			
	3001 TL ve üzeri	40	4,08	0,27			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Gelir durumu ile döviz piyasasında karşılaşılan kurların hızlı değişme sorunu arasında ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş,3001 TL ve üstü gelir elde eden katılımcılar diğer gelir sahiplerine göre daha olumlu bulmuşlardır. İstatistiksel olarak 3001 TL ve üstü gelir elde edenler ile diğer gelir gruplarında gelir elde edenlerin “Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri büyük risk teşkil etmektedir” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 59: Katılımcıların Mesleki Durumuna Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
13-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.	Memur	79	4,47	0,60	38,230	0,000*	Var
	İşçi	113	3,74	0,75			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,50	1,56			
	Diğer	154	4,34	0,79			
24-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	Memur	79	4,51	0,53	12,000	0,000*	Var
	İşçi	113	4,04	0,66			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,71	0,83			
	Diğer	154	4,34	0,68			
25-Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır.	Memur	79	4,03	0,60	7,770	0,000*	Var
	İşçi	113	3,83	0,72			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,21	1,31			
	Diğer	154	3,60	0,85			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 59’da görüleceği üzere memurların “Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişmelerinin büyük risk teşkil etmesi” ve “Döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olmasına” ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da aralarında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 60: Kişilere Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular

Önermeler	N	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
4-Döviz işlemlerini yaparken çevremdeki insanların davranışlarından etkilenirim.	360	2,51	1,18	-24,120	0,000*
7-Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikası döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	360	4,10	0,84	2,195	0,029*
8-Politik olaylar ve gelişmeler döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	360	4,38	0,62	11,544	0,000*
9-Döviz işlemlerimi genellikle yurtdışı gelişmelere bakarak gerçekleştiririm.	360	2,98	1,06	-18,240	0,000*
26-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	360	3,91	1,05	-1,612	0,108

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 60’da görüleceği üzere ankete katılan katılımcılara göre, döviz kurlarını etkileyen faktörler arasında en önemli gördükleri faktör politik olaylar ve gelişmelerdir (4,38). Daha sonra sırasıyla Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikaları (4,1), enflasyonun etkisi (3,91), yurt dışı gelişmeler (2,98) ve insanların davranışları (2,51) döviz kurlarını etkileyen faktörler olarak sıralanmaktadır.

Tablo 61: Katılımcıların Cinsiyet Ayrımına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
4-Döviz işlemlerini yaparken çevremdeki insanların davranışlarından etkilenirim.	Kadın	183	2,73	1,09	3,789	0,000*
	Erkek	177	2,27	1,21		
7-Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikası döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	Kadın	183	4,20	0,79	2,426	0,016*
	Erkek	177	3,99	0,88		
8-Politik olaylar ve gelişmeler döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	Kadın	183	4,41	0,50	1,091	0,276
	Erkek	177	4,34	0,71		
9-Döviz işlemlerimi genellikle yurtdışı gelişmelere bakarak gerçekleştiririm.	Kadın	183	2,97	1,02	-0,190	0,848
	Erkek	177	2,99	1,11		
26-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	Kadın	183	3,68	0,94	-4,410	0,000*
	Erkek	177	4,15	1,09		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Kadınların “Döviz işlemleri yapılırken çevredeki insanların davranışlarına göre yapılmasına” ilişkin görüşleri erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur. Kadınların “Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikasının döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkisinin olmasına” ilişkin görüşleri erkeklere göre daha olumlu bulunmuştur.

Erkeklerin “Döviz işlemlerini, genellikle yurt dışı gelişmelere göre yapmasına” ve “Döviz kurları üzerinde enflasyonun etkisinin olmasına” ilişkin görüşleri kadınlara göre daha olumlu bulunmuştur. Cinsiyet ile döviz kurları üzerinde enflasyonun etkisinin olması arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 62: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Medeni Durum	N	Ortalama	Std. sapma	t	p
4-Döviz işlemlerini yaparken çevremdeki insanların davranışlarından etkilenirim.	Evli	212	2,28	1,13	-4,507	0,000*
	Bekâr	148	2,83	1,17		
7-Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikası döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	Evli	212	3,92	0,83	-4,808	0,000*
	Bekâr	148	4,34	0,80		
8-Politik olaylar ve gelişmeler döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.	Evli	212	4,36	0,61	-0,434	0,665
	Bekâr	148	4,39	0,62		
9-Döviz işlemlerimi genellikle yurtdışı gelişmelere bakarak gerçekleştiririm.	Evli	212	2,92	1,08	-1,340	0,181
	Bekâr	148	3,07	1,04		
26-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	Evli	212	4,04	1,10	2,773	0,006*
	Bekâr	148	3,73	0,94		

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Bekâr olanların “Döviz işlemlerini yaparken çevredeki insanların davranışlarına göre yapmasına” ve “ Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikasının döviz kurları üzerinde doğrudan bir etki göstermesine” ilişkin görüşleri evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Evli olanların “Döviz kurları üzerinde enflasyonun etkisinin olmasına” ilişkin görüşleri bekâr olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da aralarında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bekâr olanların “Politik olaylar ve gelişmelerin döviz kuru üzerinde doğrudan etki göstermesi” ve “Döviz işlemlerinin genellikle yurt dışı gelişmelere bakarak gerçekleştirmesine” ilişkin görüşleri evli olanlara göre daha olumlu bulunmuştur. Ancak bekâr olanlar ile evli olanların “Politik olaylar ve gelişmeler döviz kurunu doğrudan etkilemektedir” ve “Döviz işlemlerimi genellikle yurt dışı gelişmelere bakarak gerçekleştiririm” yargılarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 63: Kişilerin Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler	N	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
2-Döviz, ticari işlem yapmak amacıyla kullanılır.	353	3,83	0,91	-3,562	0,000*
3-Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır.	360	3,51	0,93	-10,070	0,000*
14-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri benim için bir yatırım fırsatıdır.	360	3,15	1,10	-14,760	0,000*
22-Döviz işlemlerimi sadece borcumu ödemek için yaparım.	360	2,39	1,01	-30,150	0,000*
27-Döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kar elde etmek için yaparım.	360	3,34	0,98	-12,710	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 63'te görüleceği üzere katılımcılar döviz piyasasındaki döviz, ticari işlem yapmak amacıyla(3,83) ikinci olarak da riski minimize etmek amacıyla(3,51) kullanılmaktadırlar. Daha sonraları ise sırasıyla, döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kâr elde etmek için yapmaları(3,34), döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişmelerini yatırım fırsatı olarak değerlendirmeleri(3,15) ve döviz işlemlerini sadece borcunu ödemek için yapması(2,39) izlemektedir.

Tablo 64: Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	P	Anlamlı Fark
2-Döviz, ticari işlem yapmak amacıyla kullanılır.	500-1000 TL	45	3,84	0,82	8,524	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,57	1,01			
	1501-2000 TL	59	3,53	1,09			
	2001-2500 TL	65	3,94	0,56			
	2501-3000 TL	38	4,39	0,50			
	3001 TL ve üzeri	40	4,23	0,80			
3-Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır.	500-1000 TL	45	3,00	0,85	13,980	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,59	0,89			
	1501-2000 TL	59	3,27	1,03			
	2001-2500 TL	72	3,24	0,88			
	2501-3000 TL	38	4,00	0,00			
	3001 TL ve üzeri	40	4,23	0,80			
14-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri benim için bir yatırım fırsatıdır.	500-1000 TL	45	3,13	1,04	24,870	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,06	1,12			
	1501-2000 TL	59	3,08	0,86			
	2001-2500 TL	72	4,06	0,90			
	2501-3000 TL	38	2,00	0,00			
	3001 TL ve üzeri	40	2,95	1,01			
22-Döviz işlemlerimi sadece borcumu ödemek için yaparım.	500-1000 TL	45	2,16	0,90	6,688	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	2,55	1,02			
	1501-2000 TL	59	2,10	0,84			
	2001-2500 TL	72	2,67	1,30			
	2501-3000 TL	38	2,74	0,83			
	3001 TL ve üzeri	40	1,85	0,36			
27-Döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kar elde etmek için yaparım.	500-1000 TL	45	3,24	1,03	24,300	0,000*	Var
	1001-1500 TL	106	3,24	1,07			
	1501-2000 TL	59	3,66	0,66			
	2001-2500 TL	72	3,90	0,63			
	2501-3000 TL	38	2,11	0,31			
	3001 TL ve üzeri	40	3,43	0,96			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Gelir durumu ile döviz piyasasında riskten korunma işlemleri arasında bir ilişki vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, 3001 TL ve üzeri gelir elde edenler “Dövizin, riski minimize etmek için kullanılmasına” ilişkin görüşleri diğer gelir gruplarına göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da

3001 TL ve üzeri gelir elde edenler ile diğer gelir gruplarına göre “Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır” yargısına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 65: Katılımcıların Mesleki Durumuna Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı Fark
2-Döviz, ticari işlem yapmak amacıyla kullanılır.	Memur	72	3,79	0,98	6,822	0,000	Var
	İşçi	113	3,79	0,71			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,86	1,03			
	Diğer	154	3,96	0,95			
3-Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır.	Memur	79	3,80	0,67	8,084	0,000	Var
	İşçi	113	3,60	0,65			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	2,71	0,83			
	Diğer	154	3,36	1,14			
14-Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri benim için bir yatırım fırsatıdır.	Memur	79	2,77	1,09	4,184	0,010	Var
	İşçi	113	3,22	1,24			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,14	1,10			
	Diğer	154	3,29	0,94			
22-Döviz işlemlerimi sadece borcumu ödemek için yaparım.	Memur	79	2,91	1,16	15,830	0,000	Var
	İşçi	113	2,19	1,00			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,29	0,83			
	Diğer	154	2,19	0,80			
27-Döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kar elde etmek için yaparım.	Memur	79	3,35	1,10	2,098	0,100	Yok
	İşçi	113	3,50	0,94			
	Küçük Esnaf/Zanaatkâr	14	3,00	1,04			
	Diğer	154	3,25	0,94			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 65’te görüleceği üzere memurlar “Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır” görüşünü (3,80), işçiler “Döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kâr elde etmek için yaparım” görüşünü(3,50), küçük esnaf/zanaatkâr “Döviz işlemlerimi sadece borcumu ödemek için yaparım” görüşünü(3,29) ve diğer meslek grupları “Döviz, ticari işlem yapmak amacıyla kullanılır” görüşü ile “Döviz piyasasında meydana

gelen hızlı kur değişiklikleri benim için bir yatırım fırsatıdır” görüşüne diğerlerine göre daha olumlu bakmaktadırlar. İstatistiksel olarak da görüşler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 66: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Döviz Piyasasında Riskten Korunmak Üzere İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. sapma	F	p	Anlamlı fark
19-Döviz piyasasında işlem yapmak için eğitilmiş olmak gerekir.	Lise	41	3,10	1,61	7,083	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,50	1,06			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	3,09	1,18			
	Yüksek lisans veya doktora	38	4,05	0,77			
20-Döviz piyasasını takip edenler döviz işlemlerinde başarılı olanlardır.	Lise	41	3,63	1,07	5,335	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	2,90	0,93			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,94	0,99			
	Yüksek lisans veya doktora	38	2,84	1,35			
21-Döviz piyasasında işlem yapanlar eğitilmiş ve bilgili kişilerdir.	Lise	41	2,85	1,35	5,331	0,000*	Var
	2 yıllık Yüksekokul	40	3,33	0,89			
	4 yıllık yüksekokul veya fakülte	237	2,71	0,93			
	Yüksek lisans veya doktora	38	3,05	0,98			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Katılımcıların Eğitim Seviyeleri İle Döviz Piyasasında İşlem Yapma Arasında İlişki Vardır” şeklindeki hipotez test edilmiş, her bir eğitim seviyesine göre farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Yüksek lisans veya doktora mezunlarına göre “Döviz piyasasında işlem yapmak için eğitilmiş olmak gerekir” görüşü, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte mezunlarına göre “Döviz piyasasını takip edenler döviz işlemlerinde başarılı olanlardır” görüşü, 2 yıllık yüksekokul mezunlarına göre ise “Döviz piyasasında işlem yapanlar eğitilmiş ve bilgili kişilerdir” görüşü diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur. İstatistiksel olarak da görüşler arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

3.4 İTHALAT-İHRACAT FİRMALARIYLA İLGİLİ KİŞİSEL BİLGİLER

Firmalara ilişkin bulgular yüzde frekans istatistikleri kullanılarak çözümlenmiş ve sonuçları Tablo 67’de gösterilmiştir.

Tablo 67: Ankete Katılan Firmaların Türü, Sektörü, Çalışan Sayısı ve Faaliyet Sürelerine İlişkin Bulgular

		n	%n
Firma Türü	Limited	23	46,00
	Anonim	24	48,00
	Kolektif	3	6,00
	Toplam	50	100
Sektörü	Tarım	6	12,00
	Sanayi	12	24,00
	Madencilik	4	8,00
	Bilişim	13	26,00
	Diğer	15	30,00
	Toplam	50	100
Çalışan Sayısı	50 ve altı	20	40,00
	51-70	11	22,00
	71-100	2	4,00
	101-150	14	28,00
	201 ve üzeri	3	6,00
	Toplam	50	100
Faaliyet Süresi	2 yıl ve altı	1	2,00
	3-6 yıl	9	18,00
	7-10 yıl	18	36,00
	16-20 yıl	11	22,00
	21 yıl ve üzeri	11	22,00
	Toplam	50	100

Tablo 67’de görüleceği üzere ankete katılan firmaların %48’i Anonim, %46’sı Limited %6’sı ise Kolektiftir. Bilişim sektöründe olanların oranı %26, Sanayi sektöründe olanların oranı %24, Tarım sektöründe olanların oranı %12, Madencilik sektöründe olanların oranı %8 ve diğer sektörlerde (temizlik, eczane, gıda, spor) olanların oranı ise %30’dur. Çalışan sayısına bakıldığında ise ankete katılan işletmelerin %40’ının 50 ve daha az, %28’inin

101-150 arasında, %22'sinin 51-70 arasın çalışan sayısına sahiptirler. Bunu sırasıyla eşit yüzde ağırlıklarla 71-100 arası ve 201 ve üzeri çalışan sayısı izlemektedir. Ankete katılan işletmelerin faaliyet sürelerine bakıldığında ise %36'sının 7-10 yıl arasında olduğu görülmektedir. Eşit yüzde ağırlıklarla 16-20 yıl, 21 yıl ve üzeri faaliyet süreleri izlemektedir. Gurubun geri kalanlarının ise %18'i 3-6 yıl, %2'si 2 yıl ve altı olduğu görülmektedir.

3.5 FİRMALARLA İLGİLİ OLARAK ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 68: Katılımcıların İthalat-İhracat İşlemlerinde Kullandıkları Para Birimlerine İlişkin Bulgular

		n	%n
DOLAR	1.sırada	23	46,00
	2.sırada	21	42,00
	3.sırada	6	12,00
	Toplam	50	100
EURO	1.sırada	15	30,00
	2.sırada	26	52,00
	3.sırada	8	16,00
	Toplam	50	100
TÜRK LİRASI	1.sırada	12	24,00
	2.sırada	3	6,00
	3.sırada	35	70,00
	Toplam	50	100

Tablo 68'de görüleceği üzere ankete katılan ithalat-ihracat firmalarının %46'sı Doları, %30'u Euro'yu, %24'ü ise Türk lirasını yaptıkları ticari işlemlerde ilk öncelik olarak tercih etmektedirler. İkinci sırada ise İthalat-ihracat firmalarının %52'si Euro'yu, %42'si Doları, %6'sı ise Türk Lirasını, daha sonra ise %70'i Türk Lirasını, %16'sı Euro'yu, %12'si ise Doları yaptıkları ticari işlemlerde kullanmayı tercih etmektedirler.

Tablo 69: Katılımcıların Döviz Kurlarını Etkileyen Faktörleri Gösterme Durumuna İlişkin Bulgular

		n	%n
Ekonomik Faktörler	1.sırada	40	80,00
	2.sırada	5	10,00
	3.sırada	5	10,00
	Toplam	50	100
Politik Faktörler	1.sırada	5	10,00
	2.sırada	37	74,00
	3.sırada	6	12,00
	4.sırada	2	4,00
	Toplam	50	100
İnsan Davranışları	2.sırada	4	8,00
	3.sırada	11	22,00
	4.sırada	35	70,00
	Toplam	50	100
Ülke Faktörü	1.sırada	5	10,00
	2.sırada	4	8,00
	3.sırada	28	56,00
	4.sırada	13	26,00
	Toplam	50	100

Tablo 69'da görüleceği üzere döviz kurlarını etkileyen en önemli faktörleri sıralarken, ankete katılan işletmelerin %80'i ekonomik faktörleri 1.sıraya, %74'ü politik faktörleri 2.sıraya, %56'sı ülke faktörünü 3.sıraya, %70'i ise insan davranışlarını 4.sıraya yerleştirmiştir.

Tablo 70: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yapma Amaçlarına İlişkin Bulgular

		n	%n
Ticaret Yapmak	1.sırada	27	54,00
	2.sırada	12	24,00
	3.sırada	9	18,00
	5.sırada	2	4,00
	Toplam	50	100
Yatırım Yapmak	1.sırada	10	20,00
	2.sırada	13	26,00
	3.sırada	21	42,00
	4.sırada	2	4,00
	Yanıt vermeyen	4	8,00
	Toplam	50	100
Korunma	1.sırada	11	22,00
	2.sırada	14	28,00
	3.sırada	10	20,00
	4.sırada	14	28,00
	Yanıt vermeyen	1	2,00
	Toplam	50	100
Spekülasyon Amaçlı	2.sırada	2	4,00
	4.sırada	23	46,00
	5.sırada	16	32,00
	Yanıt vermeyen	9	18,00
	Toplam	50	100
Arbitraj Amaçlı	1.sırada	2	4,00
	2.sırada	9	18,00
	3.sırada	9	18,00
	4.sırada	5	10,00
	5.sırada	21	42,00
	Yanıt vermeyen	4	8,00
	Toplam	50	100

Tablo 70’de görüleceği üzere ankete katılan işletmelerin döviz piyasasında işlem yapma amaçlarını sıralarken %54’ü Ticaret yapma amacını 1.sıraya, %28’i Korunma amacını 2.sıraya, %42’si Yatırım yapma amacını 3.sıraya, %46’sı spekülasyon amacını 4.sıraya, %42’si ise arbitraj

amacını 5.sıraya yerleştirmiştir. Katılımcılar döviz piyasasında daha çok ticaret yapmak amaçlı işlemlerde bulunmaktadır.

Tablo 71: Katılımcıların Döviz Piyasasında İşlem Yaparken Tercih Ettiği Kurumlara İlişkin Bulgular

		n	%n
Yurt içi özel ticari bankalar.	1.sırada	14	28,00
	2.sırada	7	14,00
	3.sırada	17	34,00
	Yanıt vermeyen	12	24,00
	Toplam	50	100
Yurt İçi Kamu Ticari Bankalar	1.sırada	12	24,00
	2.sırada	21	42,00
	3.sırada	1	2,00
	Yanıt vermeyen	16	32,00
	Toplam	50	100
Türkiye'de Faal Olan Yabancı Bankalar	1.sırada	9	18,00
	2.sırada	17	34,00
	3.sırada	14	28,00
	Yanıt vermeyen	10	20,00
	Toplam	50	100
Yabancı Bankaların Türkiye'de Açtığı Şubeler	1.sırada	8	16,00
	2.sırada	5	10,00
	3.sırada	3	6,00
	Yanıt vermeyen	34	68,00
	Toplam	50	100
Döviz Brokerleri	1.sırada	7	14,00
	3.sırada	11	22,00
	Yanıt vermeyen	32	64,00
	Toplam	50	100

Tablo 71’de görüleceği üzere katılımcıların döviz piyasasında işlem yaparken tercih ettikleri kurum veya kuruluşların ilk sırasında Yurtiçi özel ticari bankalar(%28), ikinci sırada Yurtiçi kamu bankaları(%42), üçüncü sırada ise Türkiye’de faal olan yabancı bankalar(%28) gelmektedir.

Tablo 72: Katılımcıların Döviz Piyasasında Yaptığı İşlemlere İlişkin Bulgular

		n	%n
Spot İşlemler	1.sırada	24	48,00
	2.sırada	2	4,00
	Yanıt vermeyen	24	48,00
	Toplam	50	100
Vadeli İşlemler	1.sırada	22	44,00
	2.sırada	19	38,00
	Yanıt vermeyen	9	18,00
	Toplam	50	100
Swap İşlemler	1.sırada	1	2,00
	2.sırada	18	36,00
	Yanıt vermeyen	31	62,00
	Toplam	50	100
Arbitraj	1.sırada	3	6,00
	2.sırada	11	22,00
	Yanıt vermeyen	36	72,00
	Toplam	50	100

Tablo 72’de görüleceği üzere ankete katılan işletmelerin %48’i spot işlemleri ilk sırada tercih ederken %44’ü vadeli işlemleri, %6’sı arbitraj işlemlerini, %2’si ise swap işlemlerini ilk sırada tercih etmektedirler.

İşletmelerin %38’i vadeli işlemleri ikinci sırada tercih ederken %36’sı swap işlemleri, %22’si arbitraj işlemlerini, %4’ü ise spot işlemleri ikinci sırada tercih etmektedirler.

Tablo 73: Katılımcıların Türkiye’deki Döviz Piyasasının Gelişmesinin Bağlı Olduğu Kurum veya Kuruluşlara İlişkin Bulgular

		n	%n
Ticari Bankalar	1.sırada	8	16,00
	2.sırada	23	46,00
	3.sırada	18	36,00
	Yanıt vermeyen	1	2,00
	Toplam	50	100
Merkez Bankası	1.sırada	38	76,00
	2.sırada	2	4,00
	3.sırada	10	20,00
	Toplam	50	100
Aracı Kurumlar	3.sırada	3	6,00
	Yanıt vermeyen	47	94,00
	Toplam	50	100
İthalat- İhracat Firmaları	1.sırada	4	8,00
	2.sırada	15	30,00
	3.sırada	11	22,00
	Yanıt vermeyen	20	40,00
	Toplam	50	100
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	2.sırada	7	14,00
	3.sırada	4	8,00
	Yanıt vermeyen	39	78,00
	Toplam	50	100

Tablo 73’te görüleceği üzere ankete katılan işletmelerin %76’sı Merkez Bankasını 1.sıraya, %46’sı ticari bankaları 2.sıraya, %22’si ise ithalat-ihracat firmalarını 3.sıraya koymaktadırlar. Katılımcılara göre Türkiye’deki döviz piyasasının gelişmesi için etkin olarak çalışması gereken kurum ya da kuruluşların en başında Merkez Bankası gelmektedir.

Tablo 74: Katılımcıların İçinde Bulundukları Ekonomik Duruma Göre Korunma Yöntemi Olarak Seçtikleri İşlemlere İlişkin Bulgular

		n	%n
Futures Sözleşmeler	1.sırada	24	48,00
	3.sırada	13	26,00
	Yanıt vermeyen	13	26,00
	Toplam	50	100
Forward Sözleşmeler	1.sırada	19	38,00
	2.sırada	2	4,00
	3.sırada	19	38,00
	Yanıt vermeyen	10	20,00
	Toplam	50	100
Opsiyon Sözleşmeler	1.sırada	7	14,00
	2.sırada	36	72,00
	3.sırada	7	14,00
	Toplam	50	100
Swap Sözleşmeler	2.sırada	10	20,00
	3.sırada	13	26,00
	Yanıt vermeyen	27	54,00
	Toplam	50	100

Tablo 74’te görüleceği üzere ankete katılan işletmelerin içinde bulundukları ekonomik duruma göre korunma yöntemi olarak seçtikleri döviz piyasası işlemlerindeki ilk üç sıralaması önem sırasına göre şöyledir:

1. Futures Sözleşmeler(%48)
2. Opsiyon Sözleşmeleri(%72)
3. Forward Sözleşmeleri (%38)’dir.

3.6 HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Araştırmanın alt problemlerinden birisi “ firmalar döviz işlemlerini döviz gelirlerini artırmak için yaparlar” şeklindedir. Bunun için oluşturulan sorulara verilen cevaplar için bulgular Tablo 75’te verilmiştir.

Tablo 75: İthalat-İhracat Firmaları Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
6-Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır.	3,04	0,94	-7,170	0,000*
7-Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır.	3,58	0,73	-4,063	0,000*
18-Döviz, bir yatırım aracıdır.	3,76	0,93	-1,809	0,077

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Döviz piyasasında işlem yapmanın en önemli nedeni dövizin bir yatırım aracı olarak görülmesidir(3,76). İkinci sıradaki neden ise, yapılan ticari işlemlerden dolayı elde edilen dövizin, döviz piyasasında değerlendirilerek daha fazla gelir elde edilmek istenmesidir(3,58) . Ancak döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır önermesi (3,04) işletmelerin çoğunun kararsız kaldığı bir görüştür.

Tablo 76: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
6-Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır.	Limited	23	3,35	1,15	2,490	0,094	Yok
	Anonim	24	2,75	0,68			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
7-Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır.	Limited	23	3,39	0,94	3,470	0,039*	Var
	Anonim	24	3,83	0,38			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
18-Döviz, bir yatırım aracıdır.	Limited	23	3,43	1,16	2,750	0,075	Yok
	Anonim	24	4,04	0,62			
	Kolektif	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır” “Döviz, bir yatırım aracıdır” önermelerinde verilen cevaplarda firma türleri değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak limited şirketlerinin “döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır” yargısına ilişkin görüşleri

diğer firma türlerine göre daha olumlu bulunmuştur. Anonim şirketlerinin “Döviz, bir yatırım aracıdır” yargısına ilişkin görüşleri ise diğer firma türlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

“Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır” önermesine verilen cevaplarda, firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Anonim şirketlerin diğer şirket türlerine göre yaptığı ticari işlemlerinden dolayı elde ettiği döviz, daha fazla gelir elde etmek için döviz piyasasında yatırıma dönüştürdüğü görülmüştür.

Tablo 77: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Döviz İşlemlerini Döviz Gelirlerini Artırmak İçin Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
6-Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır.	Tarım	6	3,00	0,89	4,240	0,005*	Var
	Sanayi	12	2,33	0,49			
	Madencilik	4	4,00	1,15			
	Bilişim	13	3,46	0,88			
	Diğer	15	3,00	0,93			
7-Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır.	Tarım	6	3,00	0,89	7,549	0,000*	Var
	Sanayi	12	3,83	0,72			
	Madencilik	4	4,00	0,00			
	Bilişim	13	3,00	0,71			
	Diğer	15	4,00	0,00			
18-Döviz, bir yatırım aracıdır.	Tarım	6	4,33	0,52	2,810	0,036*	Var
	Sanayi	12	3,50	0,80			
	Madencilik	4	3,50	1,73			
	Bilişim	13	3,31	1,11			
	Diğer	15	4,20	0,41			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır” önermesine verilen cevaplar ile firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak

anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre Madencilik sektörü bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

“Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yaparım” önermesine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre madencilik ve diğer sektörler bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

“Döviz, bir yatırım aracıdır” önermesine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre tarım sektörü bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

Tablo 78: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Döviz Gelirlerini Artırmak İçin İşlem Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
6-Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır.	50 ve altı	20	2,90	0,85	2,162	0,089	Yok
	51-70	11	3,73	1,42			
	71-100	2	3,00	0,00			
	101-150	14	2,71	0,47			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			
7-Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır.	50 ve altı	20	3,30	0,86	1,527	0,21	Yok
	51-70	11	3,82	0,40			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	3,64	0,74			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
18-Döviz, bir yatırım aracıdır.	50 ve altı	20	3,65	0,93	6,937	0,000*	Var
	51-70	11	2,91	0,83			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	4,36	0,50			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır”, “Yapılan ticari işlemlerde elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz

piyajasında yatırım yapılır” önermelerine verilen cevaplar firmaların çalışan sayıları değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak 51-70 ile 71-100, 201 ve üzeri çalışan aralığındaki işletmeler bu önermelere daha olumlu bakmaktadır.

“Döviz, bir yatırım aracıdır” önermesine verilen cevaplar, firma çalışan sayıları değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 101-150 aralığındaki çalışan sayısına sahip işletmeler bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

Tablo 79: İthalat-İhracat Firmalarının Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
8-Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.	3,48	0,78	-4,662	0,000*
16-Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır.	3,74	0,66	-2,768	0,008*
17-Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.	3,88	0,74	-1,137	0,261

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Ankete katılan işletmelerin çoğunluğu “Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir” önermesini(3,88) desteklemektedirler. İkinci olarak ise “döviz piyasasının gelişmesi, İthalat-İhracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır” önermesini (3,74), üçüncü olarak ise “yapılan İthalat-İhracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir” önermesini(3,48) desteklemektedirler.

Tablo 80: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
8-Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.	Limited	23	3,30	0,76	1,460	0,244	Yok
	Anonim	24	3,58	0,83			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
16-Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır.	Limited	23	3,43	0,90	5,280	0,009*	Var
	Anonim	24	4,00	0,00			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
17-Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.	Limited	23	3,87	0,55	0,040	0,961	Yok
	Anonim	24	3,88	0,95			
	Kolektif	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.”
 “Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.”
 İfadelerine verilen cevaplarda firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak kolektif şirketlerin “Yapılan İthalat-İhracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir” “Döviz piyasasında en fazla işlem payına İthalat-İhracat firmaları sahiptir” yargılarına ilişkin görüşleri diğer şirket türlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Anonim ve kolektif şirketlerin “Döviz piyasasının gelişmesi İthalat-İhracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır” yargısına ilişkin görüşleri limited şirketlerine göre daha olumlu bulunmuştur. Firma türü değişkeni ile “Döviz piyasasının gelişmesi ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır” görüşü arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Tablo 81: İthalat-İhracat Firmalarının Sektöre Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
8-Yapılan ithalat –ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.	Tarım	6	4,00	0,00	5,648	0,001*	Var
	Sanayi	12	3,00	0,85			
	Madencilik	4	2,50	0,58			
	Bilişim	13	3,85	0,38			
	Diğer	15	3,60	0,83			
16-Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat – ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır.	Tarım	6	3,33	1,03	3,572	0,013*	Var
	Sanayi	12	4,00	0,00			
	Madencilik	4	3,00	1,15			
	Bilişim	13	3,62	0,77			
	Diğer	15	4,00	0,00			
17-Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.	Tarım	6	4,33	0,52	11,220	0,000*	Var
	Sanayi	12	3,00	0,85			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	3,92	0,28			
	Diğer	15	4,20	0,41			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Yapılan İthalat-İhracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir” önermesine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre tarım sektörü bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

“Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır” önermesine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre Sanayi ve Diğer sektör türleri bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

“Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir” önermesine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre madencilik sektörü bu önermeye daha olumlu bakmaktadır.

Tablo 82: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Doğrudan Döviz Piyasasının Katılımcısı Olduğuna İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
8-Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.	50 ve altı	20	3,80	0,41	6,116	0,001*	Var
	51-70	11	3,64	0,50			
	71-100	2	2,00	0,00			
	101-150	14	3,00	1,04			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
16-Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır.	50 ve altı	20	3,75	0,64	2,314	0,072	Yok
	51-70	11	3,27	1,01			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	4,00	0,00			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
17-Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.	50 ve altı	20	3,85	0,59	4,827	0,003*	Var
	51-70	11	3,27	1,01			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	4,21	0,43			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasasının gelişmesi, İthalat-İhracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır” önermesine verilen cevap firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak 71 ve üzeri çalışan sayısına sahip işletmelerin görüşü 70 ve altı çalışan sayısına sahip işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

“Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir” “Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir” önermelerine verilen cevaplar, firmaların çalışan sayıları değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca 71-100 aralığı ile 201 ve üzeri çalışan sayısına sahip işletmeler bu önermelere daha olumlu bakmaktadırlar.

Tablo 83: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Ortalama	Std. sapma	t +	p
5-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar.	4,08	0,75	0,753	0,455
10-Vadeli İşlemlerde en çok Futures Sözleşmeler yapılır.	3,26	1,04	-5,002	0,000*
23-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar.	3,64	0,59	-4,257	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 83'te görüleceği üzere katılımcılar en fazla “İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar” yargısına(4,08) ilişkin görüşü desteklerken, ikinci olarak “İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar” yargısını(3,64), üçüncü olarak ise “vadeli işlemlerde en çok futures sözleşmeler yapılır” yargısını(3,26) desteklemektedirler.

Tablo 84: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
5-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar.	Limited	23	4,43	0,73	5,860	0,005*	Var
	Anonim	24	3,75	0,68			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
10-Vadeli İşlemlerde en çok Futures Sözleşmeler yapılır.	Limited	23	3,65	0,93	3,280	0,046*	Var
	Anonim	24	2,92	1,10			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
23-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar.	Limited	23	3,91	0,29	6,370	0,004*	Var
	Anonim	24	3,46	0,72			
	Kolektif	3	3,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar”, “Vadeli işlemlerde en çok futures sözleşmeler yapılır” ve “İthalat-

İhracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar” önermelerine verilen cevaplar firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bu ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde, limited şirketlerinin bu önermelere daha olumlu baktığı görülmüştür.

Tablo 85: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
5-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar.	Tarım	6	4,33	0,52	5,170	0,002*	Var
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	4,5	0,58			
	Bilişim	13	4,46	0,52			
	Diğer	15	3,47	0,92			
10-Vadeli İşlemlerde en çok Futures Sözleşmeler yapılır.	Tarım	6	3,00	0,89	1,665	0,175	Yok
	Sanayi	12	3,83	0,72			
	Madencilik	4	2,50	1,73			
	Bilişim	13	3,23	0,83			
	Diğer	15	3,13	1,19			
23- İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar.	Tarım	6	4,00	0,00	4,632	0,003*	Var
	Sanayi	12	4,00	0,00			
	Madencilik	4	4,00	0,00			
	Bilişim	13	3,38	0,51			
	Diğer	15	3,33	0,82			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Vadeli işlemlerde en çok futures sözleşmeler yapılır” önermesine verilen cevaplar ile firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak sanayi sektörünün “vadeli işlemlerde en çok futures sözleşmeler yapılır” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre daha olumlu bulunmuştur.

“İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar” ve “İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar” önermelerine verilen cevaplar firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Bu ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde bilişim sektörü “İthalat-İhracat firmaları döviz

piyajasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar” yargısını, tarım, sanayi, madencilik sektörleri ise “İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar” yargısını diğer sektörler göre daha olumlu bulmuşlardır.

Tablo 86: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyajasında Yaptıkları İşlemlere İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
5-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar.	50 ve altı	20	4,00	0,97	0,135	0,968	Yok
	51-70	11	4,18	0,87			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	4,14	0,36			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
10-Vadeli işlemlerde en çok Futures Sözleşmeler yapılır.	50 ve altı	20	3,55	0,89	3,953	0,008*	Var
	51-70	11	3,55	0,52			
	71-100	2	1,00	0,00			
	101-150	14	3,00	1,30			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			
23-İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar.	50 ve altı	20	3,65	0,75	1,926	0,123	Yok
	51-70	11	3,91	0,30			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	3,50	0,52			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar” ve “İthalat-İhracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar” önermelerine verilen cevaplar ile firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

“Vadeli işlemlerde en çok futures sözleşmeler yapılır” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, 51-70 aralığı ile 50 ve altı çalışan sayısına sahip işletmeler diğer işletmelere göre daha olumlu baktığı görülmüştür.

Tablo 87: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
1-Döviz piyasası riskli bir piyasadır.	3,86	1,29	-0,765	0,448
9-Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur.	2,94	0,74	-10,130	0,000*
11-Döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır.	3,42	1,16	-3,529	0,001*
19-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	4,66	0,47	9,753	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Ankete katılan işletmelerin çoğunluğu döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olduğu görüşü üzerinde birleşmektedirler(4,66). İkinci sırada ise döviz piyasasının riskli bir piyasa olduğu olgusu yer almaktadır. İşletmeler, döviz piyasasının spekülasyona açık ve riskli bir piyasa olduğunu düşünseler de ticari işlemlerinden dolayı elde ettikleri ya da edebilecekleri dövizleri, kendilerinin kabul edebilecekleri döviz kurunda sabitlemek için döviz piyasasında işlemler yapmaktadırlar(3,42). Ancak döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur önermesine (2,94) işletmelerin çoğunluğunun katıldığı bir görüş değildir.

Tablo 88: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
1-Döviz piyasası riskli bir piyasadır.	Limited	23	3,43	1,53	3,168	0,051	Yok
	Anonim	24	4,13	0,95			
	Kolektif	3	5,00	0,00			
9-Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur.	Limited	23	2,65	0,93	3,695	0,032*	Var
	Anonim	24	3,21	0,41			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
11-Döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır.	Limited	23	4,26	0,86	21,720	0,000*	Var
	Anonim	24	2,79	0,88			
	Kolektif	3	2,00	0,00			
19-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	Limited	23	4,74	0,45	1,870	0,165	Yok
	Anonim	24	4,54	0,51			
	Kolektif	3	5,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasası riskli bir piyasadır” ve “Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir” önermelerine verilen cevaplar firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, anonim ile limited şirketlerin diğer şirket türlerine göre önermelere daha olumlu baktığı görülmüştür.

Tablo 89: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
1-Döviz piyasası riskli bir piyasadır.	Tarım	6	4,67	0,52	13,220	0,000*	Var
	Sanayi	12	2,33	1,30			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	4,77	0,44			
	Diğer	15	3,80	1,01			
9-Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur.	Tarım	6	2,67	1,03	2,198	0,084	Yok
	Sanayi	12	3,00	0,85			
	Madencilik	4	2,50	0,58			
	Bilişim	13	2,69	0,63			
	Diğer	15	3,33	0,49			
11-Döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır.	Tarım	6	4,00	1,55	4,417	0,004*	Var
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	4,00	1,15			
	Bilişim	13	3,08	1,26			
	Diğer	15	2,73	0,88			
19-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	Tarım	6	4,67	0,52	6,956	0,000*	Var
	Sanayi	12	4,67	0,49			
	Madencilik	4	5,00	0,00			
	Bilişim	13	5,00	0,00			
	Diğer	15	4,27	0,46			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur” önermesine verilen cevaplar ile firma sektörü değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, bilişim sektörü “döviz piyasası riskli bir piyasadır” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre, sanayi sektörü “döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre, madencilik ve bilişim sektörleri “döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya

sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 90: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
9-Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur.	50 ve altı	20	3,15	0,93	0,798	0,533	Yok
	51-70	11	2,82	0,75			
	71-100	2	3,00	0,00			
	101-150	14	2,71	0,47			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			
11-Döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır.	50 ve altı	20	3,10	1,17	5,129	0,002*	Var
	51-70	11	4,55	0,52			
	71-100	2	3,00	0,00			
	101-150	14	2,93	1,14			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
19-Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.	50 ve altı	20	4,30	0,47	18,804	0,000*	Var
	51-70	11	5,00	0,00			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	5,00	0,00			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak 50 ve altı çalışan sayısına sahip işletmeler diğer işletmelere göre daha olumlu görüştedir.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından anlamlı fark bulunmuş olup, 51-70 aralığında çalışan sayısına sahip işletmelerin “döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır” yargısına ilişkin görüşleri diğer çalışan sayılarına sahip işletmelere göre, 51-70, 71-100 ile 101-150 aralığında çalışan sayısına sahip işletmelerin “döviz piyasası spekülasyona açık bir

yapıya sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri diğer çalışan sayılarına sahip işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 91: İthalat-İhracat Firmalarına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular

Önergeler	Ortalama	Std. sapma	t +	p
4-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	4,02	0,93	0,151	0,881
20-Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.	4,62	0,49	8,941	0,000*
21-Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.	4,44	1,03	3,011	0,004*
22-Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır.	3,52	1,26	-2,682	0,010*
24-Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır.	3,38	1,17	-3,728	0,001*
30-Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler.	4,38	0,72	3,704	0,001*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Döviz piyasasındaki döviz kurları üzerinde birçok faktör etki göstermektedir. Ancak en önemli etkiyi Merkez Bankasının izlemiş olduğu politikalardır(4,62). İkinci olarak ise hükümetlerin izlediği politikalar yer almaktadır(4,38). Enflasyonun döviz kuru üzerindeki etkisi ise 3. sırada yer almaktadır(4,02). Döviz piyasasının daha etkin olarak işlemesi ve gelişmesi ise hükümetlerin izlediği etkin politikalar ile mümkün görülmüştür(4,44). Ankete katılan işletmeler ise döviz işlemlerini dış gelişmelere(3,52) ve ticari işlem hacimlerine bakılarak daha etkin yapılacağı görüşünde birleşmektedirler.

Tablo 92: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
4-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	Limited	23	4,52	0,51	19,120	0,000*	Var
	Anonim	24	3,79	0,88			
	Kolektif	3	2,00	0,00			
20-Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.	Limited	23	4,52	0,51	1,502	0,233	Yok
	Anonim	24	4,67	0,48			
	Kolektif	3	5,00	0,00			
21-Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.	Limited	23	4,83	0,39	4,893	0,012*	Var
	Anonim	24	4,00	1,32			
	Kolektif	3	5,00	0,00			
22-Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır.	Limited	23	3,22	1,78	1,284	0,286	Yok
	Anonim	24	3,75	0,44			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
24-Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır.	Limited	23	3,35	1,53	0,434	0,65	Yok
	Anonim	24	3,33	0,82			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
30-Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler.	Limited	23	4,17	0,49	2,496	0,093	Yok
	Anonim	24	4,50	0,88			
	Kolektif	3	5,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir”, “Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır”, “Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır” ve “Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma türü bakımından anlamlı fark bulunmuş olup, limited şirketlerin “Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır” önermesine ilişkin görüşleri diğer firma türlerine göre, kolektif şirketlerin “Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir” önermesine ilişkin görüşleri diğer firma türlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 93: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
4-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	Tarım	6	4,33	0,52	2,379	0,066	Yok
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	3,38	1,56			
	Diğer	15	4,20	0,41			
20-Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.	Tarım	6	4,67	0,52	6,188	0,000*	Var
	Sanayi	12	4,33	0,49			
	Madencilik	4	5,00	0,00			
	Bilişim	13	5,00	0,00			
	Diğer	15	4,40	0,51			
21-Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.	Tarım	6	4,33	0,52	7,106	0,000*	Var
	Sanayi	12	5,00	0,00			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	5,00	0,00			
	Diğer	15	3,53	1,46			
22-Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır.	Tarım	6	2,67	1,86	5,886	0,001*	Var
	Sanayi	12	4,67	0,49			
	Madencilik	4	2,50	1,73			
	Bilişim	13	3,08	1,26			
	Diğer	15	3,60	0,51			
24-Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır.	Tarım	6	3,67	1,37	3,189	0,022*	Var
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	2,50	1,73			
	Bilişim	13	3,38	1,45			
	Diğer	15	2,87	0,74			
30-Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler.	Tarım	6	4,00	0,00	2,129	0,093	Yok
	Sanayi	12	4,67	0,49			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	4,62	0,51			
	Diğer	15	4,07	1,03			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.” ve “Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş olup, madencilik ve bilişim sektörlerinin “Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörler göre daha olumlu bulunmuştur.

Sanayi ve Bilişim sektörlerinin “Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre daha olumlu bulunmuştur.

Sanayi sektörünün “Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır” ve “Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır” yargılarına ilişkin görüşleri ise diğer sektörlerle göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 94: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Kurlarını Etkileyen En Önemli Faktörlere İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
4-Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.	50 ve altı	20	4,30	0,47	7,024	0,000*	Var
	51-70	11	4,36	0,50			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	3,14	1,23			
	201 ve üzeri	3	5,00	0,00			
20-Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.	50 ve altı	20	4,30	0,47	5,386	0,001*	Var
	51-70	11	4,91	0,30			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	4,71	0,47			
	201 ve üzeri	3	5,00	0,00			
21-Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.	50 ve altı	20	3,95	1,43	3,252	0,020*	Var
	51-70	11	4,82	0,40			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	5,00	0,00			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
22-Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır.	50 ve altı	20	3,40	1,35	3,872	0,009*	Var
	51-70	11	2,55	1,44			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	4,29	0,47			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
24-Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır.	50 ve altı	20	2,90	1,33	2,021	0,107	Yok
	51-70	11	3,55	1,37			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	3,93	0,62			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			
30-Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler.	50 ve altı	20	4,00	0,79	6,673	0,000*	Var
	51-70	11	4,27	0,65			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	5,00	0,00			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, 201 ve üzeri çalışan sayısına sahip işletmelerin “Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır” yargısına ilişkin görüşleri diğer işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

71-100 ile 201 ve üzeri çalışan sayısına sahip işletmelerin “Merkez bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir” yargısına ilişkin görüşleri diğer işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

101-150 aralığında çalışana sahip işletmelerin “Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir” ve “Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır” yargılarına ilişkin görüşleri diğer işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

71-100 ile 101-150 aralığında çalışana sahip işletmelerin “hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler” yargısına ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 95: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular

Önergeler	Ortalama	Std. sapma	t +	p
2-Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır.	3,62	1,12	-2,393	0,021*
3-Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir.	3,44	1,14	-3,456	0,001*
14-Döviz, borç - alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır.	3,04	0,96	-7,012	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Ankete katılan işletmelerin çoğunluğu, döviz piyasasındaki işlem yapma amaçlarını risklerini minimize etmek olarak göstermektedirler(3,62). İkinci olarak ise döviz, ticari işlemlerinde kullanma amaçları gelmektedir(3,44). Son olarak ise işletmeler döviz borç-alacak işlemlerindeki zararlarını minimize etme amacı ile kullanmaktadırlar.

Tablo 96: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
2-Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır.	Limited	23	3,74	1,18	3,691	0,032*	Var
	Anonim	24	3,71	1,00			
	Kolektif	3	2,00	0,00			
3-Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir.	Limited	23	3,04	1,15	5,246	0,009*	Var
	Anonim	24	3,63	1,01			
	Kolektif	3	5,00	0,00			
14-Döviz, borç - alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır.	Limited	23	3,48	1,08	5,381	0,008*	Var
	Anonim	24	2,63	0,71			
	Kolektif	3	3,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır” ve “Döviz, borç-alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından anlamlı fark bulunmuş olup, limited şirketlerinin diğer işletme türlerine göre daha olumlu baktığı görülmüştür.

“Döviz, ticari işlemlerde kullanmak amacıyla tedarik edilir” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından anlamlı fark bulunmuş olup kolektif şirketlerinin diğer işletme türlerine göre daha olumlu baktığı görülmüştür.

Tablo 97: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
2-Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır.	Tarım	6	3,67	1,37	2,812	0,036*	Var
	Sanayi	12	3,83	0,72			
	Madencilik	4	3,50	1,73			
	Bilişim	13	2,85	1,34			
	Diğer	15	4,13	0,52			
3-Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir.	Tarım	6	2,00	0,00	6,695	0,000*	Var
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	3,00	1,15			
	Bilişim	13	3,92	1,38			
	Diğer	15	3,13	0,92			
14-Döviz, borç - alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır.	Tarım	6	2,67	1,86	1,461	0,230	Yok
	Sanayi	12	3,33	0,98			
	Madencilik	4	3,50	0,58			
	Bilişim	13	3,23	0,44			
	Diğer	15	2,67	0,82			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz, borç-alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Diğer sektörlerin(4,13) “döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır” yargısına, sanayi sektörünün(4,17) “döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir” yargısına, madencilik sektörünün(3,50) “döviz, borç-alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır” yargısına ilişkin görüşleri diğer sektörlerle göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 98: İthalat-İhracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Yaptıkları İşlem Amaçlarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
2-Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır.	50 ve altı	20	3,95	0,76	2,605	0,048*	Var
	51-70	11	3,00	1,10			
	71-100	2	5,00	0,00			
	101-150	14	3,36	1,45			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
3-Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir.	50 ve altı	20	2,70	0,98	11,652	0,000*	Var
	51-70	11	3,27	1,01			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	4,64	0,50			
	201 ve üzeri	3	3,00	0,00			
14-Döviz, borç - alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır.	50 ve altı	20	2,95	1,10	1,552	0,203	Yok
	51-70	11	2,64	1,21			
	71-100	2	3,00	0,00			
	101-150	14	3,29	0,47			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz, borç-alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. “Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır” önermesi 71-100 aralığındaki çalışan sayısına sahip işletmeler, “Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir” önermesi 101-150 aralığındaki çalışan sayısına sahip işletmelere göre daha olumlu görülmüştür.

Tablo 99: İthalat-ihracat Firmalarının Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t +	p
15-Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür.	4,54	0,57	6,596	0,000*
26-Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır.	3,40	0,85	-4,950	0,000*
32-Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır.	3,30	1,21	-4,069	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 99’da görüleceği üzere katılımcıların çoğunluğuna göre arbitraj işlemleri, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem olarak görülmektedir(4,54).

Tablo 100: İthalat-ihracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
15-Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür.	Limited	23	4,65	0,65	1,857	0,167	Yok
	Anonim	24	4,50	0,51			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
26-Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır.	Limited	23	3,43	0,95	0,341	0,713	Yok
	Anonim	24	3,42	0,83			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
32-Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır.	Limited	23	3,43	1,34	1,935	0,156	Yok
	Anonim	24	3,33	1,09			
	Kolektif	3	2,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür”, “Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır” ve “Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarında yararlanmak için işlem yapılır” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak “Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür” ve “Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarında yararlanmak için işlem yapılır” önermelerine limited şirketleri, “döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak

için yapılır” önermesine anonim şirketleri diğer şirketlere göre daha olumlu bakmaktadır.

Tablo 101: İthalat-ihracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
15-Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür.	Tarım	6	4,33	1,03	1,979	0,114	Yok
	Sanayi	12	4,33	0,49			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	4,46	0,52			
	Diğer	15	4,87	0,35			
26-Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır.	Tarım	6	4,33	0,52	6,810	0,000*	Var
	Sanayi	12	3,67	0,78			
	Madencilik	4	2,50	0,58			
	Bilişim	13	2,85	0,55			
	Diğer	15	3,53	0,83			
32-Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır.	Tarım	6	3,67	2,07	2,900	0,032*	Var
	Sanayi	12	3,67	0,49			
	Madencilik	4	2,00	0,00			
	Bilişim	13	2,77	1,30			
	Diğer	15	3,67	0,98			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Tarım sektörünün “döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır” yargısına ilişkin görüşleri diğerlerine göre, tarım, sanayi ve diğer sektörlerin “Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır” yargısına ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 102: İthalat-ihracat Firmalarının Çalışan Sayısına Göre Döviz Piyasasında Arbitraj Yapmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
15-Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür.	50 ve altı	20	4,70	0,66	2,848	0,035*	Var
	51-70	11	4,64	0,50			
	71-100	2	4,00	0,00			
	101-150	14	4,21	0,43			
	201 ve üzeri	3	5,00	0,00			
26-Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır.	50 ve altı	20	3,70	0,73	6,561	0,000*	Var
	51-70	11	3,73	0,79			
	71-100	2	2,00	0,00			
	101-150	14	2,79	0,70			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			
32-Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır.	50 ve altı	20	3,80	1,24	3,533	0,014*	Var
	51-70	11	3,36	1,21			
	71-100	2	2,00	0,00			
	101-150	14	2,57	0,94			
	201 ve üzeri	3	4,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 102’de görüleceği üzere ifadelere ilişkin verilen cevaplar incelendiğinde firma çalışan sayısı değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. 201 ve üzeri çalışan sayısına sahip işletmeler diğerlerinde göre bu önermelere daha olumlu bakmaktadırlar.

Tablo 103: İthalat-İhracat Firmalarının Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumda Olmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t ⁺	p
13-İthalat-ihracat firmalarının yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda piyasa yapıcısıdır.	4,04	0,45	0,629	0,533
25-Merkez Bankası, döviz piyasasının tek piyasa yapıcısıdır.	2,80	1,26	-6,725	0,000*
27- İthalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	3,14	1,05	-5,792	0,000*
33- İthalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	3,04	0,90	-7,521	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 103'te görüleceği üzere döviz piyasasına katılımcı olarak da giren ithalat-ihracat firmaları, yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda döviz piyasasında piyasa yapıcısı olarak da görülmüşlerdir(4,04). İthalat-ihracat firmalarının döviz piyasasında piyasa yapıcısı olarak görünmesinde firmaların yüklü miktarda işlem yapmaları(3,14) ve çok sayıda işlem yapmalarına bağlanmıştır(3,04). Ancak Merkez Bankası, döviz piyasasında tek piyasa yapıcısıdır önermesine(2,80) katılımcıların çoğunluğunun katıldığı bir görüş değildir.

Tablo 104: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumunda Olmalarına İlişkin Bulgular

Önergeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
13- İthalat-ihracat firmalarının yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda piyasa yapıcısıdırlar.	Limited	23	3,87	0,46	3,711	0,032*	Var
	Anonim	24	4,21	0,41			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
25-Merkez Bankası, döviz piyasasının tek piyasa yapıcısıdır.	Limited	23	1,87	0,76	21,680	0,000*	Var
	Anonim	24	3,54	1,10			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
27- ithalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	Limited	23	2,78	1,24	2,995	0,06	Yok
	Anonim	24	3,50	0,78			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
33- ithalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	Limited	23	3,00	1,13	0,051	0,95	Yok
	Anonim	24	3,08	0,72			
	Kolektif	3	3,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“İthalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidir” ve “İthalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, kolektif şirketlerin görüşleri diğer şirketlere göre daha olumlu görülmüştür.

Tablo 105: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Piyasa Yapıcısı Konumunda Olmalarına İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
13-İthalat-ihracat firmalarının yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda piyasa yapıcısıdır.	Tarım	6	4,00	0,00	1,688	0,169	Yok
	Sanayi	12	4,00	0,00			
	Madencilik	4	4,00	1,15			
	Bilişim	13	3,85	0,38			
	Diğer	15	4,27	0,46			
25-Merkez Bankası, döviz piyasasının tek piyasa yapıcısıdır.	Tarım	6	1,33	0,52	3,714	0,011*	Var
	Sanayi	12	2,67	0,49			
	Madencilik	4	3,50	1,73			
	Bilişim	13	2,77	1,42			
	Diğer	15	3,33	1,23			
27- İthalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	Tarım	6	3,00	0,89	5,932	0,001*	Var
	Sanayi	12	3,17	1,27			
	Madencilik	4	3,00	1,15			
	Bilişim	13	2,31	0,85			
	Diğer	15	3,93	0,26			
33- İthalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler	Tarım	6	2,67	1,03	12,432	0,000*	Var
	Sanayi	12	4,17	0,39			
	Madencilik	4	2,50	0,58			
	Bilişim	13	2,54	0,52			
	Diğer	15	2,87	0,74			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“İthalat-ihracat firmalarını yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda piyasa yapıcısıdır” önermesine verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadeler verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, madencilik sektörünün “Merkez Bankası, döviz piyasasının tek piyasa yapıcısı olmasına” ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Diğer sektörlerin “İthalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisi olmasına” ilişkin görüşleri ve sanayi sektörünün “İthalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz

kurunun belirleyicisi olmasına” ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 106: İthalat-İhracat Firmalarına Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular

Önermeler	Ortalama	Std. sapma	t +	p
12-Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır.	3,44	1,09	-3,630	0,001*
28-Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır.	3,96	0,75	-0,375	0,709
29-Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığı ile yapılmalıdır.	3,36	1,00	-4,502	0,000*
31-Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır.	2,50	0,86	-12,29	0,000*

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

Tablo 106’da görüleceği üzere döviz piyasasındaki işlemlerin eğitimli kişiler tarafından yapılması gerektiği(3,96) katılımcıların çoğunluğunun katıldığı bir görüştür. İkinci görüşleri ise, döviz işlemlerinin yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılması(3,44) olarak görülmüştür. Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığıyla yapılması ise üçüncü sırada yer almaktadır. Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır önermesine (2,50) katılımcıların çoğunluğunun katıldığı bir görüş değildir.

Tablo 107: İthalat-İhracat Firmalarının Türüne Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
12-Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır.	Limited	23	3,52	0,95	3,010	0,059	Yok
	Anonim	24	3,54	1,18			
	Kolektif	3	2,00	0,00			
28-Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır.	Limited	23	4,52	0,59	24,400	0,000*	Var
	Anonim	24	3,54	0,51			
	Kolektif	3	3,00	0,00			
29-Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığı ile yapılmalıdır.	Limited	23	3,78	0,90	6,697	0,003*	Var
	Anonim	24	2,88	0,95			
	Kolektif	3	4,00	0,00			
31-Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır.	Limited	23	2,65	1,07	0,972	0,386	Yok
	Anonim	24	2,42	0,65			
	Kolektif	3	2,00	0,00			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır” ve “Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma türü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, limited şirketinin “Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır” önermesine ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur. Kolektif şirketlerin “Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığı ile yapılmalıdır” önermesine ilişkin görüşleri diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

Tablo 108: İthalat-İhracat Firmalarının Sektörüne Göre Döviz Piyasasında Eğitimli Kişiler Başarılı Olabilirler Olgusuna İlişkin Bulgular

Önermeler		N	Ortalama	Std. Sapma	F	p	Anlamlı Fark
12-Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır.	Tarım	6	3,33	1,03	6,404	0,000*	Var
	Sanayi	12	3,33	0,98			
	Madencilik	4	4,50	0,58			
	Bilişim	13	2,54	1,05			
	Diğer	15	4,07	0,70			
28-Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır.	Tarım	6	4,33	0,52	2,235	0,080	Yok
	Sanayi	12	4,33	0,49			
	Madencilik	4	4,00	1,15			
	Bilişim	13	3,85	0,99			
	Diğer	15	3,60	0,51			
29-Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığı ile yapılmalıdır.	Tarım	6	3,00	0,89	2,242	0,079	Yok
	Sanayi	12	3,67	1,30			
	Madencilik	4	3,00	1,15			
	Bilişim	13	3,85	0,55			
	Diğer	15	2,93	0,88			
31-Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır.	Tarım	6	1,67	0,52	10,438	0,000*	Var
	Sanayi	12	3,33	0,98			
	Madencilik	4	2,00	0,00			
	Bilişim	13	2,00	0,00			
	Diğer	15	2,73	0,70			

*p<0.05 H0 hipotezi için karar red.

“Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır” ve “Döviz işlemleri, bankaların dealerları aracılığı ile yapılmalıdır” önermelerine verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır.

Diğer ifadelere verilen cevaplar incelendiğinde firma sektörü değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuş olup, madencilik sektörünün “Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır” önermesine ilişkin görüşleri, sanayi sektörünün “Döviz işlemleri aracı kurumlar vasıtasıyla yapılmalıdır” önermesine ilişkin görüşler diğerlerine göre daha olumlu bulunmuştur.

SONUÇ

Ankete katılan kişisel katılımcıların %73'ü tasarruflarının %10 ve daha azını döviz piyasasında değerlendirmektedirler. Tasarruflarını %10 ve daha az olarak değerlendirenlerin %77,60'ı kadınlar %68,40'ı ise erkeklerdir.

Ankete katılan katılımcılar döviz kurunu ve döviz piyasasını etkileyen en önemli faktörleri sıralarken ilk sırada ekonomik faktörleri, ikinci sırada politik faktörleri üçüncü sırada ise yurt dışı gelişmelerini göstermektedirler. En önemli faktör olarak erkekler ekonomik faktörleri görürken kadınlar ise politik faktörleri görmektedirler. Memurlar ve işçiler ekonomik faktörleri, döviz piyasasını ve döviz kurunu etkileyen en önemli faktör olarak görürken küçük esnaf/zanaatkârlar ve diğer meslek grupları ise en önemli faktör olarak politik faktörleri görmektedirler.

Ankete katılan kişisel katılımcıların çoğu döviz büroları aracılığı ile döviz piyasasının katılımcısı olduklarını belirtmişlerdir. Döviz bürolarını seçen piyasa katılımcıların %37'sini erkekler, %30'unu ise kadınlar oluşturmaktadır. Döviz büroları aracılığı ile işlem yapan katılımcılar daha çok, tasarruflarını yatırıma dönüştürme amacı gütmektedirler. Yatırım yapmak için bekârların evli olanlara göre daha fazla döviz piyasasında işlem yaptığı görülmüştür.

Ankete katılan katılımcılar döviz işlemlerini yaparken yurt içi kamu ticari bankalarını tercih etmektedirler. Kamu bankalarını daha çok tercih edenler kadınlar ve meslek grubu olarak ise memurlardır. İşçiler ve küçük esnaf/zanaatkârlar döviz işlemlerinde daha çok yurt içi özel ticari bankalarını tercih etmektedirler.

Ankete katılan katılımcıların %33'üne göre döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olması, %21'ine göre kurların çok hızlı değişiklik göstermesi, %13'üne göre döviz piyasasında güvenilir bir finans kuruluşunun olmaması ve piyasa yapımcılarının kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapmaları, %11'ine göre ise piyasadaki finansal kuruluşlar arasında

kur farklarının olması ve döviz piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması en önemli sorunlar olarak görülmektedir.

Katılımcıların çoğu spot işlemler yapmayı tercih ederken, bir kısmı ise vadeli işlemler yapmayı tercih etmektedirler. Spot işlemleri daha çok erkek katılımcılar tercih ederken bayan katılımcılar vadeli işlemler yapmayı tercih etmektedirler.

Cinsiyet ile tasarrufları değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Ankete katılan katılımcılar genellikle eşit oranda tasarruflarını döviz piyasasında değerlendirmektedirler.

Eğitim durumu ile tasarrufları değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans veya doktora mezunları döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olarak görmektedirler.

Gelir durumu ile tasarrufları değerlendirmek için döviz piyasasında işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. 2001-2500 TL aralığında gelir elde edenlerin döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracı olarak gördükleri, 3001 TL ve üzeri gelir elde edenlerin ise tasarruflarını değer kaybı riskine karşı korumak için işlem yaptığı gözlenmiştir.

Eğitim durumu ile aracı kurumlar aracılığıyla döviz piyasasının katılımcısı olmaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Lise mezunları döviz piyasasına döviz büroları aracılığı ile katılımcı olurken, yüksek lisans veya doktora mezunları yatırım danışmanları veya ticari bankalar aracılığıyla döviz piyasasının katılımcısı olmaktadır.

Gelir durumu ile döviz piyasasında spot işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. 2001-2500 TL aralığında gelir elde edenler döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih etmektedirler. Gelir durumu düştükçe katılımcılar, vadeli işlemler yapmayı tercih etmektedirler.

Eğitim durumu ile döviz işlemlerinde yabancı bankaların seçilmesi arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. 2 yıllık yüksek okul, yüksek lisans veya doktora mezunları döviz işlemlerinde yabancı bankaları tercih ederken, diğerleri kamu bankalarını tercih etmektedirler.

Gelir durumu ile döviz piyasasında riskten korunma işlemleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. 3001 TL ve üzeri gelir elde edenler döviz piyasasında riskten korunmak için işlem yapmayı tercih etmektedirler.

Eğitim seviyesi ile döviz piyasasında işlem yapma arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans veya doktora mezunları döviz piyasasında eğitilmiş kişilerin işlem yapması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar.

Ankete katılan işletmelerin %46'sı ticari işlemlerinde Doları ilk sırada tercih ederken %30'u Euro'yu, %24'ü ise Türk Lirasını tercih etmektedirler. Katılımcıların %80'i ekonomik faktörleri döviz kurunu etkileyen en önemli faktör olarak görürken, %10'u Politik faktörleri ve Ülke faktörlerini, %8'i ise İnsan davranışlarını döviz kurunu etkileyen en önemli faktör olarak görmektedirler.

Ankete katılan işletmelerin %54'ü ticaret yapmak, %20'si yatırım yapmak, %22'si korunma amaçlı, %4'ü ise arbitraj amaçlı döviz piyasasında işlem yapmaktadırlar. Döviz piyasasında işlem yaparken katılımcıların %28'i yurt içi özel ticari bankaları, %24'ü yurt içi kamu ticari bankalarını, %18'i

Türkiye’de faal olan yabancı bankaları, %16’sı yabancı bankaların Türkiye’de açtığı şubeleri, %14’ü ise döviz brokerlerini tercih etmektedirler.

Ankete katılan işletmelerin %48’i spot işlemleri %44’ü vadeli işlemleri, %6’sı Arbitraj, %2’si ise swap işlemleri ilk sırada tercih etmektedirler. Ankete katılan işletmelere göre Türkiye’deki döviz piyasasının gelişmesi merkez bankasının daha etkin çalışmasına bağlı olduğu yönündedir.

Ankete katılan işletmelere göre içinde bulundukları ekonomik durumlarda döviz piyasasında, katılımcıların %48’i futures sözleşmelerini, %38’i forward sözleşmelerini, %20’si swap sözleşmelerini, %14’ü ise opsiyon sözleşmelerini yapmayı tercih etmektedirler.

Firma türü ile döviz gelirlerini artırmak için döviz piyasasında işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Anonim şirketlere göre ticari işlemlerden elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapmak diğer sektördeki işletmelere göre daha olumlu bulunmuştur.

Firma sektörü ile doğrudan döviz piyasasına katılma arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Madencilik sektörüne göre ithalat-ihracat firmaları döviz piyasasında yüksek bir işlem payına sahip olması nedeniyle doğrudan piyasa katılımcısı özelliğini göstermektedir.

Firma sektörü ile döviz piyasasında vadeli işlem yapmak arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bilişim sektörü döviz piyasasında diğer sektörlerle göre vadeli işlemler yapmayı tercih etmektedir.

Firma sektörü ile döviz piyasasında karşılaşılan kurların hızlı değişmesi sorunu arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Anonim

şirketlerine göre, döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri sorun teşkil etmekle birlikte gelir elde etme fırsatlarını da doğurmaktadır.

Firma türü ile döviz kurlarını etkileyen hükümetlerin izlediği politikalar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Kolektif şirketler, döviz kurları üzerinde hükümetlerin izlediği politikaların etkili olduğunu savunmaktadırlar.

Firma türü ile döviz piyasasında yaptıkları işlem amaçları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Limited şirketleri döviz işlemlerini döviz risklerini minimize etmek amacıyla yapmayı tercih etmektedirler.

Firma türü ile döviz piyasasında arbitraj işlemi yapma arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. İşletmelere göre arbitraj risksiz bir getiri sağlayan araç olarak görülmektedir.

Firma türü ile döviz piyasasında eğitimli kişilerin işlem yapması arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmış, 0,05 önem seviyesinde böyle bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Limited şirketlerine göre döviz piyasasındaki işlemler piyasayı bilen ve eğitimli kişiler tarafından yapılması gerektiği görüşü ön plana çıkmaktadır.

Öneriler:

Araştırma sonuçları göstermiştir ki; kişiler tasarruflarının çok az miktarını döviz piyasasında değerlendirmektedirler. Bu konu üzerinde finans kuruluşları çalışma yaparak döviz piyasası hakkında topluma bilgi vermeleri ve daha aktif rol oynamaları gerekmektedir.

Anket uygulanan kişiler göstermiştir ki; kişisel katılımcılar döviz işlemlerinin sınırlı olarak yapıldığı döviz büroları aracılığı ile döviz piyasasının katılımcısı olmaktadır. Bu konu üzerinde döviz piyasasının diğer

katılımcıları olan ticari bankalar, aracı kurumlar ve yatırım danışmanlıklarının kendilerini tanıtmaları gerekmektedir. Ticari bankalar, aracı kurumlar ve yatırım danışmanlıkları aynı borsa işlem seans odaları gibi döviz piyasası işlem seans odaları oluşturarak bu konuda halkın dikkatini çekmelidirler. Ticari bankaların bünyelerinde bulundurdıkları dealerlardan oluşan bir müşteri temsilciliği kurulup, bankaların hem mevcut müşterilerine hem de bankada işlem yapan diğer müşterilere döviz piyasası hakkında bilgi vermesi ve piyasanın tanıtımını yapması kişilerin bu piyasaya ilgi duymasına neden olabilmektedir. Ayrıca ticari bankalar, işbirliği yapacağı herhangi bir broker şirketi ile anlaşarak döviz işlemlerinin yapıldığı platformun demosunu cd ortamına aktararak ve tanıtıcı bir broşürle mevcut müşterilerine gönderip döviz piyasasının tanıtımını gerçekleştirebilir. Aracı kurumlar ve yatırım danışmanlıkları bünyelerindeki uzman personellerden faydalanarak kendi işletme bünyelerinde döviz piyasası eğitim seminerleri verebilirler. Ayrıca aracı kurum ve yatırım danışmanlıklarının, döviz piyasasına katılım ve piyasada yapılan işlemler konulu konferanslar vererek, döviz piyasasında işlem yapan kişisel katılımcıların döviz piyasasına duydukları ilgiyi artırabilir hatta büyük risklerin büyük getiri kaynağı olduğu vurgusu yapılabilirse kişilerin piyasada yaptıkları işlem hacimlerinin de artması sağlanabilir.

Döviz piyasasında işlem yapan kişilerin, meslek gruplarına göre işlem yaptıkları kurum veya kuruluşlar değişiklik göstermektedir. Memurlar ve işçiler yurt içi kamu bankalarında işlem yapmayı tercih ederken küçük esnaf/zanaatkârlar yurt içi özel ticari bankaları tercih etmektedirler.

Kişiler için döviz piyasasında işlem yaparken karşılaştıkları en önemli sorun döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapısının olmasıdır. Diğer sorunlar ise güvenilir bir finans kuruluşunun olmaması ve piyasa yapıcılarının kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapmaları olarak sıralanmaktadır. Devletin yetkili mercilerinin bu konular üzerinde detaylı bir çalışma yapmaları ve piyasa bilgilerine tüm katılımcıların eşit olarak ulaşmasını sağlayacak bir yapının olması ve ön yargılardan uzaklaştırılmış bir döviz piyasası olması yönünde adımlar atması gerekmektedir.

Ayrıca döviz piyasasında yeterli uzman personelin olmaması sorunu da önemlilik arz edecek durumda görülmekte, eğitilmiş ve uzman personellerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda vadeli işlem ve opsiyon borsası ve üniversitelere büyük pay düşmektedir. Vadeli işlem ve opsiyon borsasının vermiş olduğu eğitim seminerlerinin duyurusu kendi web sayfasının yanında kişilerin daha fazla ziyarette bulunduğu ticari bankaların web sayfalarında da ilan edilerek, döviz piyasasına ilgi duyanların ve firmaların finans personellerinin de katılımı sağlanmalıdır. Verilen eğitimlerde, katılımcılar arasında yetenekli olanların uzman yardımcısı olarak döviz piyasasında işlem yapmaları ve deneyim kazanmaları sağlanmalıdır. Üniversitelerin ilgili bölümlerinde okuyan öğrencilere, üniversitelerde düzenlenecek seminerlerle döviz piyasası tanıtılmalı, ilgi duyanların eğitilmesi ve yetiştirilmesi için sertifikalı eğitim programları açılmalıdır.

Araştırma sonuçları göstermiştir ki; ithalat-ihracat firmaları için döviz piyasasındaki hızlı kur değişiklikleri büyük sorun teşkil etmektedir. Dalgalı kur sisteminin en önemli özelliği döviz kurlarının arz ve talebe göre belirlenmesidir. Ancak arz ve talepteki oluşabilecek dengesizlik nedeniyle döviz kurları hızlı olarak artış yada azalış eğilimi göstermektedir. Hızlı kur değişimleri ithalat-ihracat firmaları için kur riski sorununu ortaya çıkarmakta ve önemli sorunlar arasında ilk sırada yer almaktadır. Kur riskine karşı bazı işletmeler döviz piyasasında işlemlerde bulunsalar da, yapılan anket araştırmasında bu oranın çok düşük düzeylerde olduğu görülmüştür. İthalat-ihracat firmaları yapacakları ticari işlemlerde kur riski ile karşı karşıya kalmaması için korunma yöntemi işlemlerini artırmalı bu konuda uzman personel bulundurmalı veya şirket içi eğitimle mevcut personeli bu konu üzerinde eğitmelidir. Ayrıca ithalat-ihracat firmaları yapmış oldukları işlem hacimleri ile ülkedeki döviz miktarını ve döviz kurunun belirleyicisi konumundadır. Kendi bünyelerinde oluşturacakları ayrı bir departmanla hem kur riskine karşı korunma sağlar hem de piyasanın sağlamış olduğu diğer imkânları da şirket politikaları doğrultusunda kullanarak gelir sağlayabilirler.

İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında büyük bir işlem payına sahiptirler fakat bu işlemler spot işlemler üzerinde gerçekleşmektedir. Döviz piyasasında yapılan vadeli işlemler, işletmelerin hem ticari kârlılığını artırmak için, hem de korunma yöntemi olarak tercih edilebilir. Vadeli işlemler piyasasında iki amaç doğrultusunda işlem yapılmaktadır. Bu piyasada fiyat riskinden bu riski aktarmak yoluyla korunmak isteyen üreticiler ile geleceğe yönelik fiyat belirsizliklerinden kâr sağlamayı amaçlayan spekülâtörler bulunmaktadır. Bu piyasaların varlığı bir yandan üreticilere üstlenmek istemedikleri riskin bir bölümünü aktarma olanağı sağlarken, diğer yandan da spekülâtörlere riski üstlenmek yoluyla kâr olanağı sağlamaktadır. Vadeli işlemlerin ithalat-ihracat firmaları açısından bir faydası da, bu türev ürünlerden geleceğe yönelik bilgi türetmenin mümkün olmasıdır. Piyasa katılımcıları vadeli işlem piyasasında pozisyon alırken vade sonundaki beklentilerini kullanarak fiyatlama yaptıkları için piyasada oluşan fiyatlardan geleceğe ilişkin bilgiler türetmek mümkün olabilmektedir.

Araştırma sonuçları göstermiştir ki; Türkiye’de döviz piyasasının gelişmesi Merkez Bankasının döviz piyasasında daha etkin bir rol oynaması ile mümkün olacağıdır. Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı, para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak, bir bütün olarak makro ekonomik dengelerin sağlanması açısından finansal sistemdeki istikrarı sağlamak ve sürdürmek merkez bankalarının en temel görevleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca, döviz piyasasında istikrarı sağlamak için müdahale amacıyla kullanacağı döviz ihtiyacını da göz önüne alınca Merkez Bankasının döviz piyasası ve kurları üzerindeki etkisinin önemi daha net ortaya çıkmaktadır. Dalgalı kur sistemine geçilmesiyle Merkez Bankasının piyasadaki etkinliği azaltıldıysa da Merkez Bankası, kurlardaki ani ve şiddetli yükselmeleri/düşmeleri önlemek üzere piyasada döviz satışında/satın alımında bulunarak kuru dengede tutmaktadır. Ancak döviz kurunu istenen düzeyde tutmak Türkiye’deki döviz piyasasının, dünyadaki yerini alması için yeterli olmamaktadır. Merkez Bankası, döviz piyasasının istikrarlı ve güvenilir bir yapıya sahip olmasını, katılımcılar için piyasada eşit bilgiye eşit şartlarda

ulaşılmasının sağlanması ve piyasa işleyişinin sorunsuz işleyişini sağlayacak yasal düzenlemeleri ve politikaları aktif hale getirmeli ve etkin olarak uygulamalıdır.

Günümüzde FX olarak bilinen tezgâh üstü piyasalarda yapılan döviz işlemleri hızla artmakta ve ülkemizde bunların ileride oluşturabileceği sorunlara ilişkin herhangi bir düzenleme veya tedbirler bulunmamaktadır. Merkez Bankasının görevleri arasında yer alan döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirler almak hükmü kesin olarak uygulanmalı ve FX firmaları yasal düzenlemeler kapsamına alınarak denetlenmelidir.

Döviz piyasalarının temel fonksiyonu, uluslararası ticaret ve sermaye akımlarının gerçekleştirilmesidir. Bugün dünyadaki en büyük mali piyasalar döviz piyasalarıdır. Bu piyasalarda yapılan işlemler dünyadaki toplam işlem hacminin 50 katından fazladır. Türkiye’de döviz piyasasının olması gerektiği noktaya gelebilmesi için öncelikle devletin etkin bir politika izlemesi, daha sonra Merkez Bankası tarafından piyasanın gelişimini sağlayacak alt yapının ortaya konulması, eğitim kurumlarının kalifiye eleman yetiştirmesi ve döviz piyasasının kullanıcılarına piyasanın en iyi şekilde tanıtılması gerekmektedir. Bunun için bankalar, aracı kurumlar ve yatırım danışmanlıkları web sayfalarında, gazetelerde, televizyonlarda, halkın dikkatini büyük oranda çeken ve etkili olan reklam panolarında ilanlar vererek piyasanın tanıtımını yapmalıdırlar. Ayrıca bunların yanında katılımcıların piyasa özetlerini takip edebilecekleri cep telefonu veya bilgisayar programlarıyla, görsellikle desteklenmiş tanıtım seminerleriyle, üniversitelerde açacakları tanıtım stantlarıyla, piyasanın ünlü katılımcılarının da katılımının sağlanacağı konferanslar ile döviz piyasasının tanıtımını yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABAAN Ernur D., “Türkiye’de Serbest Döviz Piyasası Etkinliği”, **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, Tebliğ No: 9512, Haziran 1995
- ALO MALİYE, **Döviz Kurları Üzerine İşlemler**, 01 Aralık 2009
http://www.alomaliye.com/halil_soyler_doviz_kur_islemler.htm
- AY A., **İktisadi Gelişme Sürecinde Döviz Kuru Sistemlerinin Türkiye Şartlarına Göre Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995
- AYDENİZ Ş., “Riskten Korunmak (Hedging) İçin Döviz Kuru Üzerine Vadeli İşlem (Futures) Sözleşmesinin Firmalarda Uygulanması”, **Yeditepe Üniversitesi Almanca İşletme Bölümü**, Ocak 2007
- AYYILDIZ C., **Döviz Kurlarında Ve Faiz Oranlarında Meydana Gelen Değişiklerin Firma Kârlılığına Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül 2009
- BAŞ, T., **Anket Nasıl Hazırlanır? Anket Nasıl Uygulanır? Anket Nasıl Değerlendirilir?**, Ankara 2008
- BARIŞIK S., DEMİRCİOĞLU E., “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat –İthalat İlişkisi(1980-2001)”, **ZKE Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2006
- BASKENT, **Türev Piyasaları, Vadeli İşlem Piyasaları Tanımı, Kurumsal Analizi ve Gelişimi**, 01 Şubat 2010
www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazpazartesi11.doc

- CERAN, N. “Yeni Finansman Teknikleri ve Ödemeler Dengesi”, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 8, Nisan 1991/2, Ankara
- CHAMBERS N.,**Türev Piyasalar**,Beta Basım Yayınları, İstanbul 2009
- CİĞERLİOĞLU O., **Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat arasındaki İlişki: Türkiye Örneği 1982-2005**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2007
- EKODIALOG, **Dalgalı Kur Sisteminde Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler**, 01 Aralık 2009
http://www.ekodialog.com/konular/dkur_etkenleri.html
- ERDEM Y., “Vadeli İşlem Piyasaları Forward & Futures ve Türkiye’de Oluşumun Ekonomik Şartları”, **Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları**, Ocak 1993
- EROL A., “Arbitraj İşlemlerinin Vergilendirilmesi”,**Finans Dünyasının Dergisi**, Haziran 1992
- FISTIKÇI N., **Döviz Piyasası Ve Kur Riskinden Korunma Yöntemleri: Türev Enstrümanlar Ve Türkiye’de Kullanılabilirliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2007
- GENBİLİM, **Fx ve Fx Piyasası**, 04 Şubat 2010
<http://www.genbilim.com/content/view/2997/89/>
- GÖK, A., “Alternatif Döviz Kuru Sistemi”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt :21 Sayı:1, 2006
- IMKB, **Vadeli İşlemler Piyasaları (Türev Piyasalar)**, 04 Ocak 2010
<http://www.imkb.gov.tr/Training/TrainingSets.aspx>

- KANSU A., **Döviz Krizleri: Türkiye 1994 Ve 2001 Krizlerinin Döviz Krizi Modeller Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003
- MUTLU Özlem Y., **Döviz Kuru Riskinde Hedging ve Türkiye Uygulaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004
- NURCAN B., **Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara 2005
- ORHANER E., **Para Piyasası Ders Notları**, Ankara 2008
- ÖZGÜL, A., YÜKSEL, E.D., KENDİRLİ, E., AKSU, S., **Sermaye Piyasası Ders Notları**, Ankara 2002
- SAKA Y., ÇOLAK S., **Uluslararası Finansman Ders Notları**, Ankara 2008
- SEYİDOĞLU H., **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2009
- TEKİN Barış R., “Döviz Kurundaki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansıması” **Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayınları**, 2004
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Para Politikası Raporu**, Ankara 2003
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para Ve Kur Politikası**, Ankara 2005
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Para Politikası Raporu**, Ankara 2008

- TCMB, **Merkez Bankası Kurlara Nasıl Müdahale eder?**, 15 Şubat 2010
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/mudahale2.htm
- TSPAKB, **Vadeli İşlem Piyasalarına Global Bakış**, 15 Ocak 2010
<http://www.tspakb.org.tr/tr/DesktopDefault.aspx?tabid=87>
- UZUNOĞLU S., **Para ve Döviz Piyasaları**, Literatür Yayınları İstanbul, 2008
- VOB, **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası Genel Tanıtımı**, 01 Şubat 2010
<http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/DesktopDefault.aspx?tabid=100>
- YALÇINER K., **Uluslararası Finansman**, Gazi Kitabevi, Ankara 2008
- YENİMAKALE, **Döviz Kuru Rejimleri ve Türkiye'nin Dış Ticaret Hacmi**, 28 Ocak 2010
<http://www.yenimakale.com/ekonomi/643-doviz-kuru-rejimleri-ve-turkiyenin-dis-ticareti.html>
- YİĞİT S., "Bankalararası Para Piyasası", **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası** , Tebliği No:6, Ankara 2002
- WIKIPEDIA, **Uluslararası Döviz Piyasası**, 05 Aralık 2009
http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası%C4%B1_d%C3%B6viz_piyasası%C4%B1
- "32 Sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu," **T.C Resmi Gazete**, Gazete No: 20249, 7 Ağustos 1989
- "Döviz Kuru Rejimleri ve Türev Piyasalar", **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası** Bülteni Sayı 10, Haziran 2008

EKLER

Ek 1:

ANKET FORMU	
SAYIN KATILIMCI; Bu anket, döviz piyasası katılımcılarını ve katılımcıların piyasadan beklentilerini belirlemeye yöneliktir. Verilen cevaplar kesinlikle bilimsel amacı dışında kullanılmayacaktır. Soruları ve ifadeleri size en çok uyan biçimde cevaplandırmanız çalışmamız için önemlidir. Anketi cevaplamak sadece 5 dakikanızı alacaktır. Desteklerinizi esirgemeyeceğinize inancım, Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.	
Araştırma Sorumlusu Ümit ÇUFADAR	
1.BÖLÜM	
<i>Cevabınızı lütfen parantez içerisine çarpı (x) işareti koyarak belirtiniz.</i>	
1. CİNSİYETİNİZ () Kadın () Erkek	
2. MEDENİ DURUMUNUZ () Evli () Bekâr	
3. YAŞINIZ 1.() 20 ve altı 2.() 21 - 30 3.() 31 - 40 4.() 41 - 50 5.() 51 - 60 6.() 61 ve üzeri	4. EĞİTİM DURUMUNUZ 1. () ilköğretim 2. () Lise 3. () 2 Yıllık Yüksekokul 4. () 4 Yıllık Yüksekokul veya Fakülte 5. () Yüksek Lisans ve Doktora
5. GELİR DURUMUNUZ 1. () 500 - 1.000 TL 2. () 1.001 - 1.500 TL 3. () 1.501 - 2.000 TL 4. () 2.001 - 2.500 TL 5. () 2.501 - 3.000 TL 6. () 3.001 TL ve daha fazla	6. MESLEĞİNİZ 1. () Memur 2. () İşçi 3. () Emekli 4. () Küçük Esnaf/Zanaatkar 5. () İşsiz 6. () Diğer (.....)
2. BÖLÜM	
<u>Döviz</u> kelimesi en dar anlamıyla yabancı ülke parası olarak kullanılmaktadır. Özellikle uluslararası ticari işlemlerde ayrı bir öneme sahip olan döviz, günümüzde iç piyasalarda da yaygın olarak kullanılmaktadır. <u>Döviz piyasaları</u> yabancı paraların alınıp satıldığı ya da bir ulusal paranın başka bir paraya dönüştürülmesine olanak veren kurumsal yapılardır.	
Tasarruflarınızın yüzde kaçını döviz olarak değerlendiriyorsunuz?	
1. () %10 ve daha az 2. () %11 - 30 3. () %31 - 50 4. () %51 - 70 5. () %71 - 90 6. () %91 ve daha fazla	

2.1 Aşağıda verilen ifadelere ne derece katıldığınızı lütfen kutuların içerisine çarpı (x) işareti koyarak belirtiniz.						
N O	İFADELER	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Döviz, tasarrufları değerlendirmede en iyi yatırım aracıdır.					
2	Döviz, ticari işlem yapmak amacıyla kullanılır.					
3	Döviz, riski minimize etmek amacıyla kullanılır.					
4	Döviz işlemlerini yaparken çevremdeki insanların davranışlarından etkilenirim.					
5	Döviz sadece döviz bürolarından alınır.					
6	Döviz işlemlerinde yabancı bankaları tercih ederim.					
7	Merkez Bankasının uygulamış olduğu para politikası döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.					
8	Politik olaylar ve gelişmeler döviz kurunu doğrudan etkilemektedir.					
9	Döviz işlemlerimi genellikle yurtdışı gelişmelere bakarak gerçekleştiririm.					
10	Döviz işlemleri yatırım danışmanlarının yönlendirilmesiyle yapılmalıdır.					
11	Döviz işlemleri ticari bankalar aracılığıyla yapılır.					
12	Döviz işlemlerinde kamu bankalarını tercih ederim.					
13	Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri büyük risk teşkil etmektedir.					
14	Döviz Piyasasında meydana gelen hızlı kur değişiklikleri benim için bir yatırım fırsatıdır.					
15	Döviz işlemlerini, paranın değer kaybı riskine karşı korunmak için yaparım.					
16	Döviz piyasasında swap işlem yaparım.					

17	Döviz piyasasında spot işlem yapmayı tercih ederim.					
18	Döviz işlemlerinde döviz brokerlerini tercih etmek doğrudur.					
19	Döviz piyasasında işlem yapmak için eğitilmiş olmak gerekir.					
20	Döviz piyasasını takip edenler döviz işlemlerinde başarılı olanlardır.					
21	Döviz piyasasında işlem yapanlar eğitilmiş ve bilgili kişilerdir.					
22	Döviz işlemlerimi sadece borcumu ödemek için yaparım.					
23	Döviz piyasasında vadeli işlemler yaparım.					
24	Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.					
25	Döviz piyasasında güvenilir finans kuruluşları vardır.					
26	Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.					
27	Döviz işlemlerini kurlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak kâr elde etmek için yaparım.					
28	Döviz işlemlerini, tasarruflarımı en iyi şekilde değerlendirmek için yaparım.					

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz) ☐ Ekonomik Faktörler ☐ Politik Faktörler ☐ İnsan Davranışları ☐ Yurt dışındaki Gelişmeler ☐ Diğer (belirtiniz).....
Kişiler hangi kurum vasıtasıyla döviz piyasasının katılımcısı olurlar? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz) ☐ Ticari Bankalar ☐ Döviz Büroları ☐ Aracı Kurumlar ☐ Yatırım Danışmanları ☐ Diğer (belirtiniz).....
Katılımcıların piyasada işlem yaparken karşılaştıkları sorunlar hangileridir? (Size göre önemli üç seçeneği işaretleyiniz. En önemlisine 1, az önemlisine 2, daha az önemlisine 3 rakamı koyunuz.) ☐ Güvenilir bir finans kuruluşu olmaması. ☐ Piyasadaki finansal kuruluşlar arasında kur farklarının olması. ☐ Piyasanın spekülasyona açık bir yapısı olması. ☐ Piyasa yapımcılarının kendi çıkarları doğrultusunda işlem yapması. ☐ Döviz Piyasası hakkında yeterli uzman personelin bulunmaması. ☐ Kurların çok hızlı olarak değişiklik göstermesi. ☐ Diğer (belirtiniz).....
Döviz piyasasında hangi tür işlemleri yapıyorsunuz.? (iki tanesini en önemlisi 1 olmak üzere işaretleyiniz) ☐ Spot işlemler ☐ Vadeli işlemler ☐ Swap işlemler ☐ Futures İşlemler ☐ Diğer (belirtiniz).....
Döviz piyasalarında yapılan işlemler hangi amaç için yapılmaktadır? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz) ☐ Ticaret Yapmak ☐ Yatırım Yapmak ☐ Riskten Korunma (enflasyon, kur riski, faiz riski) ☐ Spekülasyon amaçlı ☐ Diğer (belirtiniz).....
Döviz işlemlerinizi tercih ettiğiniz kurum veya kuruluşlar hangisidir. ☐ Yurt içi özel ticari bankalar ☐ Yurt içi kamu ticari bankalar ☐ Türkiye'de faal olan yabancı bankalar ☐ Yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeler. ☐ Döviz brokerleri ☐ Diğer (belirtiniz).....

TEŞEKKÜRLER.

Ek 2:

ANKET FORMU	
SAYIN KATILIMCI Bu anket, döviz piyasası katılımcılarını ve katılımcıların piyasadaki beklentilerini belirlemeye yöneliktir. Verilen cevaplar kesinlikle bilimsel amacı dışında kullanılmayacaktır. Soruları ve ifadeleri size en çok uyan biçimde cevaplandırmanız çalışmamız için önemlidir. Anketi cevaplamak sadece 5 dakikanızı alacaktır. Desteklerinizi esirgemeyeceğinize inancım, Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum. Araştırma Sorumlusu Ümit ÇUFADAR	
1.BÖLÜM	
<i>Cevabınızı lütfen parantez içine çarpı (x) işareti koyarak belirtiniz.</i>	
1. FİRMANIN TÜRÜ () Limited () Anonim () Kolektif () Komandit	
2. SEKTÖRÜ () Tarım () Sanayi () Madencilik () Bilişim () Diğer (belirtiniz).....	
3. ÇALIŞAN SAYISI 1.() 50 ve altı 2.() 51 - 70 3.() 71 - 100 4.() 101 - 150 5.() 151 - 200 6.() 201 ve üzeri	4. FİRMANIN FAALİYET SÜRESİ 1. () 2 Yıl ve altı 2. () 3 - 6 yıl 3. () 7 - 10 yıl 4. () 10 -15 yıl 5. () 16 - 20 yıl 6. () 21 yıl ve üstü
5. Yapılan ithalat-ihracat işlemlerinde genellikle hangi para birimlerini kullanıyorsunuz? (En çok işlem yaptığınız 3 tanesini 1'den başlayarak sıralayınız) 1.() Dolar 2.() Euro 3.() Türk Lirası 4.() Yen 5.() Ruble 6.() Diğer (belirtiniz).....	

2. BÖLÜM						
2.1 Aşağıda verilen ifadelere ne derece katıldığınızı lütfen kutuların içerisine çarpı (x) işareti koyarak belirtiniz.						
NO	İFADELER	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Döviz piyasası riskli bir piyasadır.					
2	Döviz işlemleri riski minimize etmek amacıyla yapılır.					
3	Döviz, ticari işlemlerde kullanılmak amacıyla tedarik edilir.					
4	Döviz kuru üzerinde enflasyonun etkisi vardır.					
5	İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında daha çok vadeli işlemlerde bulunurlar.					
6	Döviz piyasası yüksek getiri sağlayan bir piyasadır.					
7	Yapılan ticari işlemlerde, elde edilen dövizden daha fazla getiri elde etmek için döviz piyasasında yatırım yapılır.					
8	Yapılan ithalat-ihracat hacimleri, döviz kurunu belirlemede etkilidir.					
9	Döviz piyasasında meydana gelen hızlı kur değişimleri, firmalara gelir elde etme fırsatı doğurur.					
10	Vadeli işlemlerde en çok Futures Sözleşmeler yapılır.					
11	Döviz işlemleri, döviz kurunu kabul edilebilir miktarda sabitlemek için yapılır.					
12	Döviz işlemleri, yatırım danışmanlarının görüşleri doğrultusunda yapılmalıdır.					
13	İthalat-ihracat firmalarının yapmış oldukları döviz işlemleri nedeniyle aynı zamanda piyasa yapıcısıdır.					
14	Döviz, borç - alacak işlemlerindeki zararı minimize etmek için kullanılır.					
15	Arbitraj, risksiz ve gelir sağlayan bir işlem türüdür.					
16	Döviz piyasasının gelişmesi, ithalat-ihracat firmalarının piyasada etkin olmasına bağlıdır.					
17	Döviz piyasasında en fazla işlem payına ithalat-ihracat firmaları sahiptir.					

18	Döviz, bir yatırım aracıdır.					
19	Döviz piyasası spekülasyona açık bir yapıya sahiptir.					
20	Merkez Bankası politikaları döviz kuru üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir.					
21	Hükümetin izlediği politikalar döviz piyasasının gelişmesinde önemli bir yere sahiptir.					
22	Döviz işlemleri dış gelişmelere bakılarak daha etkin yapılır.					
23	İthalat-ihracat firmaları döviz piyasasında opsiyon sözleşmeleri yaparlar.					
24	Döviz işlemleri, ticari işlem hacmine göre yapılır.					
25	Merkez Bankası, döviz piyasasının tek piyasa yapıcısıdır.					
26	Döviz işlemleri, döviz kurları arasındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılır.					
27	İthalat-ihracat firmaları yüklü miktarda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler					
28	Döviz piyasasında işlemler eğitimli kişiler tarafından yapılmalıdır.					
29	Döviz işlemleri, bankaların dealerlar aracılığı ile yapılmalıdır.					
30	Hükümetin izlediği politikalar döviz kurunu etkiler.					
31	Döviz işlemleri aracı kurumların vasıtasıyla yapılmalıdır.					
32	Döviz piyasasında ülkelerarası döviz kuru farklılıklarından yararlanmak için işlem yapılır.					
33	İthalat-ihracat firmaları çok sayıda işlem yaptıkları için döviz kurunun belirleyicisidirler					

Size göre döviz kurlarının etkiyen en önemli faktör hangisidir? (önemlilik sırasına göre 1'den başlayarak sıralayınız) 1. () Ekonomik Faktörler 2. () Politik Faktörler 3. () İnsan Davranışları 4. () Ülke Faktörü 5. () Diğer (belirtiniz).....
Döviz piyasalarında hangi amaç için işlem yapmaktasınız? (öncelik sırasına göre 1'den başlayarak sıralayınız.) 1.() Ticaret Yapmak 2.() Yatırım Yapmak 3.() Korunma (Hedging) 4.() Spekülasyon Amaçlı 5.() Arbitraj 6.() Diğer (belirtiniz).....
Döviz Piyasasında işlem yaparken hangi kurum veya kuruluşları tercih ediyorsunuz.? (En çok işlem yaptığınız 3 tanesini 1'den başlayarak sıralayınız) 1.() Yurt içi özel ticari bankalar. 2.() Yurt içi kamu ticari bankalar. 3.() Türkiye'de faal olan yabancı bankalar. 4.() Yabancı bankaların Türkiye'de açtığı şubeler. 5.() Döviz brokerleri 6.() Diğer (belirtiniz).....
Döviz piyasasında hangi tür işlemleri yapıyorsunuz? (iki tanesini en önemlisi 1 olmak üzere işaretleyiniz) 1.() Spot işlemler 2.() Vadeli işlemler 3.() Swap işlemler 4.() Arbitraj 5.() Diğer (belirtiniz).....
Türkiye'deki döviz piyasasının gelişmesi hangi kurum veya kuruluşların etkin çalışmasıyla mümkündür? (Size göre en önemli üç seçeneği işaretleyiniz. En önemlisine 1, az önemlisine 2, daha az önemlisine 3 rakamı koyunuz.) 1. () Ticari Bankalar 2. () Merkez Bankası 3. () Aracı Kurumlar 4. () İthalat-ihracat Firmaları 5. () Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 6. () Diğer (belirtiniz).....
İçinde bulunduğunuz ekonomik durumdan, korunma yöntemi olarak hangi döviz işlemlerini yapıyorsunuz? (En çok işlem yaptığınız 3 tanesini 1'den başlayarak sıralayınız) 1.() Futures Sözleşmeler 2.() Forward Sözleşmeler 3.() Opsiyon Sözleşmeler 4.() Swap Sözleşmeler 5.() Diğer (belirtiniz).....

TEŞEKKÜRLER

ÖZET

Türkiye, dünya üzerinde gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan bir ülkedir. Gerek coğrafi konumu, gerek siyasal yapısı, gerekse kültürel özellikleri bakımından hassas dengelere sahiptir. Bu hassas dengelerdeki değişimler, 1980'lerden sonra ekonominin dışa açılmasıyla beraber yıllar itibariyle izlenen para politikaları, uluslararası arenada yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler, gelişmekte olan Türkiye ekonomisinin daha duyarlı hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisindeki bu dalgalanmalar döviz piyasasına doğrudan etki etmektedir.

Döviz piyasasının temel aracı kurumları ticari bankalardır. Döviz piyasasının diğer katılımcıları ise; mali kuruluşlar, ihracat-ithalat firmaları, şirketler, kamu kuruluşları, küçük tasarruf sahipleri ve merkez bankalarıdır.

Bu araştırmada Türkiye'deki döviz piyasasının katılımcıları ve katılımcılarının piyasadan beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada piyasadaki kişisel katılımcılara 360, firmalara ise 50 anket uygulanmış, elde edilen bulgular istatistikî analizlere tabi tutularak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, kişisel katılımcıların döviz piyasası hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları ve tasarruflarını %10 ve daha az oranında döviz piyasasında değerlendirdikleri sonucu bulunmuştur. Döviz piyasasının spekülasyona açık bir yapıya sahip olması ve hızlı kur değişimleri piyasa katılımcıları için önemli sorunlar olarak gösterilmiştir. Ayrıca döviz piyasasında yeterli uzman personelin olmadığı, ithalat-ihracat firmalarının daha çok döviz piyasasında spot işlemlerde bulunduğu ve işletmelerin çok azının riskten korunma yöntemi olarak vadeli işlemleri tercih ettiği sonucu bulunmuştur. Bu sonuçlardan hareketle döviz piyasasının gelişmesini ve işleyişini sağlayacak kurum ve kuruluşlara çeşitli öneriler getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Döviz
2. Döviz Piyasası
3. Döviz Piyasası Katılımcıları
4. Türkiye'deki Döviz Piyasası İşlemleri

ABSTRACT

Turkey is part of the developing countries category in the world and has sensitive balance in respect to both geographic location, political structure and cultural features. These sensitive balances, monetary policy which is being foreign expansion of economy after 1980s, economical and political developments in international area has caused being more sensitive for Turkey economy which is developing. These fluctuations directly effects to the foreign exchange market in Turkey.

The main instruments of foreign exchange market are commercial banks. Other participants of foreign exchange market are financial foundations, import export foundations, companies, public institutes, small companies and central banks.

In this research, we tried to determine participants and participants' expectations from market in Turkey. 360 survey applied to participants, 50 surveys are applied to companies and gathered findings used in statical analysis and tried to interpret in this study.

As research findings, final symptoms are personel participants have no idea about foreign exchange market and they use just %10 or less of their money to foreign exchange market. For market participant has some important problem about speculations influences foreign exchange market's and changing rates as fast. In addition, other results of this research that there is no enough specialist, import export companies' use mostly spot process and companies don't prefer derivative for saving risk. Finally, as these results, this study exhibits some suggestions to the foundations which are provides developing to foreign exchange markets and using these systems.

Key Words

1. Foreign Currency
2. Foreign Exchange Market
3. Participants of Foreign Exchange Market
4. Foreign Exchange Market Process in Turkey

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSMAN ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ DÖVİZ PİYASASININ KATILIMCILARI VE
KATILIMCILARIN PİYASADAN BEKLENTİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ümit ÇUFADAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Emine ORHANER

Ankara - 2010